DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

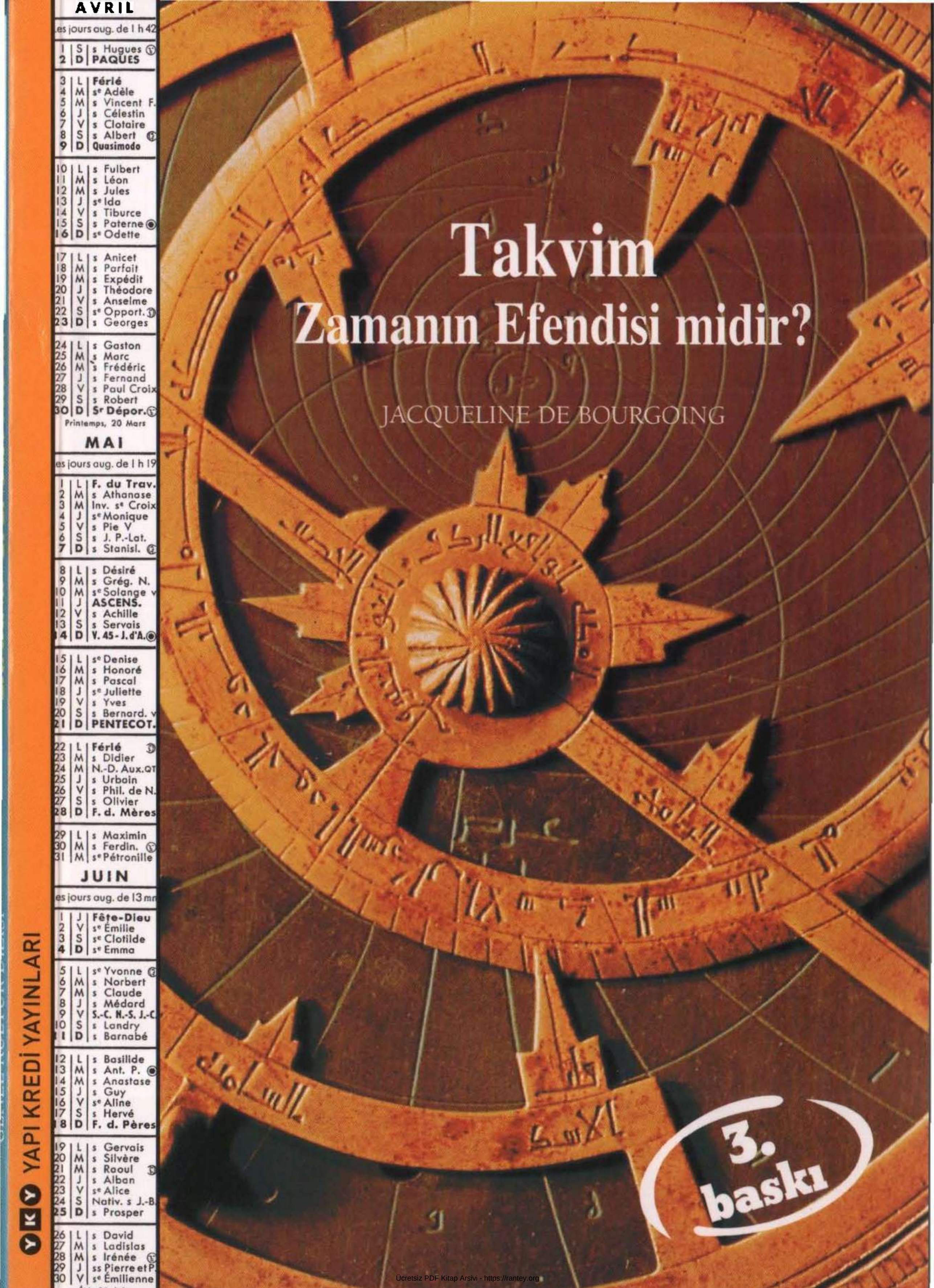
RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Takvim
Zamanın Efendisi midir?

JACQUELINE DE BOURGOING

3. baskı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

1
1 OCAK 2000
İnsanlar, beş kıtada, 2000 yılına girişte neler yaşadılar?

12
1. Bölüm
ÇOK ESKİ BİR BAHİS
Günlerin, ayların ve yılların ritminde... takvim bir yaşam ve bayram çerçevesi oluşturur, gelenekleri sabitler. Böylece, bir toplumun üyeleri arasında simgesel bir bağlantı kurar.

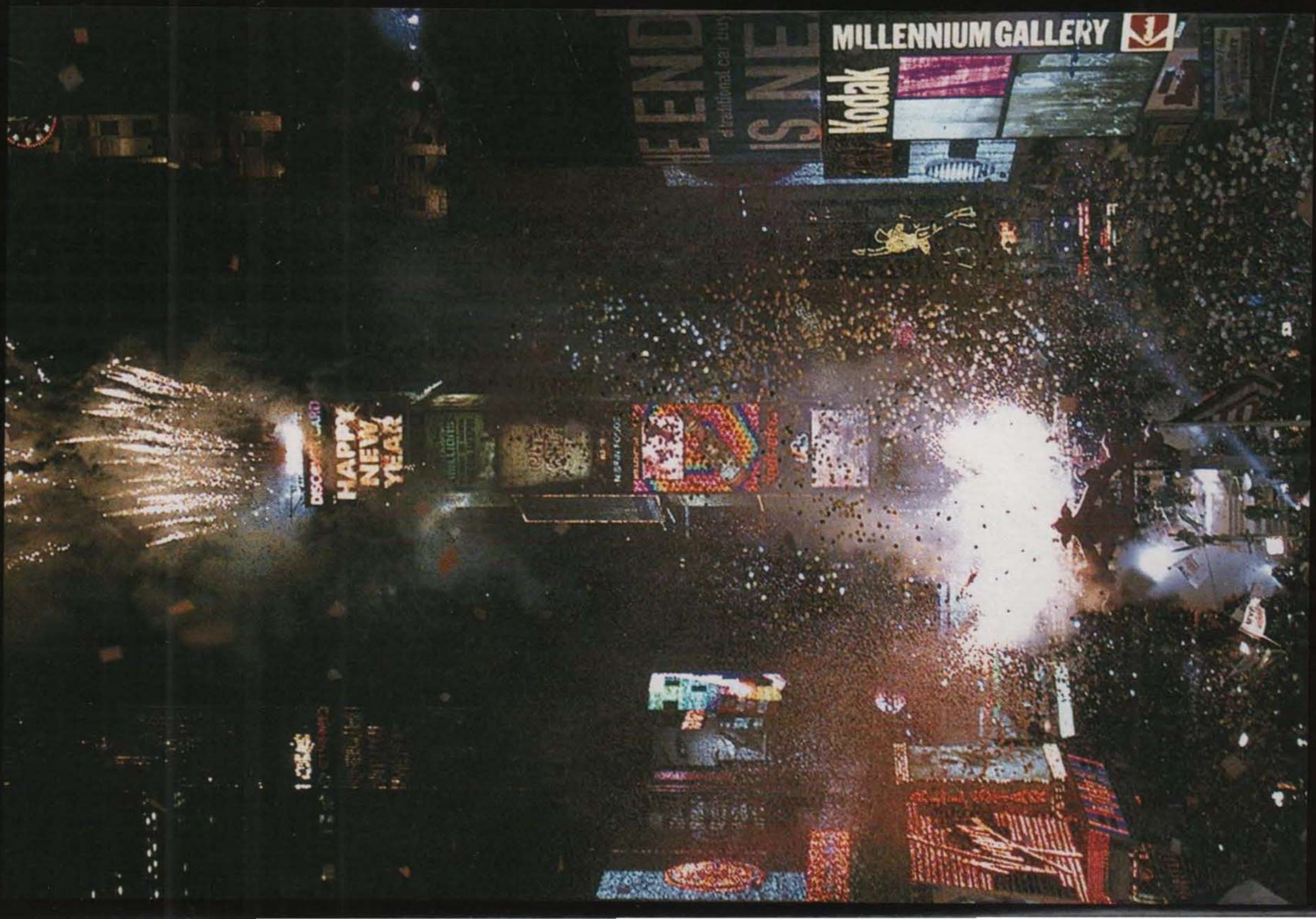
40
2. Bölüm
JÜLYEN TAKVİM, CAESAR'DAN KİLİSE'YE
Caesar tarafından yenilenip bilimsel temellere dayandırılan Roma takvimini Kilise ele aldı ve Hıristiyanlığa dayalı bir zamanı yürürlüğe koydu. Din adamları takvimden sorumlu oldular.

66
3. Bölüm
BİR ÖLÇÜM ARACI
Ortaçağda insanlar zamansal kesin kaynaklara gereksinim duymaya başladılar. Zamanı hesaplamayı öğrendiler. 1582'de, XIII. Gregorius Jülyen takvimi kusursuzlaştırdı. On gün yitti...

92
4. Bölüm
EVRENSEL BİR TAKVİME DOĞRU MU GİDİLİYOR?
Birçok tartışmanın sonucunda, Gregoryen takvim uygar dünyanın takvimi olarak kabul edildi. Bununla birlikte, dini ve farklı toplumlara özgü takvimler de kullanılmaktadır.

113
TANIKLIKLAR VE BELGELER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MILLENNIUM GALLERY
Kodak
HAPPY NEW YEAR

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://ranfey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Jacqueline de Bourgoing, coğrafya doçenti ve Paris'te Siyasal Araştırmalar Kurumu'nun konferans başkanıdır. History kanalıyla işbirliği yapmış ve o kanal için takvimin tarihiyle ilgili bir program hazırlamıştır.

Yapı Kredi Yayınları - 2380
Genel Kültür Dizisi - 25

Takvim - Zamanın Efendisi midir? / Jacqueline de Bourgoing
Özgün adı: Le Calendrier - Maître Du Temps?
Çeviren: Orçun Türkay
Kitap editörü: Korkut E. Erdur
Düzelti: İncilay Yılmazyurt
Grafik uygulama: Banu Çimen

Baskı ve Cilt: Ertem Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Başkent O.S.B. 22. Cad. No: 6 Malıköy / Ankara
Tel: (0312) 640 16 23
Sertifika No: 26886

1. baskı: İstanbul, Eylül 2006
3. baskı: İstanbul, Şubat 2015

Gallimard Yayınevi'nin Découvertes dizisinde yayımlanan kitabın Türkçeleştirilmiş tıpkıbasımıdır.
ISBN 978-975-08-1126-7

Bütün yayın hakları saklıdır.
© Gallimard 2000
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2005

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TAKVİM
ZAMANIN EFENDİSİ MİDİR?

Jacqueline de Bourgoing

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

GENEL KÜLTÜR DİZİSİ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"Neden takvim yapmalı? Doğanın yasalarını önceden bildirmek için. Bir tarım toplumunda, ekime uygun dönemleri bilebilmek için bir Güneş takvimine ihtiyacınız vardır. Bir balıkçı toplumunda, gelgitleri bilebilmek için bir Ay takvimine ihtiyacınız vardır. Buna karşın, bu takvimlerin aralarında, onları birbirlerine uyumlu hale getirecek basit bir bağlantı kurmak olanaksızdır."

Stephen Jay Gould

BÖLÜM I

ÇOK ESKİ BİR BAHİS

Takvimler, uzun süreli ve karmaşık çalışmaların sonucunda, gökcisimlerinin devinimleri konusunda derin bilgi sahibi olmayı gerektirdi. Coligny'de (Ain) bulunan Galya takvimi ve Avrupa'nın kuzeyindeki İskandinav takvimleri (sağda) mevsimlerin ilerleyişini, Ay'ı temel alarak hesaplamaya çalışırlar.

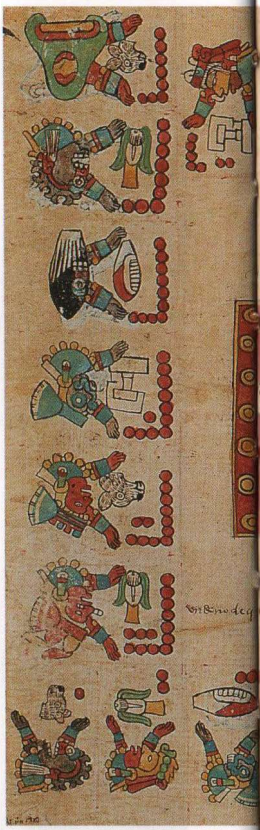
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Toplum içinde yaşamak için bir gereç

Maya, Aztek, Galya, Yunan, Roma, Çin, Yahudi, Kıpti, Müslüman takvimleri... Zamanı düzenleme uğraşı bütün toplumları ilgilendirmiştir. Gerçekten de, birlikte yaşayabilmek adına, zamansal kaynakları, herkes için aynı olacak bir çerçeveye oturtmak zorunludur, böylece insan ilişkileri düzene girer.

Takvim, zamanın günlere, aylara, yıllara bölünme sistemi olarak, gökcisimlerinin dönüşlerinden yola çıkarak hazırlanmıştır ve toplumların bu yaşamsal gereksinimini karşılamıştır. Felsefeci Paul Ricœur'ün söylediği gibi, evrensel zamanla her bireyin yaşadığı zaman arasında bir köprü oluşturup, evrensel zamandan, yaşanılan zamandan farklı, herkesçe anlaşılabilecek, toplumsal bir zaman yaratır.

İki temel işlevi vardır: zamanı düzene koymak ve ölçmek. Zamanı düzene koymak demek, bir yaşam ve bayram çerçevesi oluşturmak, iş ve tatil günlerini belirlemek, gelenekleri sabitlemek ve böylelikle bir toplumun üyeleri arasında simgesel bir bağlantı kurmak demektir. Her toplumun kendi kimliğini açığa vuran bir takvimi vardır. Zamanı ölçmek demekse, yılın, ayın, ara dönemlerin uzunluğunu, olabilecek en nesnel yaklaşımla süreleri belirlemek ve bunları doğrulamak demektir. Başka şekilde söylemek gerekirse, seçili zamansal yasalardan oluşmuş bir düzen sağlamak ve o düzeni korumak demektir.

"Takvim ortak yaşamın ritmini yansıtır, aynı zamanda işlevlerinden biri de onun düzenini sağlamaktır."
Émile Durkheim

Gökcisimlerinin dönüşlerini birbirine bağdaştırmanın olanaksızlığı

Bütün takvimler gökcisimlerinin devinimlerinin gözlemlenmesine dayanır ve yasalarını herkesin anlayabileceği doğal bir dönüşü temel alır. Üç gökbilimsel dönüş bu konuda kaynak oluşturur: günün uzunluğunu ortaya koyan Dünya'nın kendi çevresinde dönüşü, Ay'ın Dünya çevresinde dönüşü –kavuşum ayı– ve yılın uzunluğunu ortaya koyan, Dünya'nın Güneş çevresinde dönüşü.

Öte yandan, bu üç dönüş, takvim hazırlarken bazı sorunlara yol açar: Aralarında matematiğe dayalı basit bir

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

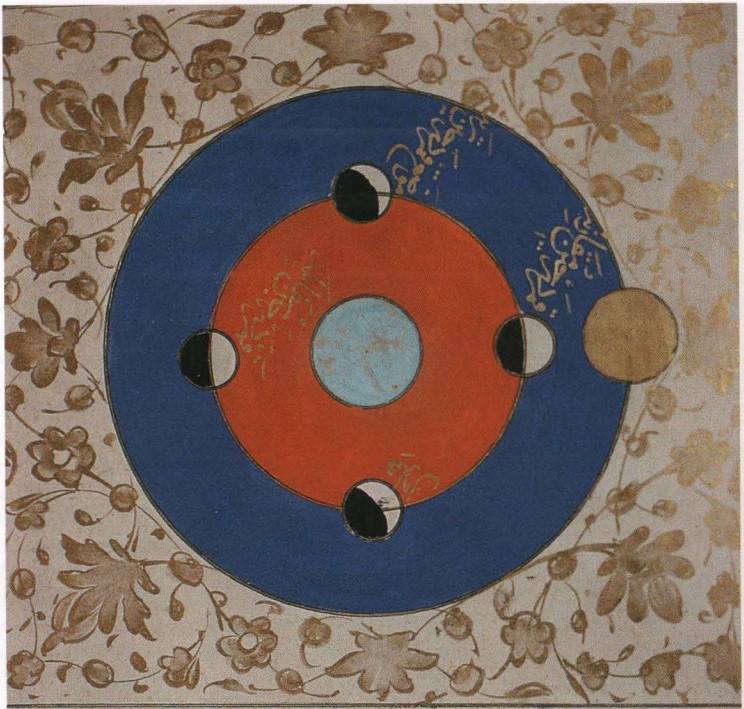
Bir çizgi roman gibi düzenlenmiş, XV. yüzyılın sonlarında, İspanyol fetihçilerin gelişinden kısa bir süre önce resmedilmiş Codex Borbonicus bir tür dinsel ve törensel rehberdir. Aztek takviminin yapısını açığa vurur. Burada gösterilen sayfa "yılların bağlanması"nı gösterir, başka bir deyişle bu konuda Mayaların izinden giden Azteklerin 260 günlük bir dinsel takvimle, her biri 13 yıl olmak üzere 4 bölüme ayrılmış, 52 Güneş yılı çevriminde, 365 günlük medeni bir takvimi birleştirme yöntemlerini gözler önüne serer. Her bir yıl için onu temsil eden bir oluk, dizinin düzenine göre bir sayı ve adına "yıl getiriciler" denen, yılın başladığı dört günden birinin piktogramı – doğan Güneş'in, yeniden doğuşun simgesi saz; Kuzey'in, kurbanların ve karanlıkların simgesi bıçak; akşamları Güneş'in battığı Batı'yı simgeleyen ev ve Ay'ı simgeleyen tavşan– çizilmiştir. Merkezde, tanrı Cipactomal ve eşi Oxomaco, bir mağarada oturmuş, Kolomb öncesi Orta Amerika uygarlıklarında tanrıların gücünün temel simgesi olan takvimin hazırlanışını tartışmaktadırlar.

ilişki yoktur, hiçbiri bir ötekinin katı değildir ve dahası, süreleri değişkendir.

Yılı ele alalım. Onu birçok şekilde ölçebilir ve farklı süreler elde edebiliriz.

Yıldız yılı Güneş'in belli bir yıldız karşısına art arda gelişi arasındaki zamanın hesaplanmasına dayanır. Aşağı yukarı 365 gün 6 saat 6 dakika 9,54 saniye sürer. Mevsim yılı Dünya'nın Güneş çevresindeki dönüşünü temsil eder, iki bahar ılımı arasındaki zaman dilimidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kantey.org

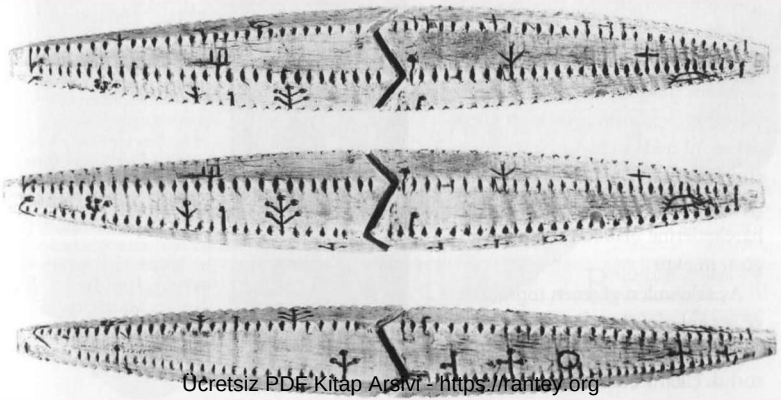
Günümüzde, ortalama 365 gün 5 saat 48 dakika 45,96 saniye sürer ama Dünya'nın dönüşü gitgide yavaşladığından, mevsim yılı her 1000 yılda bir beş saniye olmak üzere düzenli olarak kısalır, bu da çok uzun vadede kusursuz bir takvim oluşturmayı olanaksız kılar.

Ay çevrimi, iki yeniay arasındaki, yani Güneş'le Ay'ın iki kavuşumu arasındaki süre de bir o kadar karmaşıktır. Ortalama 29 gün 12 saat 44 dakika 3 saniye sürer ama uzunluğu çok esnektir. 29 gün 6 saat'ten 29 gün 20 saate kadar değişebilir.

Bir kavuşum ayı ya da bir yıl günlerin tam sayısını vermez. Oysa bir takvimin herkes tarafından kullanılabilmesi için, zamanı göksel çevrimlerde bulunmayan basit birimlere, tam günlere bölmek zorunludur. Bir takvim yapmaya çalışan bütün toplumlar bu güçlükle karşı karşıya kalmışlardır. Güneş ya da Ay, temel alınan gökcismi ne olursa olsun, ortalama değerler kullanılmalı ve bunlar basitleştirilmelidir. Takvimler her zaman bir "çekip çevirme" işidir, karmaşık göksel çevrimlerle yapılan bir düzenlemedir.

Ay'ın Dünya çevresinde dönüşü zamanı ölçmeye yarar. Bir kavuşum ayı dört evreden oluşur: Ay'ın Güneş'le Dünya arasına girdiği konum olan yeniay (kavuşma konumu), ilk dördün, dolunay (karşı konum) ve son dördün. Bu art arda geliş çok heyecan vericidir: Ortaya çıkış, büyüme, küçülme, kayboluş, çevrimlerin anlaşılmasında büyük önem taşırlar (solda, Farsça elyazması).

Birçok ilkel halk zamanı kavuşum aylarıyla hesapladı. Altta, mamut kemiklerinden yapılmış bir Sibirya Ay takvimi görülmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://fantez.org

İlk takvimler Ay'ı temel almıştı

Zaman nasıl hesaplanmalı? Ay'dan yola çıkılarak mı? Yoksa Güneş'ten mi? Belki de tek bir takvimde Ay'ın ve Güneş'in çevrimleri birleştirilmeli, kim bilir?

Kavuşum aylarından yola çıkılarak yapılan zaman ölçümü çok eski bir olgudur. Ay'ın çevrimini gözlemlemek kolaydır. Evreleri gökcismininin biçim değişikliklerinde rahatlıkla görülür. Güneş yılıyla aralarında benzerlikler bulunabilir: 12 kavuşum ayı (354 gün) aşağı yukarı mevsimlerin seyrine denk düşer. Mezopotamya'da, Mısır'da, Yunanistan'da, Roma'da, Çin'de, öncelikle Ay takvimleri kullanılmıştır, bu takvimler genelde, kavuşum aylarına (29,53 gün) göre ilerleyen, almaşık 30 ve 29 günlük 12 aydan oluşurlar. Babil'de, Güneş yılıyla aradaki fark rahatsız edici boyutlara ulaştığında, hükümdar bir artık ay eklenmesine karar vermiştir.

Bugün en çok bilinen Ay takvimi Hicri takvimdir. Yaklaşık 634'te yürürlüğe girmiştir, 30 ve 29 gün çeken 12 aydan oluşur. Son ayın süresi değişkendir, 29 ya da 30 gün çeker, bunun nedeni de Ay'ın hareketlerine olabildiğince uyum göstermektir.

Ay takvimleri göçmen topluluklar ve geçimlerini denizden sağlayanlar tarafından kullanılır ama çiftçilere zorluk çıkarır çünkü mevsimleri [illegible]

"Güneş'i bir aydınlık, Ay'ı bir nur kılan ve yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona duraklar tespit eden O'dur."

Kur'an-ı Kerim
Yunus 5 (9/5)

Hicri takvim sisteminde (yandaki takvim), Ay yılları 30 yıllık bir çevrim süresinde ele alınır, 19 yıl, yani normal yıllar 354 gün; 11 yıl, yani artık yıllar 355 gün çeker. Müslüman yılının Güneş yılına oranla 11 ya da 12 gün daha kısa olması nedeniyle, aylar her yıl mevsimlere göre gerilerler. Müslüman takvimiyle Gregoryen takvim arasında 34 yılda bir yeniden uyum sağlanır.

Hz. Muhammed iki tarihi bayram ilan etmiştir: Ramazan ayından sonra orucun tamamlanması dolayısıyla İydü'l-Fıtr ve kurban bayramı İydü'l-Adha. Bayramların en büyüğü olan, dört gün süren bu ikincisi boyunca, Müslümanlar bir hayvan, çoğunlukla bir koyun, kimi zaman da bir inek ya da deve kurban ederek Hz. İbrahim'in kurbanını anarlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

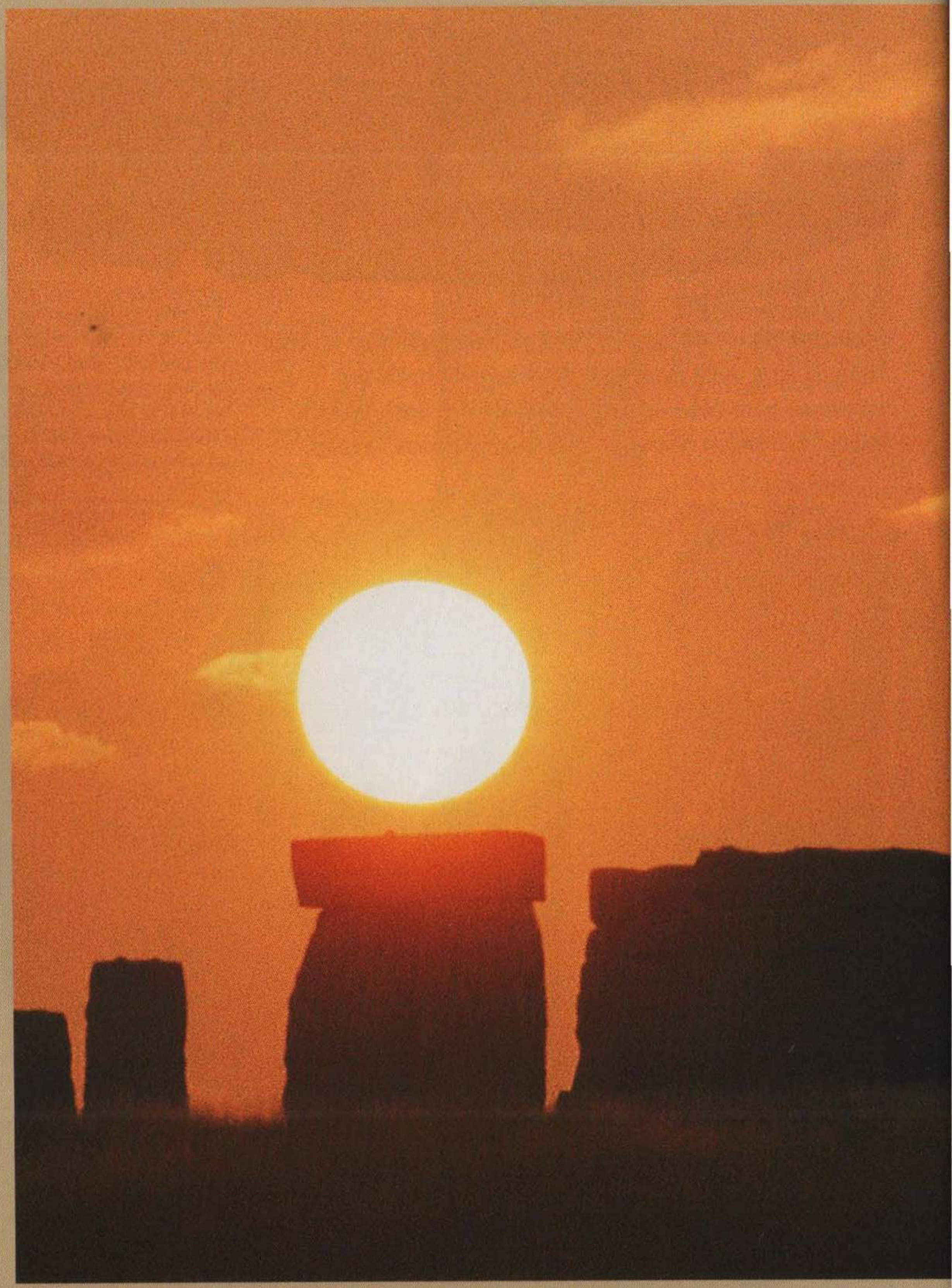
Eyzies'de bulunan ve Üst Yontmataş Çağı'na ait olan (İ.Ö. 30000-25000) bu rengeyiği boynuzunun üstündeki kertikler Ay'ın evrelerini yansıtıp bir takvim taslağı oluşturuyor olabilir.

eşzamanlı ilerlemez. İşte bu yüzden, kimi toplumlar sistemli biçimde artık aylar ekleyerek, Ay takvimlerini Güneş takvimine göre düzenlemeye çalışmışlardır. Böyle olunca, onların takvimleri hem Ay'ı, hem Güneş'i temel almıştır.

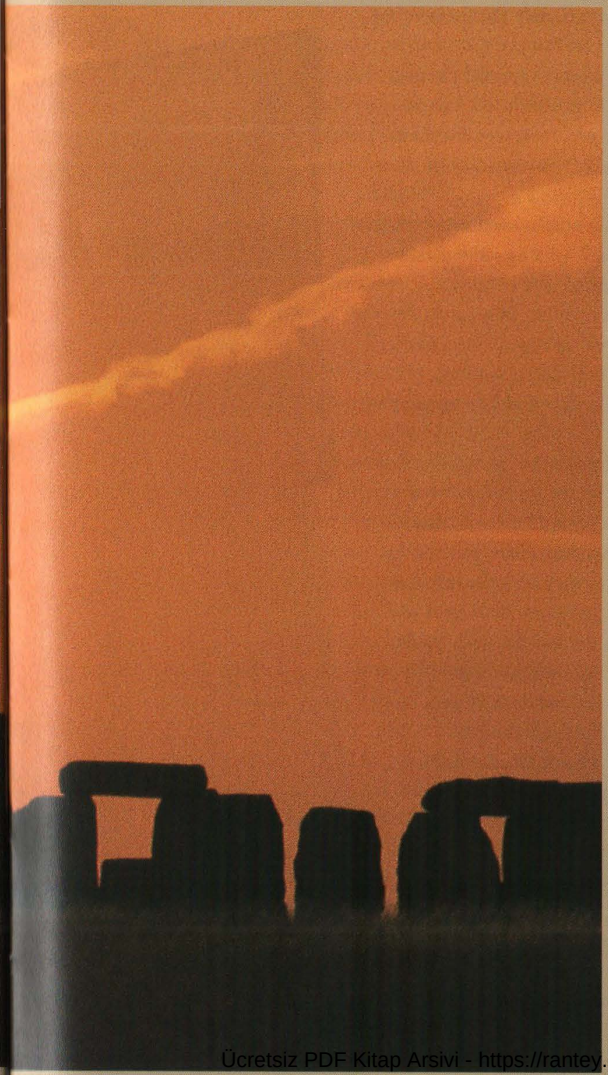

Burada gösterilen Ay Tanrısı Sin, Mezopotamya'da Güneş Tanrısı Şamaş'ın babasıydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Takvimlerini Güneş'e dayandıran toplumlar yalnızca Mısırlılar ve Mayalar değildi. İngiltere'nin güneyinde, Stonehenge'deki tarihöncesi taşların dizilimi mevsim yıllarına ilişkin kesin bir bilgiyi gözler önüne seriyor. Devasa taş parçaları, yaz gündönümünde, Güneş ortadaki yolun üstünden, büyük olasılıkla bir sunak görevi gören bir taşın tam arkasından doğacak şekilde, aynı merkezin çevresine daireler halinde dizilmişlerdir. İ.Ö. yaklaşık iki bin yıl önce, kendilerine ilişkin hiçbir şey bilmediğimiz insanlar tarafından yapılan Stonehenge hem bir tapınak, hem de zaman ölçümünde kullanılan bir gözlemevi gibi görünmektedir.

"Gündönümünün Almanca karşılığı (*Sonnenwende*) sözcüğü sözcüğüne Güneş'in yön değiştirdiği nokta anlamına gelir. Yazın katettiği yolun ucuna varıp geriye döner. [...] Birçok başka topluluk gibi, Stonehenge'i yapanlar da kendilerine göre, Güneş'in seyrinin değiştiği noktayı sabitlemek istemişlerdir. Böyle yapmalarının nedeniyse, bu değişimde topluluklarını belirli bir etkinliğe iten bir işaret olduğunu düşünmeleridir."

Norbert Elias

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

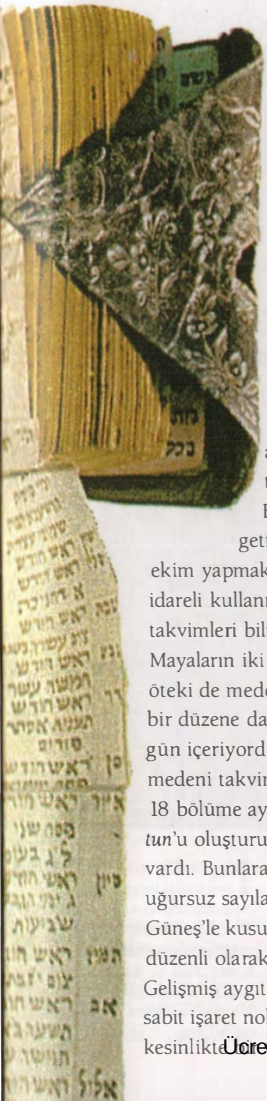
Yahudiler tarafından uyarlanan Meton çevrimi

Ay takvimlerini Güneş yılına uygun bir duruma getiren etkili bir sistemin geliştirilmesi Yunan gökbilimci Meton'a mal edilir. Meton 19 Güneş yılının aşağı yukarı tam 235 kavuşum ayına denk geldiğini saptamıştı. 19 Ay yılı 228 ay çektiğinden, Ay takvimiyle Güneş takviminin evrelerini birbirine uydurmak için, 19 yılda 7 artık ay eklenmesi gerekmekteydi. Bu buluştan çok etkilenen Atinalılar, 432 yılındaki olimpiyat oyunları dolayısıyla, Meton çevrimini Minerva tapınağına altın harflerle kazıdılar. Buna karşın, onu doğru şekilde kullanmadılar. Artık ayların yerleri her zaman doğru olmuyordu.

İ.S. IV. yüzyılda, Yahudiler bu çevrimden büyük bir yarar sağlayacaklar ve Güneş'i ve Ay'ı temel alan çok gelişmiş bir takvim düzenleyeceklerdi. Yahudiler dinsel nedenlerden ötürü geleneksel Ay takvimlerini kesinkes mevsimlerin ritmine uyarlamak istiyorlardı. Hamursuz Bayramı – Pesah– ilkbahar başına denk gelmeliydi çünkü Mısır'dan çıkışı anmak için yapılıyordu ve *Kitabı Mukaddes*'e göre bu, Mayasız Ekmek Bayramı'nda, yani ilkbahar bayramında gerçekleşmişti. Aylar mevsimlere göre aşırı geri kaldığında, bayram töreninde gerekli olan arpanın Nisan ayında [Batı Gregoryen takviminde Mart-Nisan] –Hamursuz Bayramı'nın olduğu ay– olgunlaşmadığı görüldüğünden, Yahudi kurulu Sanedrin yılın son ayını ikiye katlayarak, deneysel olarak zamanı yakalamaya çalışıyordu. Doğadaki belirtilerin gözlemlenmesini bir kenara bırakıp Meton çevrimini temel alan bir takvim reformu Yahudi önderi II. Hillel tarafından [illegible]

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ondan sonra yavaş yavaş son halini alır ve sürülmüş Yahudiler onun sayesinde bayramları aynı anda kutlayabilirler. Babilliler ve Çinliler de Meton çevrimini keşfetmişler ve Ay takvimlerini hem Ay'ı, hem Güneş'i temel alan bir takvime dönüştürmüşlerdir.

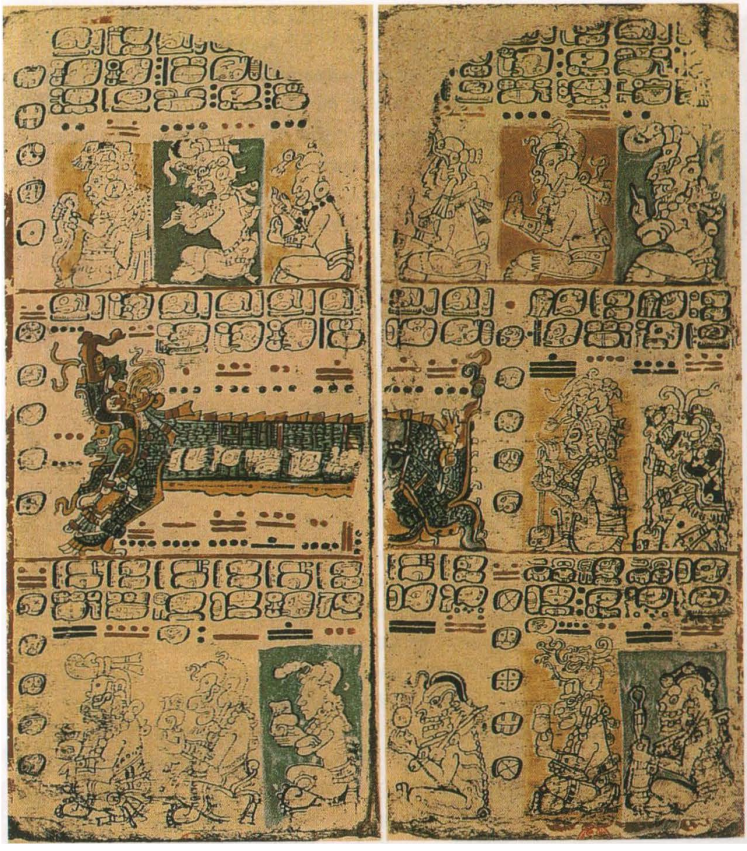
Mayalarda ve Mısırlılarda ilk Güneş takvimleri

Zamanı Güneş'in görünür hareketlerine göre parçalara ayıran Güneş takvimleri, yıllık zaman açısından sıkı bir düzen gerektiren tarım işleri için zorunludur. Ekinleri mevsimlerle uyumlu hale getirebilmek, öngörülen yağışlara göre ekim yapmak, iki hasat arası besin rezervlerini idareli kullanmak gerekir. Maya ve Mısır takvimleri bilinen en eski Güneş takvimleridir. Mayaların iki takvimi vardı, biri dinsel, *tzolkin*, öteki de medeni, *haab*, bunların ikisi de yirmili bir düzene dayanıyordu. Dinsel takvim 260 gün içeriyordu, burada bizi asıl ilgilendiren medeni takvimse, 365 gün. Yıl 20 günlük 18 bölüme ayrılmıştı, bu 360 günün toplamı *tun*'u oluşturuyordu ve her günün bir adı vardı. Bunlara boş ya da hayalet günler denen, uğursuz sayılan beş gün ekleniyordu. Takvim Güneş'le kusursuz bir uyum sergilesin diye Mayalar düzenli olarak yılın eksik günlerini hesaplıyorlardı. Gelişmiş aygıtlardan yoksun olmalarına karşın, sabit işaret noktaları kullanarak, olağanüstü kesinlikte [illegible]

Yahudi takvimi (solda) çok özgün biçimde karmaşıktır. 29 ve 30 gün çeken 12 kavuşum ayından oluşur. Bunlardan ikisinin süreleri, Ay'a daha iyi uyum sağlanması için değişkendir. Çevrimin 3., 6., 8., 11., 14., 17. ve 19. yılları 30 gün çeken bir on üçüncü ay içerirler. Bunlara artık yıllar denir. Bu yüzden, Yahudi yılı altı farklı uzunlukta olabilir: Normal yıllar 353 gün (eksikli yıl), 354 gün (düzgün yıl) ya da 355 gün (fazlalı yıl) sürerler; artık yıllar da aynı şekilde farklılıklar gösterip 383, 384 ya da 385 gün sürerler. Yıllar Dünya'nın varsayılan yaradılış tarihine, İ.Ö. 3761'e göre hesaplanır. Altta, Hamursuz Bayramı için süslenmiş mayasız ekmek.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İspanyolların yakmadıkları ender elyazmalarından biri olan *Codex Dresdensis*, Maya rahiplerinin gökbilim konusunda ne kadar engin ve kesin bilgilere sahip olduklarını gösteriyor.

Mısırlılar zaman hesabı konusunda önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Akdeniz'de Güneş takvimini kullanan ilk halk olarak (kanıtlara göre İ.Ö. III. binyıldan beri), onu olası en basit şekilde geliştirmişler ve böylece etkili ve herkesin kullanabileceği bir araç yaratmışlardır. Bunun kökeninde bir rastlaşmanın saptanması vardır: Yılda bir kez, Memphis bölgesinde, Akyıldız, gündoğumundan

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hemen önce gökyüzüne yükseliyordu ve bu, Nil'in kabarmasından kısa bir süre önce oluyordu. Bu olay, art arda üç yıl boyunca, 365 günde bir ve bir sonraki yıl, bir gün sonra yineleniyordu. Mısırlılar yılı 30'ar günlük 12 aya böldüler, bunlara herhangi bir aya ait olmayan beş gün daha eklediler. Onu artık yıl olarak adlandırmışlardı, çünkü Akyıldız'ın göğe yükselişi, dört yılda bir, bir gün sonra gerçekleşiyordu. Yıl çeyrek günlük aşırı bir kısalık gösterdiğinden, mevsimlerle uyum sağlanamıyordu, bu aşağı yukarı 1460 yıl sonra sağlanabildi. Roma istilasıyla birlikte, Mısır takvimi Caesar takvimine göre uyarlandı ama artık yıl, III. yüzyıla dek yaygın olarak kullanılan takvime kaynak oluşturmayı sürdürdü.

Mısır'da, gökte (Akyıldız'ın yeniden ortaya çıkışı) ve yerde (Nil'in düzenli olarak kabarması) meydana gelen iki olayın birleşmesi takvimin temelini oluşturur. Elephanta Adası'ndaki bayramların takviminden bu parçanın üstünde, Akyıldız'ın (Yunanca *Sothis*) 70 günün ardından yeniden gökyüzünde belirdiği gün, Tanrılara sunulacak armağanların dökümü yapılmıştır. O gün yeni yılın başlangıç tarihi olarak alınmış ama ondan sonrasına uygun düşmemiştir bu. Mısırlı rahipler takvimde değişiklik yapmaya kesinkes karşıydılar çünkü tarihlerde görülen bu sapma, söylediklerine göre, her yıl farklı bir tarihte Akyıldız'ı onurlandırıyordu. Büyükköpek takımyıldızının (Latince *canis*) en parlak yıldızı olan Akyıldız, Temmuz sonundan Ağustos sonuna dek Güneş'le birlikte göğe yükseliyordu, bu döneme de bu yüzden *canicula* [eyyam-ı buhur] adı verilir.

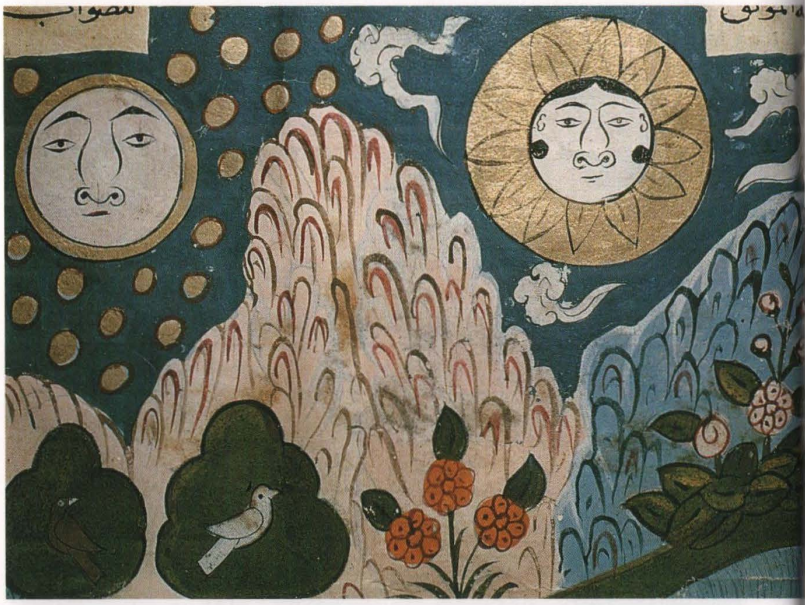
Günler, aylar, mevsimler

Bütün takvimler zamanı günlere, aylara, yıllara böler ama her toplumun bu parçaları ve zamanı yaşama biçimi farklıdır. Ana birim gündür. Günle gecenin birbirini izleyişi zamanın temel ritmini oluşturur. Günün uzunluğunu ölçmek için, Babilli gökbilimciler tarafından bulunan ve günü, gündüz ve gece olmak üzere iki 12 saate bölen sistemi kullanıyoruz bizler. Neden 12 saat? Bu seçimin 12 kavuşum ayının aşağı yukarı bir Güneş yılına denk gelmesi olgusuyla açıklanabileceği düşünülüyor. Yıl 12'ye bölündüğünden, gün de aynı şekilde bölünebilirdi. Ayrıca şunu da belirtelim ki, Babilliler hesaplarını altmışlı bir düzende yapıyorlardı, 60'ın da 12'ye bölünebilmesi bu seçimi açıklayabilir.

Takvimlere göre günler farklı farklı saatlerde başlıyorlardı, Eski Mısır'da ve Hindistan'da gündoğumunda, Yahudiler, Müslümanlar ve Çinliler için günbatımında. Roma'da ise geceyarısında başlıyordu, bunun kökeninde akla yatkın bir neden vardı: Günün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başlangıcı Güneş'in batışına da doğuşuna da eşit uzaklıktaydı. Romalıların bu seçimi bugün de ilkesel olarak kullanılmaktadır.

Ayın süresi Ay'a bağlıdır. Ay temelli ya da Ay'la Güneş'i temel alan takvimlerde, ay doğrudan Ay'ın evrelerine bağlıdır. Hindistan'da, ay iki döneme ayrılır, yeniaydan dolunaya dek süren aydınlık on beş gün ve ardından karanlık on beş gün. Müslümanlarda, ay ancak yeniaydan iki gün sonra, hilalin ortaya çıkışından sonra başlar. Güneş takvimlerinde, Ay'ın çevrimiyle bağıntısızdır ay. Yılın uygun biçimde bölünmesine yarar.

Aylara, adları çoğunlukla iklim koşullarından ya da tarım işlerinden esinlenerek konulmuştur. Kongo ırmağının ağzında yaşayan halklar yılın ilk üç ayını açlık (kıtlık dönemidir bu), seyrek yağmurlar, dişi yağmurlar (çiseleyen yağmurlar) olarak adlandırır.

Kitabı Mukaddes'te, Tanrı şöyle der: "Gündüzü geceden ayırmak için gökkubbesinde ışıklar olsun; ve alâmetler için, ve vakitler için, ve günler ve seneler için olsunlar" (*Tekvin*). Platon'da, Güneş'le Ay zamanın bekçileridir: "Güneş, Ay ve kendilerine gezgin adı verilen öteki beş gökcismi, zamanın sayılarını belirlemek ve korumak için ortaya çıktılar." (*Timaios*).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Eski Eskimo takviminde, der etnolog Jean Malaurie, ayların adları Kuzey Kutbu'ndaki yaşamın ritmini anlatır: Kamer ayı (Ocak), Güneş göründü (Şubat), gün geri döndü (Mart), Güneş sıcak (Nisan), kuşlar geri döndü (Mayıs), yumurtladılar (Haziran), yeni doğan kuşlar Güney'e doğru uçtular (Ağustos), göllerin suları dondu (Eylül), dinliyoruz (Kasım).

Tıpkı günler gibi, mevsimler de hemencecik hissedilebilecek bir gerçeklik sergilerler. Ama onların farkı, zamanı evrensel biçimde bölmemeleridir. Sayıları ülkelere ve iklimlere göre değişir. Ilıman iklimlerde, yılda birbirinden belirgin biçimde farklı ve büyük çoğunlukla ılımlarla gündönümlerinde başlayan dört mevsim görülür. Çin'de, mevsimler bu kilit anları çepeçevre sararlar, onlardan altı hafta önce başlarlar, bu sürede "hazırlandıkları" söylenir, sonraki altı hafta boyunca da "kendilerini gösterirler". Tropikal iklimli ülkelerde, genel olarak yılda sadece iki iklim görülür, kurak mevsim ve yağmur mevsimi ama Hindistan halk takviminde altı mevsim sayılır: ilkbahar, yaz, muson, sonbahar, kış, soğuk mevsim.

Mevsimler zamanın deneyimlere dayanan parçalarıdır, öncelikle doğada görülen belirtilere, iklime ve bitki örtüsüne bağlıdırlar. Geleneksel takvimlerde önemli bir yerleri vardır çünkü tarım işlerini belirlerler. Çin'de, dört mevsim ayırt edilir. Tarım çalışmalarını ilkbahar başlatır ve güz bitirir (üstteki minyatür). Çin köylerinde, ilkbahar ayrıca nişan, güz de evlilik mevsimidir.

En büyük birim: Yıl

Takvimin parçalarından en büyüğü olan yıl eksiksiz bir bitkisel çevrim oluşturur. Her toplum onun başlangıcını belirler ve bu, ortak yaşam için önemli bir eşik oluşturur. Ilıman iklimli ülkelerde, yılbaşları Güneş çevriminin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kavşaklarına, genellikle kış gündönümüne ya da ilkbahar ılımına denk düşer, ender olarak da yaz gündönümüne (Antik Mısır ve Antik Yunanistan'da) ya da güz ılımına (Yahudi takvimi) rastlar. Kırsal toplumlarda, yıl çoğunlukla ilkbaharda başlardı: Cermen, İran takvimleri, ilk Roma takvimi.

Her yerde, yeni yıl şenlikleri özel bir önem taşımaya başlamıştı. İnsanlar, gökcisimlerinin deviniminin düzeninden, bugün bizim olduğumuz kadar emin değildiler. Her yeni yılda, yeni yılın yaratımına, büyü yaparak yardım etmeleri gerekiyordu.

Yenilenme törenleri yılın sonunu getirmeye yarıyordu: Bir başlangıcın olabilmesi için, öncelikle bir son gerekiyordu. Çin'de, yaz sonu gençlerle yaşlılar arasında oyunlara sahne oluyordu. Yaşlılar yılı sonuna götürüyorlar, gençler zamana, yenilenmesinde, yeni yıla başlamak üzere gençleşmesinde yardımcı oluyorlardı. Kimi zaman, yılın sonu bir karmaşa, düzensizlik süreciyle geliyordu: Yeni yıldan önce, kargaşalar bastırılıyordu. Roma, Aralık ayında, Satürn şenlikleri yasa tanınmıyordu, yasalar değişiyor, köleler efendilerin yerine geçiyorlardı. Ortaçağda da, Soytarılar yortusu ya da Kutsal Çocuklar yortusu gibi buna benzer gösterilere rastlanır.

Anadolu'da ve ayrıca Çin'de, Japonya'da, Orta Avrupa'da birçok toplumda, yılın değişim süreci on iki günlük bir dönem oluşturuyordu, sanki gelecek yılın on iki ayının sıkıştırılmış bir örneğiydi bu. Mezopotamya'da, gelecek aylara ilişkin fal bakılıyordu. Fransa'da, köylüler on iki aydan her birinin zamanını on iki güne göre belirliyorlardı. Çok yaygın olan bu on iki günlük dönem, Güneş yılıyla Ay yılı arasındaki farka denk düşüyor olabilir. Geleneksel Ay takvimlerinin, tarım mevsimlerinin takvimi olan Güneş takvimine göre zorunlu olarak ayarlanmasını simgeliyor olabilir.

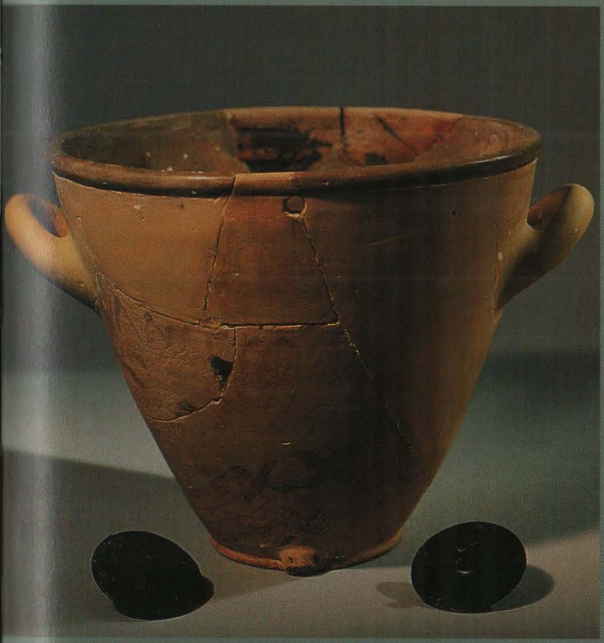
Yeni yıl eskisini kovar, tıpkı Nürnberg Karnavalı'nın resimlendiği *Schembart'ın Kitabı*'nda (soldaki sayfa) gündüzün geceyi kovması gibi. Dinler tarihi uzmanı Mircea Eliade takvimlerde meydana gelen bu kırılmanın geleneksel toplumlar açısından ne denli önemli olduğunu gösteriyor. "Bu zaman kopuşu sırasında, sadece bir sürecin somut biçimde sona ermesine ve bir başkasının başlamasına tanık olmakla kalmıyoruz, ayrıca geçmiş yılın ve akıp gitmiş zamanın ortadan kalktığını görüyoruz. Bununla birlikte, arınma törenleri şu anlama geliyor: Bir yanma, günahlardan ve bireysel hatalardan kurtulma, yani sadece basit bir temizlenme değil bu. Yenilenme, adından da anlaşılacağı gibi, bir yeniden doğuştur. Her yeni yıl, zamanın yeniden başlangıcına dönmesidir, başka bir deyişle evrenin doğumunun yinelenmesidir. İki oyuncu öbeği arasındaki törensel kavgaların, ölülerin resminin, Satürn ve Dionysos şenliklerinin öğeleri, yıl sonunda ve Yeni Yılı beklerken, karmaşadan evrenin doğumuna geçen söylensel anların tekrarlarıdır" (*Bengi Dönüş Söyleni*).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Antikçağda, zaman ölçümü iki aygıtla yapılıyordu: Güneş saati ve su saati. Toprağa kakılmış bir sopayla basit bir şekilde yapılan Güneş saati en eski aygıttır. Güneş'in gölgesinin yönü ve uzunluğu incelendiğinde yılın hangi döneminde olunduğunu ve saati gösterir. En kısa gölge, yaz gündönümünde, öğlen gözlemlenir. Saatleri gösteren çizgilerle ve kimi zaman yılın günlerini imleyen eğrilerle geliştirilen Güneş saatleri, Güneş kadranlarına dönüşürler (yanda, altta).
Su saatleri (yanda, üstte) kapalı havalarda ve geceleri zamanı hesaplamaya yararlar ama Güneş kadranları gibi, kesinlikten uzak aygıtlardır, doğanın kaprislerine bağlıdırlar. "Su saatleriyle kum saatleri karşılaştırıldığında, diye yazar tarihçi Joseph Justus Scaliger, suyun kaprisleri daha kısa sürelidir ve daha kesindir çünkü kum bazen yığılır kalır ya da nemlenir ve her zaman akmaz; su en ufak bir delik bulmaya görsün sürekli akar ama biter; daha su koymak gerekir."

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://ranley.org

Ayrı bir ulam: Hafta

Haftanın takvimde ayrı bir yeri vardır. Büsbütün yapay olan tek çevrim odur, doğanın düzenine uymayıp katıksız bir matematik mantığına dayanan sadece odur: Hafta yedi gündür ve bu çevrim durmadan yinelenir. Bu özellik ona ikinci bir ayrıksılık daha kazandırır, hafta öteki zaman parçalarına uyum göstermez, onları bir kez daha böler: Yıl tamı tamamına 12 ay çeker ama içerdiği hafta sayısı tam değildir (52 hafta ve bir-iki gün). Bazı toplumları, bu bütünüyle kendine özgü ritmi uygulamaya iten üç ayrı neden sayılabilir: karmaşık kehanet çevrimlerine duyulan gereksinim (Endonezya), bir pazar ekonomisi kullanımı (Çin, Roma) ve dinsel nedenler (Semavi dinler, Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık). Mısırlılar ve Yunanlar haftayı on gün olarak hesaplıyorlardı. Roma'da, pazarlar sekiz günde bir kuruluyordu.

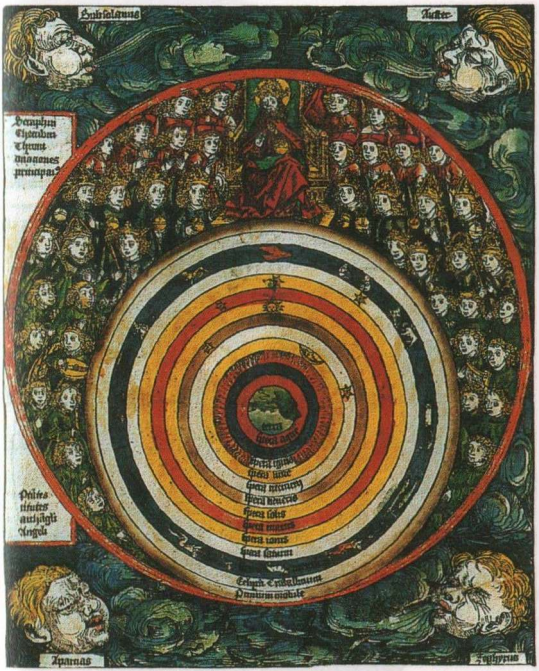
Mısırlılar zamanı üç parçaya ayırıyorlardı: Yıl üç mevsimden oluşuyordu, suların kabarması, ekim zamanı ve hasat zamanı; ay onar günlük üç bölüme ayrılıyordu; günler bile üç zamana bölünüyordu. Her zaman ulamı özel bir tanrısallığı işaret ediyordu. Bu bölmenin (altta) üst tarafında bir kayığa konmuş, insan yüzlü kuş biçiminde, yılın 36 on günü gösteriliyor. Kuşlar on gün içinde tan vakti göğe yükselen ve kendilerine tanrılar kadar saygı duyulan yıldız ya da takımyıldızları simgeliyorlar.

Yedi günlük hafta Babil'in ve Yahudiliğin kalıtıdır. Yedi rakamının uğursuz sayıldığı Mezopotamya'dan gelir. Orada tüm yasaklar ayın 7., 14., 21. ve 28. günlerini etkiliyordu. Haftanın günleri her zaman Babilli gökbilimcilerin bildikleri yedi gökcisminin adını taşırlar: Pazartesi (*lundi*) Ay'ın günüdür, Salı (*mars*) Mars'ınki, Çarşamba (*mercredi*) Merkür'ünki, Perşembe (*jeudi*) Jüpiter'inki, Cuma (*vendredi*) Ven (*samedi*) Satürn'ünki ve Pazar da günüdür.

Bütün yaşamlarını haftalık çev düzenleyen ilk toplum Yahudiler olmuştur. Onların bakış açısında, hafta Yaradılış'ta doğrulanıyordu: Tanrı Dünya'yı altı günde yaratmış ve yedinci gün dinlenmişti. Yahudiler titizlikle Sebt gününü –7. dinlenme günü– incelemeye, dolayısıyla Babil'den [illegible]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

boyunca, haftanın ritmine göre yaşamaya başladılar. Artık tapınakta dua edemediklerinden, uzamda yitirdiklerini zamanda yeniden yarattılar (yedi günden biri Tanrı'ya adandı). Haftanın kullanımı ondan sonra Anadolu'da, Yunanistan'da, İskenderiye'de, Roma'da yaygınlaştı. V. yüzyılda Hindistan'da ve daha sonra, görünüşe göre, IX. yüzyılda Uzak Doğu'da hafta kullanımı başladı. Yahudiliğin ardından, öteki tektanrılı dinler de haftanın bir gününü Tanrı'ya adadılar, Hıristiyanlar Pazarı, Müslümanlar Cumayı. Böylelikle, yeni, ikili bir ritim, düzenli bir dinlenme-çalışma, sıradan günler-özel günler temposu oluşturdular. Bu ritim toplum yaşamını düzenlemekte çok yararlı oluyordu. Bugün dünyanın her yerinde kullanılıyor.

Kitabı Mukaddes geleneğinde hafta derinlemesine ele alınmıştır. Yedinci dinlenme günü on emirde yer alır: "Sebt Günü'nü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrın RAB'be Sebt Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dahil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, RAB yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Sebt Günü'nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim" (*Çıkış*). Yahudi takviminde, günler Sebt'e göre konumlandırılmıştır: Sebt'ten iki gün önce... Kilise'nin günleri numaralandırma çabası boşuna olmuştur. Bugün, yalnızca Portekiz dili Hıristiyan adlar dizinini korumaktadır. Öteki Latin dilleri sadece yedinci gün için (Fransızca *dimanche*, İtalyanca *domenica*, İspanyolca *domingo*) "Tanrı'nın günü" sözünü kullanmaktadırlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Nasıl tarihlendirmeli? Dönemler ve çağlar

Zaman ölçümü yıllık takvimlerle kısıtlı değildir. Öyle olsaydı, tarihlendirme olanaksız olurdu. Zaman uzun süreli olarak, uygarlıklara göre dönemler ya da çağlar içinde de hesaplanır.

İlk takvimler dönemlerle ele alınıyordu. Mayalarda, medeni yıl 360 günlük bir dönemden, *tun*'dan oluşuyordu. 20 *tun* bir *katun* (7200 gün) ve 20 *katun* da bir *baktun* (144000 gün) oluşturuyordu. Büyük dönem 13 *baktun* çekiyordu, bu da 5130 Maya yılı demekti. Büyük dönemler –onları kullanan bölgelerin çoğunda bu böyleydi– her zaman üç evre içerirler: yaradılış, eskime, yokoluş. Mayalar İ.Ö. 3114'te başlamış olan kendi büyük dönemlerinin sonunda, süresi ona eşit olacak yeni bir dönemin başlayacağını ve yeni bir dünyanın doğacağını düşünüyorlardı.

Budist ve Brahman takvimleri de uzun dönemler ele alır. Çinlilerin zaman hesabı altmışlık bir dönemi temel almıştı ve bu, yıllara olduğu gibi günlere de pekâlâ uygulanıyordu. Her gün, her yıl "gökteki on tomruk"tan biri ve "yerdeki on iki dal"dan biri olmak üzere, iki karakterin bir araya gelmesiyle ifade ediliyordu. Bir araya gelmiş aynı karakterlere her altmış yılda bir yeniden rastlanıyordu.

Bu prizma (sağda) Mezopotamya'da İ.Ö. 2025'ten İ.Ö. 1763'e kadarki Larsa hükümdarlarının listesini özetliyor. Bunun gibi listelerden İskenderiye gökbilimcileri çok değerli tarihsel bilgiler edindiler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Güneş Taşı (solda) Azteklerin zamanı nasıl algıladıklarının olağanüstü bir özetidir. Merkezde, kana susamış bir güneş, dilini çıkarmıştır ve gündelik dünyayı simgeler. Çevresinde, Aziz Andreas haçı biçiminde, kendisinden önceki dört dünya betimlenir. Dört kez yaratılmış ve yok edilmiş evren, hareketleri kurbanlarla denetim altında tutulan güneşe bağlıdır. Ortadaki bu motifin çevresinde, kutsal takvimin yirmi işareti, ardından da evrenin, birbiri içine geçen farklı dönemleri bulunur.

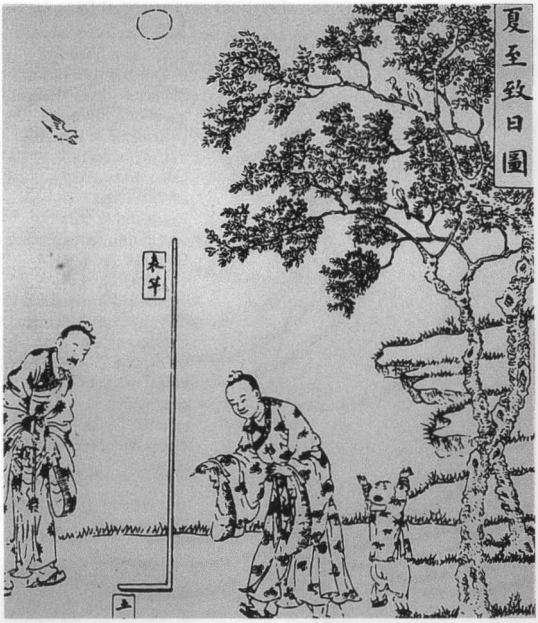
Antik Akdeniz uygarlıkları bir hanedanlığın başlangıcı ya da bir hükümdarın tahta çıkışı gibi temel olaylara göre tarihlendirme yapıyorlardı. Ayrıca kısa dönemler de kullanıyorlardı: Yunanlar olimpiyatları, Romalılar konsül toplantılarını. Zamanın algılanmasında başlıca yenilik Yahudilerden geldi. Yahudiler için zamanın bir anlamı vardı, Dünya Tanrı tarafından yaratılmıştı, Mesih'in tahta çıkışıyla sonlanacaktı. Hıristiyanlığın benimseyeceği çizgisel zamanın ilk ortaya çıkışıydı bu. Müslümanlar kendi çağlarını, İ.S. 622'de Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçüyle başlayan Hicret'i yarattılar. Bu örneklere bakınca, dönemlerin gökbilimsel kaynaklara değil insana bağlı olduğu anlaşılıyor. Çağlarla birlikte, olayları kronolojik bir süreklilik içinde ele almayı ve anımsamayı sağlayan tarih zamanına girilir.

İktidar, bilim ve din

Bilimsel bilgilerden hareketle, dinsel inançları ve siyasal iradeyi bir araya getiren takvim, bir toplumda iktidar, din ve bilimin nasıl bir bütün oluşturduğunu gösteren önemli bir

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Çin'de, halkın yönetilmesinde gökbilim temel bir rol oynuyordu. Her yıl, gökbilimciler resmi törenlerin zamanını belirleyen imparatorluk takvimini hazırlıyorlardı. Büyük tantanayla herkese duyurulan ve bütün imparatorluğa gönderilen takvim, hükümdarın sorumluluğunu üstleniyordu, bu sorumluluk, evrenin doğru biçimde ilerlemesini sağlamakta yetkin olduğunu göstermekti. Yanda, Çinli gökbilimci güneşin gölgesini ölçüyor.

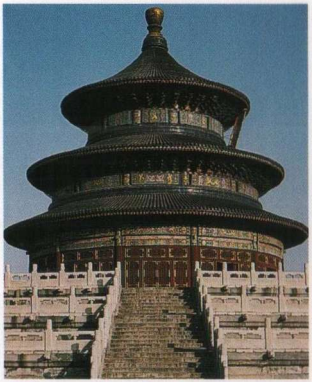
Konfüçyüs döneminde Çin takvimi bu eklemlenmeye çok açık bir örnek oluşturur. Hükümdar Tanrı'nın oğludur, gücünü Tanrı'dan alır ve Tanrı'yla işbirliği içinde hüküm sürmek durumundadır. Bunun için zamanı medeni bir hale getirmesi, yani olabilecek en doğru takvimi oluşturması gerekir. Gökbilimciler ona bu takvimi hazırlarlar. Bu görevi yaşamları pahasına üstlenmişlerdir. Çinbilimci Marcel Granet'ye göre, hükümdar gökle yer arasında bir aracı görevi görür. O uzamın efendisidir çünkü göğün efendisidir: "Güneşin ilerleyişine öykünerek, yeryüzünde dolaşan hükümdar Tanrı tarafından bir oğul gibi görülmeye başladı." Hükümdar gökle yer arasındaki aracı *Ming t'ang*'a, aynı zamanda "ışık sarayı" da denilen "takvim evi"ne yerleşir. Bu, Çinliler için Dünya'nın biçimini simgeleyen, kare bir zemini ve gökyüzü gibi yuvarlak bir çatısı olan bir yapıdır.

Çin geleneksel tarihi Dünya'yı düzene koyan beş söylensel hükümdarla başlar. Bunlardan ilki, Huang Di (üstte), "her yerde Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları düzene soktu".

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Hükümdar kararlarını burada verirdi. İlkbahar için kararlarını verirken batıya, yaz için güneye yerleşir, mevsimlere göre yer değiştirirdi. Yazdan sonra, yılın ortasında, bir süre *Ming t'ang*'ın merkezinde kalırdı. Takvimin tek efendisi, bütün Dünya'ya yaşam veren, Tanrı'nın oğlu herkes için zamanı keyfince belirlerdi.

Çinli gökbilimciler karmaşık bir takvim hazırlamakla yükümlü saygın bir topluluk oluşturuyorlardı. Bir araya getirilemezi bir araya getirmek için sürekli çaba göstermek zorundaydılar: 24 tane on beş günden oluşan Güneş takvimiyle Ay takvimini. Her ayın süresini öyle ayarlamaları gerekiyordu ki 15. gün dolunay olsun. Gökbilimciler ayrıca göğün yazısını çözmekle de, yani Güneş ve Ay tutulmalarını kesin olarak öngörmekle de yükümlüydüler çünkü tutulmalar Tanrı'nın, oğlu imparatora gönderdiği işaretlerdi. Üstte, Pekin Yasak Kent'te Gökyüzü Tapınağı.

Takvim toplumsal yaşamı denetlemeye yarayan bir iktidar aracıdır. Yetkililer zamanı istedikleri gibi değiştirebilirler: Fazladan günler eklerler, bayramların ve vergi ödemelerinin zamanını değiştirirler, yılın ya da ayın başladığını ilan edip etmemek onların elindedir. İktidar kavgaları kimi zaman takvimden kaynaklanır. Mısır'da, İ.Ö. 238'de, Kral III. Ptolemaios her dört yılda bir, beş artık güne bir altıncısını ekleyip yılın süresini değiştirmek istemişti. Rahipler bu değişikliğe karşı çıktılar, sonunda da bu gerçekleşmedi. Roma'da, resmi takvim İ.Ö. 304 yılına dek gizli tutuluyordu, derken bir halk ayaklanması sırasında, yasa tanımayan bir kişi gizli şifreleri öğrenip herkese duyurdu.

Takvimlerin her zaman, onlara yön veren ve anlam kazandıran dinsel bir kökenleri bulunur. Rahipler tanrılar birliğiyle insanlarınki arasında bir bağ oluştururlar. Takvim yapımında önemli bir rol oynarlar çünkü neyin kutsal, neyin dindışı olduğuna karar verirler. Şu ya da bu etkinlik için uygun zamanları, bayram günlerini belirlerler ve onlara uyulmasına dikkat ederler. Mircea Eliade toplumların yaşamında kutsal zamanın önemini gösterdi. Kutsal zaman çevrimsel bir zamandır, törenler her yıl aynı tarihte yapılır. Bu zaman tarihdışıdır, süreyi ortadan kaldırır ama tuhaf biçimde, onun yaşamasına da yardım eder: Topluluk Tanrı'nın huzuruna çıktığında, birlik olmuş, coşmuş ve gündelik yaşamın güçlüklerine daha kolay katlanır bir hale gelir.

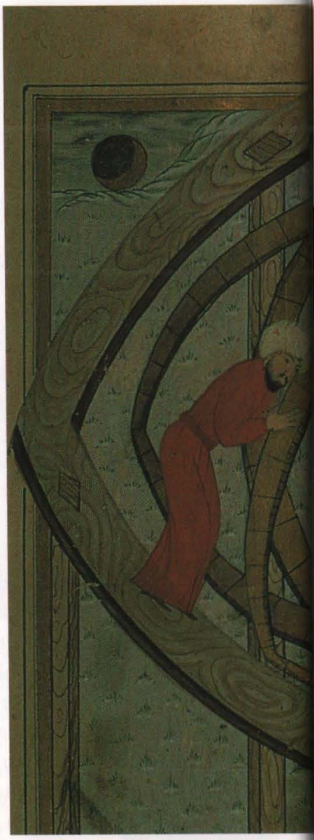
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mayalar gibi kimi toplumların iki takvimi vardı: biri dindışı biri kutsal ya da biri siyasal biri dinsel.

VI. yüzyılda, Atina'da, Kleisthenes kentteki on klanın düzenli biçimde, birbiri ardına iktidara geçmesini sağlamak amacıyla siyasal bir takvim hazırladı. Burada, tarihçi Jean-Pierre Vernant ve Pierre Vidal-Naquet'nin de altını çizdiği gibi, zamanın düzeni uzamınkine göre ayarlanır. Dinsel takvimden farklı olarak, siyasal takvimin bütün bölümleri denktir.

Takvimler ayrıca gökbilim ve matematiğe de bağlıdır. Gökbilimciler bazı gökcisimlerinin devinimlerini ölçüp matematik hesaplarıyla günleri bir düzene oturturlar. Bu bilginler takvim sistemleri oluştururlar, sonradan da siyaset ya da din yetkilileri bu sistemlere etki ederler.

Antikçağda, gökbilim ve yıldız falcılığı birbirine sıkı sıkıya bağlıydı. Gökcisimlerinin devinimleriyle etkileri, gözlemle yorum birbirinden ayrılmazdı. Yıldız falları sadece gökbilimcilerin altından kalkabileceği kesin ve ustalıklı gözlemler gerektiriyordu.

Babil'de, Mısır'da, Mayalarda, rahiple gökbilimcinin görevleri birbirine karışıyordu. Rahipler törenlerle gögü, dinsel zamanla evrensel zamanı uyumlu hale getirmekle yükümlüydüler.

Birbirine eklemlenen bir tarih

Zaman ölçümünü daha iyi bir hale getirmek için, gözlemleri arttırmak, dolayısıyla takvimin kullanımına süreklilik kazandırmak gerekiyordu. Mezopotamya'da yüzyıllar süren gözlemler, Hipparkhos ve Ptolemaios'un Yunan gökbilimini, Güneş yılıyla kavuşum ayının kesin ölçümünü olanaklı kılmıştır.

İ.Ö. IV. yüzyılda, Büyük İskender'in fetihleri Akdeniz'de bir tür kültür devrimi olmasına yol açmıştır. Yunanlar İran, Mezopotamya, Mısır uygarlıklarıyla ilişkiye girmişlerdir. Takvim bölümleri yaygınlaşmıştır: iki 12 saatten oluşan gü[illegible]

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yolculuğu ve İskenderiyeli bilginlerle bağlantı kurması, kendisini Roma'da bir Güneş takvimi hazırlamaya itecekti. Bizim bugün kullandığımız takvim bu art arda gelen yeniliklerin ürünüdür. Roma'dan gelir ama kökenleri Mezopotamya'dadır (24 saatlik gün, haftanın gün adları), İskenderiye'dedir (Güneş takvimi), Kudüs'tedir (hafta, Tanrı'nın günü).

III. yüzyılda, Arap bilginler dönence yılını kesin olarak hesaplayan Yunan gökbilimcilerin çalışmalarını keşfettiler. Hipparkhos'un tahmini (İ.Ö. II. yüzyıl) gerçekten 5 dakika uzaktaydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"Ondan sonra Cumhuriyet düzeniyle ilgilenmeye başlayan Caesar, papazların yaptıkları hatalar sonucu büyük ölçüde bozulmuş takvimi düzeltti, yoksa hasat şenlikleri yaza, bağbozumu şenlikleri de güze denk gelmiyordu," diye yazar Suetonius. Caesar'ın bilimsel temellere dayandırdığı, ardından Hıristiyanlarca ele alınan Roma takvimi, bugün kullandığımız takvime çok ama çok yakındır.

BÖLÜM II

JÜLYEN TAKVİM, CAESAR'DAN KİLİSE'YE

Ortaçağ takvimlerinde, zamanın dinsel boyutu ortadan kaybolur, onun yerine köylülerin işleri ve günleri önem kazanır. Temmuz'da orakla biçme, Aralık'ta ateşe yakın oturma. Toprak işçiliği ve kış dinlencesi, biraz sıkıntı, biraz düş, aylar böyle sürüp gider.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ay'a ve Güneş'e dayalı Roma Cumhuriyeti takvimi

Günümüz takviminin düzenini anlamak için, Roma Cumhuriyeti takvimine bakmak gerekir. İ.Ö. 153 yılından beri, yıl 1 Ocak'ta başlıyordu. Bu tarihte, konsüller göreve başlıyorlardı. Yine bu andan başlayarak günler uzamaya başlıyordu. Yıl 355 gündü, 12 aya bölünmüştü. İki yılda bir, bir rahipler kurulu, yüksek papazlar, Ay yılıyla Güneş yılını uyuşturmak için artık bir ay ekliyorlardı. Yılın ilk ayları tanrıların adlarını taşıyorlardı. Ocak (*janvier*) başlangıçlar tanrısı, iki yüzü olan, biri geride kalmış yıla, öteki yeni yıla bakan tanrı Janus'un ayıydı. Ölüler ayı olan şubat (*février*) arınma törenlerine ayrılmıştı (Latince *februare* "arınmak" anlamına gelir). Mart (*mars*) tanrı Mars'ındı ve savaş mevsiminin başladığını bildiriyordu. Nisan (*avril*) Venüs'ün ayıydı (büyük olasılıkla Aphrodite'nin Etrüsk dilindeki adından geliyordu: Apru), Mayıs (*mai*) gelişme tanrıçası Maia'nınkiydi ve ayrıca *maiores*, yani eskilerin ayıydı. Haziran'da (*juin*), İuno ve gençler onuruna şölenler düzenleniyordu. Son aylar, Mart ayından başlayan ilk Roma takvimindeki yerlerine göre sayılarla anılıyorlardı: *quintilis*, *sextilis*, *september*, *october*, *november*, *december*.

Aylar, genel anlamda, Ay'ın evrelerine denk düşen özel günlere göre, eşit olmayan üç bölüme ayrılmıştı: *calende*, *none* ve *ide*. *Calende*'lerde (Latince *calare*, "çağırmak" sözcüğünden gelir, ve [Fr.] *calendrier*, "takvim" sözcüğünün kökenini oluşturur), yani ayın ilk günlerinde, yeniayın başlangıcında papazlar ayın her yıl değişen şenliklerini ilan ediyorlardı, ayrıca bu günlerde *calenderia* adı verilen hesap defterlerinde kayıtlı borçlar

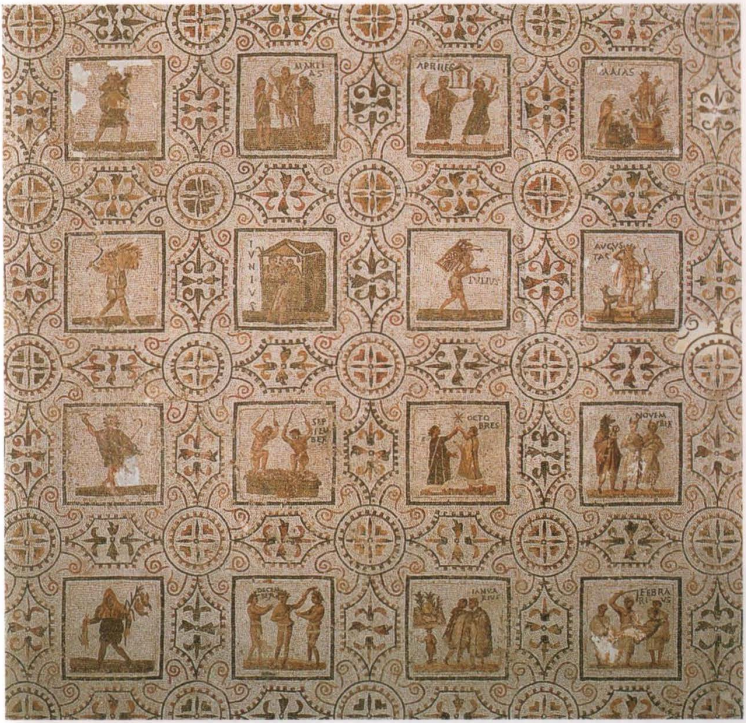
Janus bifrons (alttaki yontu), kapılar tanrısı, her geçiş, uzam ve zaman üstünde güç sahibidir. Yılı ve ayları başlatır.

"Her yerde gördüğün her şey, gökyüzü, deniz, bulutlar, hepsi benim elimle açılıp kapanmıştır. Engin Dünya'nın bekçiliği yalnızca bana verilmiştir ve onu ekseninde döndürme hakkı sadece bana aittir."

Ovidius

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

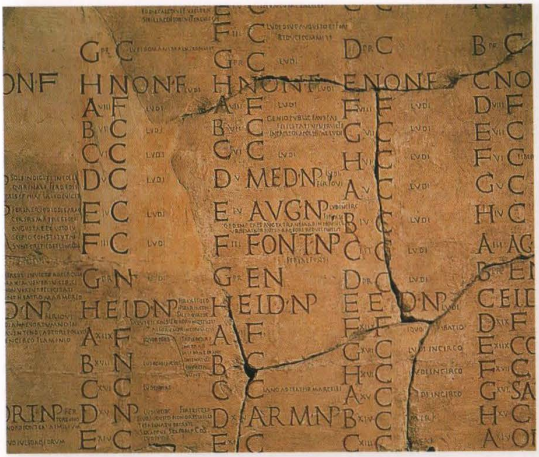

II. yüzyıldan kalma bu Roma mozaiğinde dindışı resimlerle zamanın kutsal resimleri bir arada kullanılmış. Mevsimler (solda) kırsal öğelerle resmedilmiş, on iki ayın birçoğu çoktanrılı inancın törenleriyle simgelenmiş (şubat'ta Lupercalialar, Aralık'ta Saturnalialar).

ödeniyordu. *None*'ler, yani Ay'ın ilk dördünü, ya beşinci ya da yedinci günler oluyorlardı, dolunaya denk geldiği varsayılan *ide*'lerse on üçüncü ya da on beşinci. Günler tersine sayılıyordu: İde'lerden sonra gelen ilk gün, ondan sonraki ayın *calende*'lerinden önceki on altıncı ya da on beşinci güne denk geliyordu. Ayı bu şekilde belirleme yöntemi XVI. yüzyıla dek kullanıldı.

Günler uğurlu (halkın çalışmasına izin verilen günler) ya da uğursuz (çalışmaya izin verilmeyen günler) olabiliyordu. Uğursuz günler arasındaki halk eğlenceleri günleri (*festi*'ler) dine ayrılmıştı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

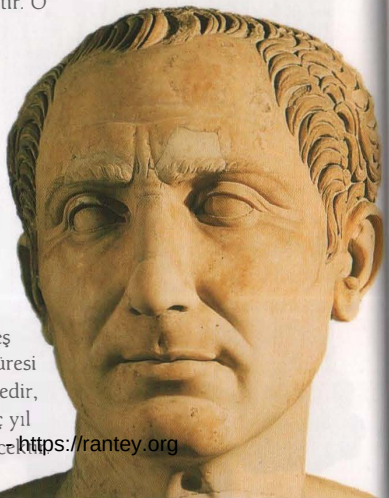

Roma takvimi medeni zamanın kaydı olarak işlev görür. Başpapaz tarafından belirlenip her ay Pazar çevrimini (A'dan H'ye kadar olan harfler), uğurlu günleri (F), uğursuz günleri (N), dinsel bayramları (NF), halkın katılacağı toplantı tarihlerini (C) işaret eder. Caesar gerçekleştirdiği reform sırasında, törenlerin sırasını bozmamaya özen göstermiştir. Bununla birlikte, kazandığı zaferlerin anısına yeni bayramlar ekleyerek takvimin ruhunu hissedilir derecede değiştirmiştir. İmparatorluk kültü doğmaktadır.

Caesar devlette ve takvimde reform yaptı

İ.Ö. 46 yılında, Cumhuriyet'in son döneminde, takvim büyük ölçüde bozulmuştur. Yüksek papazlar hataya düşüp artık yılları istedikleri gibi belirlemişlerdir ve yasal yıl mevsimlerle üç aylık bir farklılık sergilemiştir. O zamanlarda diktatör ve başpapaz olup siyasal ve dinsel güçleri elinde bulunduran Caesar, zamanda reform yapmaya karar verir. Egemenliğini kalıcı temellere oturtmak, eski işleyiş bozukluklarını düzeltmek ve sağlam bir imparatorluk kurmak ister. Takvim reformu egemenlik altına alınan tüm halkların, zamanı aynı şekilde hesaplamalarını sağlamak zorundadır.

İskenderiye'deki gökbilimcilerin ve zamanının bilimsel açıdan en önemli yetkililerinin öğütlerine uyan Caesar, bir Güneş takvimi düzenler. O zamanlar Güneş yılının süresi 365 ve bir çeyrek gün olarak tahmin edilmektedir, Caesar buna dört yıllık bir çevrim ekler: İlk üç yıl 365 gün çekerken, dördüncüsü 366 gün çekecektir.

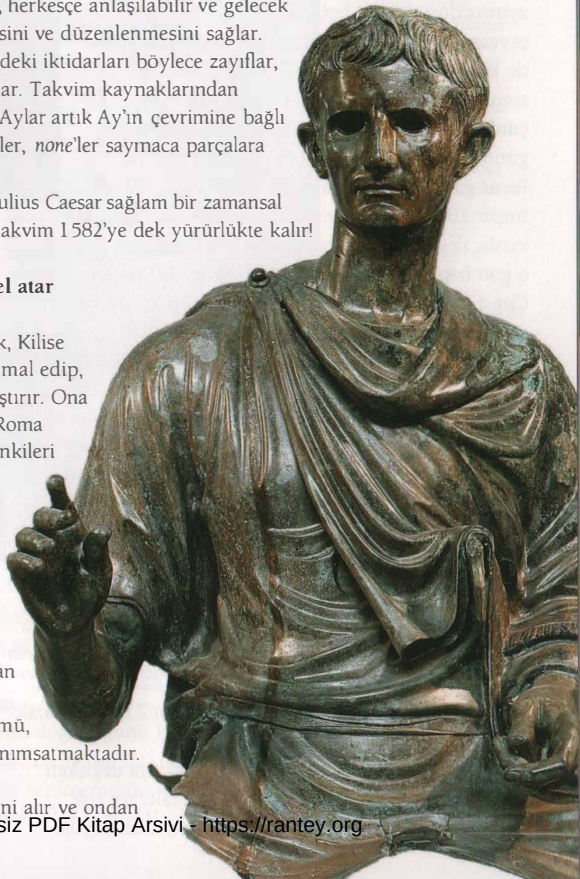
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Artık gün şubat ayına eklenir, 24 şubat'ı, Mart ayının *calende*'lerinden önceki altıncı günü ikiye katlar. *Bis sextus* (çift altı) adıyla anılır, [Fr.] *bissextile* yıl, yani artık yıl deyişi buradan gelir. Aylar 30 ya da 31 gün çeker, yalnızca şubat 28 ya da 29 gündür. Caesar çalışmayı teşvik etmek adına uğurlu günler ekler takvime.

İ.Ö. 44 yılında, Caesar'ın (soldaki sayfa) onuruna *quintilis* ayı *julius* (*juillet*, Temmuz) adını alır ve İ.Ö. 8'de, *sextilis* de Augustus onuruna (alttaki büst) *augustus* (*août*, Ağustos) olacaktır.

Roma en sonunda etkili bir araca kavuşmuştur. Bu yeni takvim kesin olmasa da –Güneş yılı tahmin edilenden biraz daha kısadır–, apaçıktır, herkesçe anlaşılabilir ve gelecek etkinliklerin öngörülmesini ve düzenlenmesini sağlar. Papazların zaman üstündeki iktidarları böylece zayıflar, artık ay ekleyemez olurlar. Takvim kaynaklarından bazıları ortadan kalkar: Aylar artık Ay'ın çevrimine bağlı değildir, *calende*'ler, ide'ler, *none*'ler saymaca parçalara dönüşürler.

Bu reform la birlikte, Julius Caesar sağlam bir zamansal yapı yaratmıştır: Jülyen takvim 1582'ye dek yürürlükte kalır!

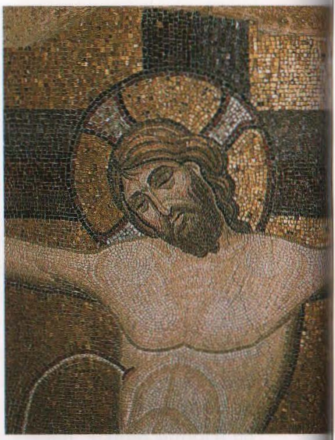
Hıristiyanlık takvime el atar

IV. yüzyıldan başlayarak, Kilise Jülyen takvimi kendine mal edip, yavaş yavaş Hıristiyanlaştırır. Ona dinsel ritmini aşılar ve Roma törenleri yerine kendininkileri koyup kendi anma günlerini ve kültürünü benimsetmeye yönelik müthiş bir çalışma temposuna girer. İki büyük yortuyla, Noel ve Paskalya'yla yapılandırılmış Hıristiyan takvimi Hz. İsa'nın yaşamını, doğumu, ölümü, dirilişi, göğe yükselişi anımsatmaktadır. IV. yüzyılla IX. yüzyıl arasında son halini alır ve ondan sonra da pek değişmez.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

IV. yüzyılda, Hıristiyanlar Roma İmparatorluğu içinde önemli bir topluluk oluşturmaktadırlar. İmparator Constantinus da Hıristiyanlığı benimsediğinden, özel bir konum edinirler ve kendi zaman çerçevelerini tüm İmparatorluğa benimsetmeyi başarırlar.

Hıristiyanlar Yahudi takviminden yararlanmak isterler. Zamanı yedi günlük bölümlere, haftalara ayırma düşüncesini onlardan alırlar. Ayrıca çevrimin bir gününü Tanrı'ya adama düşüncesini de korurlar ama uzun süreli tartışmaların sonucunda, Sebt gününün ertesini yeğlerler çünkü Hz. İsa o gün dirilmiştir. Yahudilik Sebt gününün dini olduğuna göre, Hıristiyanlık da Pazar gününün dini olacaktır. Yavaş yavaş, Roma İmparatorluğu haftanın ritmini ve yalnızca Tanrı'ya ayrılacak dinlenme günü düşüncesini benimseye başlar, o gün hep birlikte kiliseye gidilecektir. 321'de, İmparator Constantinus kentlerde Pazarları çalışılmasını yasaklar.

Hıristiyan takviminin en önemli noktası olan Paskalya her yıl insanlığın kurtarıcısı Hz. İsa'nın ölümünü ve dirilişini yeniden gündeme taşır (üstte Bizans mozaiği). Paskalya tarihlerinin değişkenliği (22 Mart'la 25 Nisan arasında kutlanır) Karnaval'dan Pentekostes yortusuna tüm bir çevrimi etkileyen bu yortunun önemini vurgular, ayrıca her yıl farklı bir tarihte kutlanması, onun gizemine işaret eder. Bugün, Paskalyaların değişken tarihleri bir takvimde biraz fantezi, biraz kuralsızlık yaratır.

Büyük Hıristiyan yortuları, Noel ve Paskalya

Paskalya'nın tarihi birçok tartışmaya neden olur. İncillere göre, Hz. İsa Yahudilerin Hamursuz bayramı günü ölmüştür, başka bir deyişle, Yahudi takviminde, ilkbaharın başlangıcını izleyen dolunay günü. Hıristiyanlar Paskalya için, yine ilkbahar başlarında ama Yahudi takvimiyle ilgisi olmayan bir tarih bulmaya çalışırlar. 325'teki Nikaia Konsili'nde, Paskalya yortusunun, ilkbahar ılımını izleyen dolunaydan sonraki ilk Pazar günü, bütün Hıristiyanlarca kutlanmasına karar verildi. VIII. yüzyılda, Nikaia'daki tarih belirleme (değişken bayram tarihlerini saptama yöntemi) kesin bir noktaya odaklandı, ilkbahar ılımı 21 Mart olarak belirlenmişti.

Bu seçimin bir yığın sonucu oldu: Paskalya değişken tarihli bir yortu olduğundan, Hıristiyan takvimi çok karmaşık bir hal alıyordu. Yeni Ortaçağ'ların (yani

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kış gündönümündeki çoktanrıcı törenlerle mücadele etmek adına Roma'da kutlanan Noel yortusunun bir amacı da (yandaki Bizans mozaiği), Ariusçuluğun (ilke olarak Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığını, yalnızca bir insan olduğunu ileri süren öğreti) Hıristiyanların içlerine kuşku düşürdüğü bir dönemde, Hz. İsa'nın tanrısallığını ortaya koymaktı. Doğu'da da, aynı nedenlerden ötürü, 6 Ocak'ta, Tanrı'nın yeryüzünde görünüşü anlamına gelen Epifanya yortusu kutlanıyordu. Kilise hiyerarşisinin allak bullak edildiği, taşlamalı ve düzensiz gösteriler Soytarılar yortusu, Kutsal Çocuklar yortusu, Eşek bayramı gibi adlarla anılıyordu. "Konstantinopolis Kilisesi'nde yüzyıllar boyu çok sıkıntı çektik, Noel ve Epifanya yortularında, Halk ve Papazlar tapınağın ortasında, ana sunağın bulunduğu yerde yuh çekiyorlar, bağırıp çağırıyorlar, dans edip maskaralıklar yapıyorlardı," diye yakınıyordu başpiskopos Theophylaktos. Kilise'ce yasaklanan bu "kaçık oyunlar" ortaçağın sonlarında yittiler.

düzenlenmesi), hem de Ay açısından (Paskalya çevriminin düzenlenmesi). Paskalyaların tarihini önceden kestirmek sağlam gökbilim bilgileri gerektiriyordu. Aslında, tarih saptama bütün ortaçağ boyunca başlıca bilimsel kurgu alanlarından biri olacaktır.

25 Aralık'taki Hz. İsa'nın doğum günü kutlamaları aynı şekilde IV. yüzyılda başlar. İncillerde Hz. İsa'nın doğum tarihine ilişkin hiçbir bilgi verilmemesine karşın neden 25 Aralık seçilmiştir? Görünen o ki, bunun iki açıklaması var.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kilise Babaları başlıca Hıristiyan yortularını Güneş yılının önemli dönemlerine denk getirmeye çalıştılar: Paskalya'yı ilkbahar ılımına, Noel'i kış gündönümünün yakınlarına, günlerin uzamaya başladığı döneme. Yılın bu kavşak noktasında, çok yaygın çoktanrıcı bayramlar da kutlanıyordu: Karnaval'ın kökenindeki Roma şenliği Saturnalialar 24 Aralık'ta sona eriyordu. 25 Aralık'ta alt edilemez Güneş'in doğuşu kutlanıyordu (*natalis solis invicti*), bu ışık tanrısı Mitra onuruna düzenlenen bir törendi. Bu tören Romalı askerler tarafından Anadolu'dan getirilmişti ve 274 yılında, İmparator Aurelianus tarafından benimsenmişti. Noel bu Mitra törenine denk geldi. Aziz Augustinus vaazlarından birinde, adalet güneşi olan Hz. İsa'nın doğumunu anlatır. Piskoposların ve imparatorların baskısıyla, Noel, gündönümünün çoktanrıcı törenlerinin pabucunu dama atar.

Takvim "Hıristiyanca konuşur" (Lucien Febvre)

Dinsel törenlerin zamanı son derece iyi hazırlanmış, çevrimli bir zamandır. Dinsel yıl, Kasım başında, Noel'den önce bir tövbe etme dönemi olan Küçük Perhiz'le başlar, bu da Orta Avrupa'da çok yaygın olan Aziz Nicolaus yortusu gibi birçok büyük yortuyla kesişir. Karnaval'ı haber veren on iki günlük aralıksız şenlikler [illegible] Noel'i. Karnaval da çoğunlukla

1418'de, Salzbourg takvimi (üstte), ortaçağdaki kırsal yaşam etkinlikleri çevresinde düzenlenmiş ayların simgesel izlekleri görülür. Bu elyazmasında, XII. yüzyılda yontulmuş Souvigny sütununda da (solda) olduğu gibi, çalışma övülür: Sıkıntı gösterilmez, zenginlik kaynaklarının (buğday, üzüm asması, hayvancılık) üretimine değer verilir. Dinlenceler de unutulmamıştır: ateşin yanında dinlenme, şölen. Kiliselerde de bu türden, resmedilmiş ya da yontulmuş takvimlere rastlanır. Bu dindışı resimler nasıl olur da dinsel sanat içinde yorumlanırlar? Yoksa bunun altında eğitime dayalı bir irade mi vardır? On iki aya somut bir içerik kazandırarak zamanın bölümlenmesinin herkesçe kavranılmasını mı sağlamaya çalışırlar? Belki de bir din dersi verilmektedir. Günahtan sonra insan çalışarak ıslah olur mu demek isterler? Kimi zaman takvimciler çoktanrıcılığı anımsamadan edemezler: İşte bu yüzden, Ferrara'daki aylar kapısının üstünde Aralık ayı, Romalılardan kalma Satürn şenlikleriyle betimlenir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Nur yortusuyla başlar (2 şubat). Özgürlük, rahatlama ve coşma zamanıdır, her türden taşkınlığın zamanıdır bu. Paskalya'da, Küllenme Çarşambası'yla başlayan 40 günlük tövbe dönemi (Pazarlar dışında) Büyük Perhiz'le Karnaval sona erer. Bu dönemde, tarım işlerine yeniden ağırlık verilir. Paskalya'yı izleyen iki ay boyunca önemli yortular vardır. Yağmur ayini, Hz. İsa'nın göğe çıkışı (Paskalya'dan 40 gün sonra), Pentekostes (on gün sonra) ama bunlar her yıl aynı zamanda yapılır ve doğanın yenilenmesini, güzel günlerin geri dönüşünü kutlayan toprak ayinleriyle aynı döneme rastgelir: Mayıs ağaçları, Aziz Yahya ateşleri.

Dinsel takvimle tarımsal takvim birbirini kusursuzca tamamlar. Tarım çalışmaları Mayıs'tan Ekim'e dek yoğun geçer. Dinsel takvimde törenlerin en sık görüldüğü dönem, tarımsal açıdan ölü mevsime denk gelir, yani Kasım'la Paskalya arasına. İki takvim birlikte, kırsal bir topluma bütünüyle uyan, tutarlı bir yapı oluştururlar.

Kilise ayrıca haftalık çevrimi de denetim altında tutar. Pazar gününün, haftanın öteki günlerine oranla apayrı bir yeri vardır. Pazar günleri sayesinde, Kilise toplum üstünde etkili olur. Tarihçi Jacques Le Goff'a göre, "Tanrı'nın günü, herkes için zorunlu olan ve rahipler tarafından gerçekleştirilen ayin günü olan Pazarlar, Kilise'nin düzenli olarak iktisadi ve toplumsal zamanı denetlemesini sağlamıştır".

Hıristiyanlık takvimi düzene koyarak, zamanı toplumun bütünü açısından düşünmeye çalışır. Hıristiyan düzeninde bu açıkça görülür. Dinsel törenler takvimi tövbe dönemleri, perhiz dönemleri ve cinsel perhiz dönemleri için.

"Zaman dinsel işaretlerle donandı, bu işaretler yılın hangi dönemine denk geliyorlarsa, hep o dönemle birlikte anılır oldular: Azizler yortusu ve Ölüler bayramı sıkı sıkıya güzle ve toprağın uzun uykusuyla ilişkilendirildi; Noel ve kurtuluş sözü, gündüzün geceye göre daha uzun olmaya başladığı dönemle; Paskalya ve Kurtarıcı'nın dirilişi, ilkbaharla ve bütün doğanın yenilenmesi dönemiyle ilişkilendirildi."

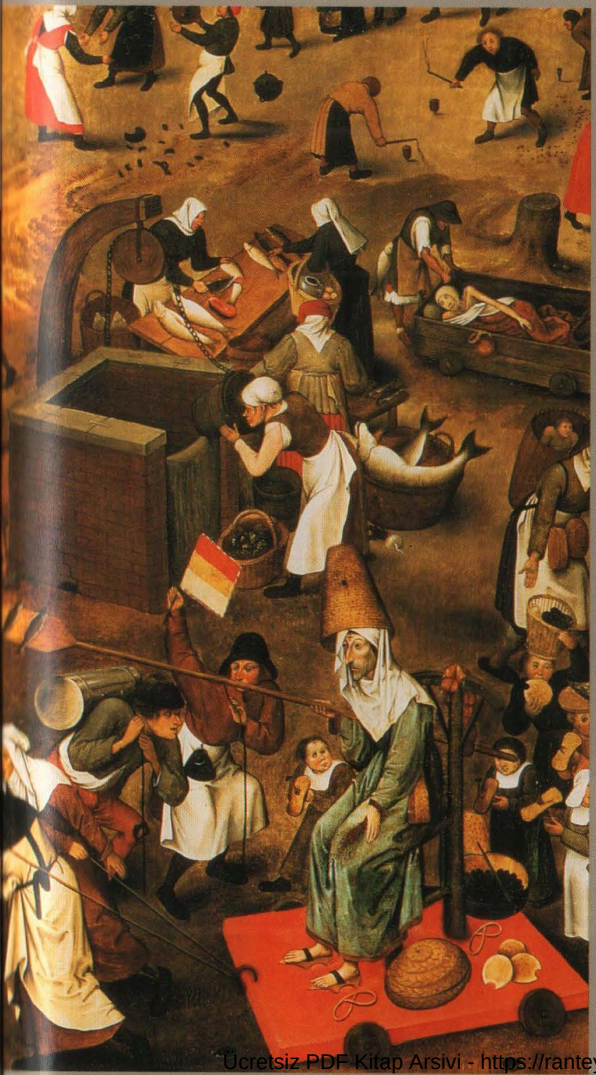
François Lebrun

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yaşlı Brueghel'in 1559'da çizilmiş *Karnaval'la Büyük Perhiz'in Kavgası* adlı tablosunun ön planında, Karnaval'ı simgeleyen adamla Büyük Perhiz'in ihtiyarı çekişme halinde gibidirler, böylece takvimde kış sonunu simgeleyen, et yenilen günlerle perhiz günlerini, delilik günleriyle çile günlerini ayıran kırılma noktasını işaret ederler. Buna karşın, Karnaval'la Büyük Perhiz gerçekten kavga etmez. Karnaval eliyle "elveda" işareti yapar, İhtiyar da, alnındaki küllere bakılırsa pek yakındaki ölüm saatini beklemektedir. İki eşlikçi takımı kendilerini tutarlar. Kavga olmayacaktır, Karnaval da Büyük Perhiz de Hıristiyan takvimine girer. Birincisi ötekinin vazgeçilmez başlangıcıdır: 40 günlük tövbe döneminin eşiğinde, köylüler ve kentliler antik kışlarda yapılan ve Hıristiyanlığın yeni bir anlam kazandırdığı kimi ayinleri (konum değiştirmeler, maskeler) yeniden ele alarak "çoktanrılı yaşamlarına veda ederler". "Karnaval zincirinden boşalmış hazzı, yaşama ve dans etme keyfini, Katoliklerin Büyük Perhizi'nin iğrenç şeyler olarak dışladığı büyük çoktanrıcı günahları canlandırır" (Emmanuel Le Roy Ladurie). Perhiz sönük geçerse, Karnaval da ağırlığını yitirir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Blanche de Castille'in mezmur kitabındaki bu resimde takvim üstatları görülüyor: Bir gökbilimci bir usturlap kullanıyor, takvim düzenleyicisi çalışmalarını gösteriyor, yazıcı yazıyor. Ortaçağda, zaman bilgisi çok az sayıda Kilise adamının yaptığı bir işti. Sadece onların nicelikli, hesaplar açısından günlerin hepsine aynı değeri veren bir takvim anlayışları vardı. Gökbilimci dikkatli bir inceleme yapıyordu: Göğün sırlarını açığa kavuşturmak, zamanı ölçüp ona hükmetmek, Tanrı'ya yaklaşmak demekti. Kralların ve papaların her birinin kendi yetkili gökbilimcisi vardı. XIII. yüzyılda, matematik ve gökbilim bilgileri, Yunan ve Arap metinlerinin çevirileriyle büsbütün yenilenmişti. Göğün bilimi gelişme göstermiş, daha da saygınlık kazanmıştı.

Hıristiyanlar Büyük ve Küçük Perhiz dönemlerinde, Pazarları, yortu arifelerinde ve yortular süresince, her mevsimin başında üçer günlük oruç tutulduğunda, cinsel ilişkiden uzak durmalıdırlar.

Hıristiyan takvimi iktisadi yaşamı da biçimlendirir. Kilise yortu günlerinde çalışmayı yasaklar. En önemli panayırlar yortu dönemlerinde kurulur, örneğin Ocak'ta, on iki gün boyunca kurulan Lagny panayırı, Kutsal Haçın belirişi yortusu için 3 Mayıs'ta Provins'te kurulan panayır. Vergiler sonbaharda, büyük çoğunlukla Başmelek Mikail yortusunda

Sadece Kilise zamanı ölçer. Ayrıca zamanı ilan da eder ve bunu yaparken, bir kesinlik kaygısı güder: (tahminlere göre) 1538'de, Chartres meleğine bir Güneş kadranı eklenir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(29 Eylül), ender olarak da Aziz Remigius yortusunda (1 Ekim), bazen de Aziz Martinus yortusunda (11 Kasım) ödenir. Bugün bile, çiftlik kiraları çoğunlukla Başmelek Mikail yortusunda ödenir.

Kilise aynı şekilde zaman ölçümüne de hükmeder. Paskalya tarihini ve hatta, ona bağlı her türlü törenin tarihini (Karnaval'ın son günü ve Pentekostes) sadece Kilise adamları belirleyebilir. Dolayısıyla takvimi sadece onlar düzenleyebilir. Geleneklere göre, ruhani çevreden papazlar, Epifanya günü (6 Ocak), vaaz kürsüsünden Paskalya tarihini açıklarlar, böylece Kilise'nin takvim üstündeki gücünü ortaya koyarlar.

Azizler ve melekler

Din törenleri çevriminin yanında, bir başka dinsel çevrim daha vardır: azizlerin çevrimi. İlk yüzyıllardan beri, havariler, şehitler ve din uğruna mücadele vermekten çekinmeyen Hıristiyanlar özel ibadetlere konu olmuşlardır. Azizler ve Meryem Tanrı'nın elçileri gibi görülmüşlerdir ve takvimde onlara ayrılan yerler, Noel ve Paskalya yortularında olduğu gibi, hiç de rastlantı sonucu belirlenmemiştir. Kilise büyük aziz yortularını Güneş takviminin önemli noktalarına, çoktanrıcı şenlikler dönemlerine yerleştirmiş, kimi şenlikleri Hıristiyan düşünce sistemine sokmuştur. "Herhangi bir aziz herhangi bir Tanrı'nın yerini almaz", der etnolog Claude Gaignebet.

Vaftizci Yahya yortusu 24 Haziran'da, yaz gündönümünün çok yakınındadır. Tam da Hz. İsa'nın doğumuna göre ayarlanmıştır bu. Belki de bunun nedeni Yuhanna İncili'ndeki tümcede gizlidir: "O büyümeli, bense küçülmeliyim". Aziz Augustinus bunu şöyle açıklar: "Çünkü Yuhanna'nın doğum gününden başlayarak günler kısalmaya, Hz. İsa'nınkinden sonra da yeniden uzamaya başlar."

Başmeleklere ayrılan yontular da anlamlı tarihlere yerleştirilmiştir. Ilımlarda kutlanan Başmelek Cebrail (25 Mart) ve Mikail yortuları (29 Eylül), Hz. İsa'yla Vaftizci Yahya'nın gündönümlerine denk gelen doğum günleri düşüncesinden kaynaklanır.

Noel'i Epifanya'dan ayıran süreç 12 günlük bir şenlik çevrimi oluşturur. En önemli azizler, bu döneme yerleştirilmiştir: ilk şehit Aziz Stephanos (26 Aralık), İncilci Aziz Yuhanna (27 Aralık), korodaki çocuklara adlarını veren Kutsal Çocuklar yortusu (28 Aralık); hiç kuşkusuz, bunların nedeni yıl sonu kutlamalarına Hıristiyanca bir anlam katmaktır.

şubat ayında, kurt ya da ayı gibi yabanıl hayvanların, kışın sona ermesi için ormanı terk ettikleri varsayılır. 3 şubat'taki Aziz Blaise yortusu, tam zamanında kutlanır: Söylenceye göre, Aziz Blaise yabanıl hayvanlarla konuşabiliyordur.

Çok eski bir gelenek yüzünden Mayıs ayının başında ateşler yakılır. Kilise 3 Mayıs'ı Kutsal Haçın belirişi yortusu ilan eder. İlk kez 469'da yapılan Yağmur ayini de Mayıs ayındaki tarımsal ayinleri Hıristiyanlaştırma çabasıdır: Hz. İsa'nın göğe çıkışından önce, üç gün boyunca, rahipler ve köylülerden oluşan bir ayin alayı, ürün almak için köyün tarlaları arasında yürürler.

Şeytanla savaşıp onu yenen melek, ruhları tartmakla yükümlü iyi ölüm meleği Aziz Mikail yortusu 29 Eylül'de kutlanır. Charlemagne tarafından belirlenen bu tarih, dinsel (ölülerin elçisi Aziz Mikail), iktisadi takvimlerin (toprak sahiplerine çiftlik kiralarının ödenmesi) ve Güneş takviminin önemli tarihlerinden biridir.

Hıristiyan kültüründe bu konuda verilebilecek önemli bir örnek de takvimde yer almamış azizlerin yortusudur. Doğu kiliselerinde çok eski bir gelenek olup Batı'da IV. yüzyılda uygulanmaya başlayan Azizler yortusu, ilkbaharda yapılıyordu. Papa III. Gregorius (731-741) onun tarihini 1 Kasım olarak değiştirdi; o gün Keltlerin ünlü ölüler bayramı Samain'e denk geliyordu. İki yüzyıl sonra, Azizler yortusu en önemli Hıristiyan yortularından biri oldu. X. yüzyılda, papaz Odilon de Cluny 2 Kasım'ı Ölüler Bayramı olarak belirledi.

Samain bütünüyle taklit edildi.

Kilise bu şekilde, yortularını akıllıca belirledikten sonra, yılın önemli zamanlarını Hıristiyanlaştırmayı başardı. Hıristiyan yortuları XIII. yüzyılda Corpus Christi'nin (Pentekostes'ten on gün sonra) ve Meryem Ana inanışının geliştirilmesiyle (Meryem'in Kudüs tapınağını ziyareti, Meryem'in göğe çıkışı, Günahsız doğum yortusu) doruğa ulaştılar.

Caesar Roma takvimini siyasallaştırmıştı. O, ardından da Augustus, takvimi bir imparatorluk kültü yaratmak için kullanmışlardı. Hıristiyanlık onu kendine mal etti, değiştirdi, takvime yeni bir düzen getirip zamanın bilimsel ölçümünün, Hıristiyanlığın simgesel anlamı altında kaybolmasını sağladı.

Vaftizci Yahya yortusu (24 Haziran) yaz gündönümü üstüne ince bir Hıristiyanlık perdesi indirir. Kış gündönümünde olduğu gibi, birçok ayin (ateşler, geceleri kesilen otlar) kozmik güçlerle bağlantıya geçilen bu özel âna eşlik eder. Altta, Artois'da, XIX. yüzyılda yapılan bir buğday duası.

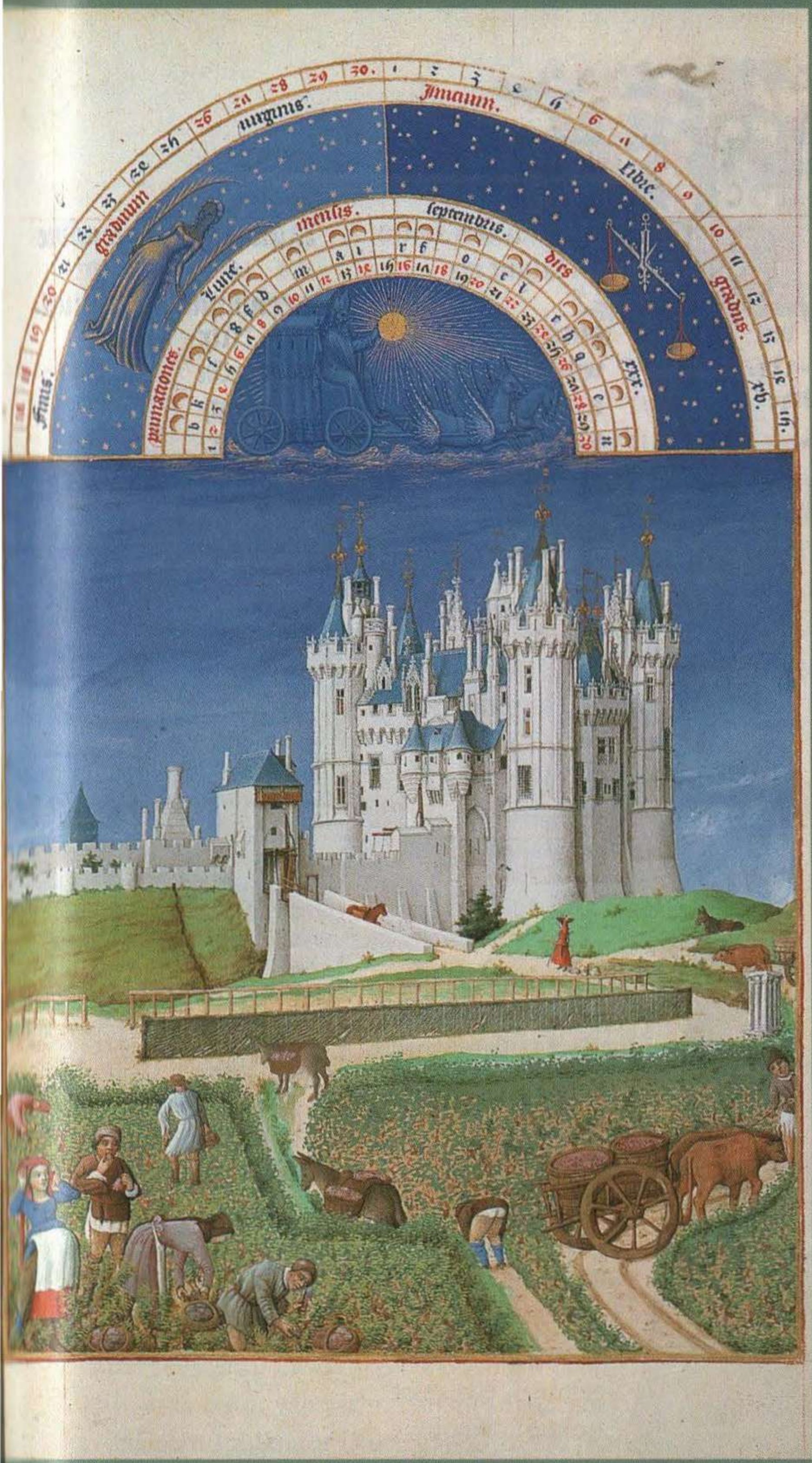

Decemb.
Barbare v.
Nicolai epi.
Abundii mr.
Lucie v. y mr.
Januarii.
Anane. Azar. Misi.
Vigilia.
Thome apli.
Vigilia.
Innocentium.
Silvestri pp y mr.

XIII. yüzyılın sonunda, takvim araçları değişir: Artık Kilise girişlerine yontulmuyorlardır, onlara varlıklı laik kişilerin dua kitapları olan saat kitaplarında rastlanır. Saat kitaplarındaki takvimler, özellikle kutsal zaman içinde yön belirlemeye yarar, ölçüm alanına değil değerler alanına aittir. Günler numaralandırılmamıştır, dinsel bir tören tarihi ya da bir aziz yortusuyla tanımlanmışlardır. Bir tarihle haftanın bir günü arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için, o yılki, Ocak ayının ilk Pazarının yerini gösteren Pazar harfini bilmek gerekir (1 Ocak A harfidir ve G'ye denk gelen 7'ye dek bu böyle sürer). Solda, Azize Elisabeth'in (XIII. yüzyıl) mezmur kitabında, Aralık ayı domuz kesimi, Aziz Nicolaus ve Noel'le betimlenir. Sağda, Anne de Bretagne'ın saatler kitabında (XV. yüzyıl), kesilmeden önce kesinkes besiye çekilen domuzlar, Kasım'ın ilk on beş gününü betimlerler.

				Septembre a. xxx. iours.	laquãtit.			Ienõbre	
				Et la lune xxx.	Des iours			Dor.	
					Lune mutt.			nouuel.	
xvj	f			Sanctlan. Anne Gille.	xij.	xlij.			
v.	g	uij	K'	Saint antoyne.	xij	xlix		ij	
		uij	K'	Saint godegram.	xij	xlvj		x.	
xuj.	b	ij.	K'	Saint marcel.	xij	xlvj			
ij.	c	Nonas		Saint vincent.	xij	xl.		xviij	
	d	viij	id'	Saint donacien.	xij	xxxvi			
x.	e	vij	id'	Saint clouist.	xij	xxxij		viij	
	f	vi.	id'	Nostre dame.	xij	xxvij		xv.	
xviij	g	v.	id'	Saint omer.	xij	xxuij		iiij	
vij		uij	id'	Saint gobert.	xij	xx.			
	b	ij	id'	Saint prothyn.	xij	xvi.		xij	
xv.	c	ij	id	Saint saue.	xij	xij			
iiij.	d	Idus.		Saint regnalt.	xij	viij		i.	
	e	xviij	xi'	Saint cloys.	xij	uij		ix	
xij	f	xvij	xi'	Saint nicomede.	xij	o			
i.	g	xvi.	xi'	Saint eutrope.	xi.	lvij		xvij	
		xv.	xi'	Saint lambert.	xi.	liij		vi.	
ix.	b	xuij	xi'	Saint fremol	xi.	l.			
	c	xuj	xi'	Saint ligne.	xi.	xlvj		xuij	
xvij	d	xij	xi'	Vigille.	xi.	xlix			
vj.	e	xi.	xi'	Saint mathieu.	xi.	xxxix		iij.	
	f	x.	xi'	Saint mouice.	xi	xxxvj		xi.	
xuij	g	ix.	xi'	Saint egle	xi.	xxxij			
iij.		viij	xi'	Saint lucr.	xi.	xxix		xix	
	b	vij	xi'	Saint firmin.	xi	xxvi.		viij	
xi.	c	vi.	xi'	Saint apuen.	xi	xxj.		xvi	
xix	d	v.	xi'	Saint cosme.	xi.	xxix			
	e	iij	xi'	Saint prime.	xi.	xv.		v.	
viij	f	ij	xi'	Saint michiel.	xi	xij			
	g	j.	xi'	Saint gerosme.	xi.	ix.		xuj.	

XV. yüzyılda resimlenen Berry Dükü'nün Dua Saatleri Kitabı, ortaçağın sonunda takvimin ne durumda olduğunu gösteren şık bir örnektir. Yalnızca takvime ayrılmış bölüm kutsal zamanı bilmeye yarar: Soldan sağa, sırayla, Meton çevriminin altın sayısı, yıl içinde Pazarları saptayabilmek için A'dan G'ye Pazar harfleri, günlerin Roma tarzı dökümü (*calende*'ler, *none*'ler, *ide*'ler), aziz yortuları çevrimi ve en sonda da her günün uzunluğu görülür. Günlerin gökkubbe üstünde numaralandırılması (sağdaki sayfa), zamanın bilimsel olarak ölçümünün başlangıcı olarak görülür.
Sağda, Eylül ayının betimlenmesi evrenin sıkı hiyerarşik bir yapıda algılandığını gösterir. Altta, toprak işçileri, ürün yetiştiriciler; üstte, hükümdarların harikaları görünür, buradaki parıltılı, korunaklı, kapalı, hemen hemen ulaşılmaz Saumur şatosudur. En üstte de, antik bir simgeyle, Apollon'un arabasıyla ve Eylül ayında güneş ışınlarının üstlerinde dolaştığı burç işaretleriyle süslü gökkubbe bulunur.

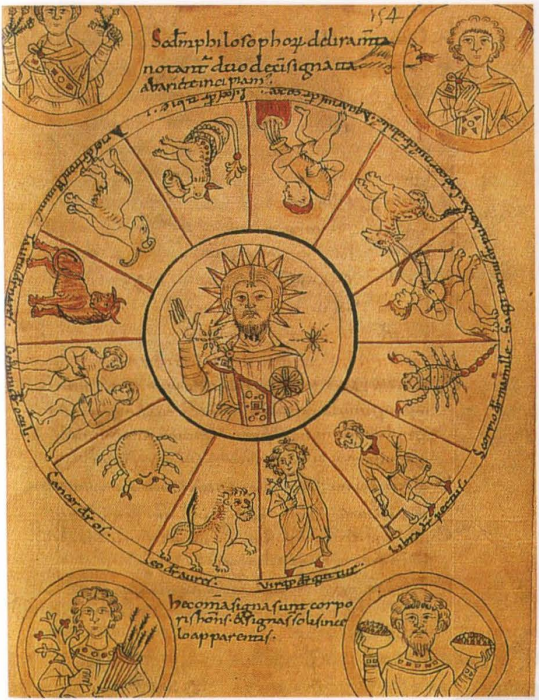
Çizgisel bir zaman düşüncesine doğru: Hıristiyan takvim başlangıcı

Hıristiyan takvim başlangıcının ortaya çıkışıyla birlikte perspektif değişimi daha da kesinleşir. Hz. İsa'nın doğumu başlangıç alınarak yapılan tarihlendirme, zaman anlayışını farklılaştırır.

Tarihlendirme ortaçağda bilinmez değildi. Yalnız, farklı biçimler alıyordu. Bunlardan en yaygın olanları şu şekilde sıralayabiliriz: Roma'nın kuruluşunu başlangıç olarak alıp tarihlendirme yapılıyordu (*ab urbe condita*, *AUC*), İ.Ö. 753'te, Anadolu'da, Selevkosların takvim başlangıçları temel alınıyordu (İ.Ö. 312), İspanya'da ise İspanya takviminden yola çıkılıyordu (İ.Ö. 38). Batı'da, imparatorların hüküm sürdükleri yıllara göre hesap yapılıyordu, ayrıca dünyanın yaradılışından hareketle de yılları hesaplamaya çalışıldı (*annus mundi*). Her kronoloji uzmanı tarihi saptamaya çalışıyordu ama tahminler ciddi farklılıklar gösteriyordu. Bir sistem daha çok işe yaramıştı: *indictio*, 15 yıllık bir çevrimde bir yılın yeri. Önce, vergiler için kullanılan *indictio* yönetime mahsus ve XII. yüzyıla dek genel olarak kullanılan, çevrimsel bir tarihlendirme yöntemiydi. Özetle, Batı'da çoğu çevrimsel ve çoktanrılı, farklı tarihlendirme sistemleri kullanılıyordu. Hıristiyan takviminin başlangıcı, takvim düzenleyicilerin Paskalya tarihini kesin olarak belirleme isteklerinden doğdu. İlk Paskalya cetvelleri İskenderiye'den gelmişti, başlangıç noktası olarak

İsa'nın doğumunu temel alan Hıristiyan tarihlendirme sistemi Dionysios Exiguus tarafından hazırlanmıştır ve seçkin uzman Aziz Bede'nin çalışmaları sayesinde Batı'da yaygınlaşıp benimsenmiştir. 725'te, bu Anglosakson din adamı, tüm Hıristiyanlarca bilinen ve Dionysios'un savını destekleyen *De Temporum Ratione* adlı bir derleme kaleme almıştır. Ardından, zamandizini Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç alan devasa *Historia ecclesiastica*'yı yazmıştır ve bu, Dionysios'un çalışmalarının büyük yankı bulmasını sağlamıştır. *De Temporum Ratione*'de, Bede 532 yıllık bir çevrime dayanarak, Paskalya'nın 1063'e dek tarihini belirleyebilmek amacıyla, cetveller hazırlamıştır (532 sayısı Meton'un Ay çevriminin 19 yılıyla, sonları haftanın hep aynı gününe rastgelen Güneş çevriminin 28 yılıyla çarpımı sonucu elde edilmiştir). Bu cetvellere takvimcilere yönelik bir kullanım rehberi eşlik eder (yandaki parça) ve bu rehber bütün ortaçağ boyunca kullanılmıştır.

Ortaçağda, burçlar kuşağı Hıristiyanların Dünya görüşünün önemli bir bölümünü oluşturuyordu, kilise girişlerinde ve ayaklarda, saat kitaplarında ya da burada olduğu gibi, takvim kitaplarında ona rastlanıyor. Güneş yılının bu antik betimlemesi Mezopotamya'dan gelir. Babilli gökbilimciler, Güneş'in Dünya çevresinde görünürde katettiği yol olan tutulum kuşağı üstünde 12 takımyıldız belirlemişlerdi. Bu kuşağı 12 parçaya bölmüşler ve her birine, Güneş'in belli bir dönemde içine yükseldiği takımyıldızın adını vermişlerdi. Yunanlar da bu gök ve zaman bölümünü yeniden ele almışlar, onu Zodyak (Yunancada *zodion* "hayvan figürü" anlamına gelir) adıyla anmışlardı.

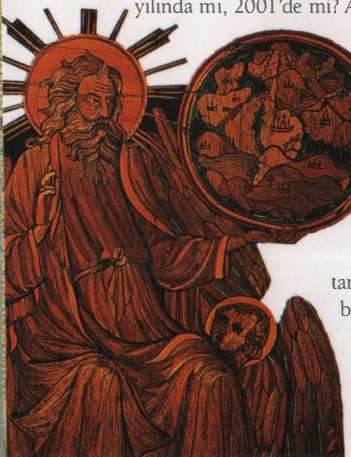
İmparator Diocletianus'un saltanatını (İ.S. 284) almışlardı çünkü o yıl, Güneş yılıyla Ay yılı arasında gün farkı yoktu, yani yılbaşından önceki yeniayı izleyen gün sayısı sıfırdı, takvimciler bunun tıpkı dünyanın yaratıldığı andaki gibi olduğunu düşündüler. Hz. İsa'nın doğumunun başlangıç alınması düşüncesi bu cetvellerin yeniden ele alınmasıyla doğdu. VI. yüzyılda, Papa I. Johannes İskitli bir keşişi, Dionysios Exiguus'u İskenderiyeli Kyrillos'un Paskalya cetvellerini güncellemekle görevlendirdi, böylece Roma artık İskenderiye'ye bağlı kalmadan takvimini kendi düzenleyecekti. Dionysios bu cetvelleri tarihleme yoluna gitti, ama bunu yaparken, Hıristiyanlara korkunç işkenceler etmiş olan İmparator Diocletianus'un saltanatı yerine,

"umudumuzun ne olduğunu göstermek ve insanların kurtuluşunu taçlandırmak adına" Hz. İsa'nın insan bedeninde doğumunu başlangıç olarak aldı.

Dionysios Exiguus Hz. İsa'nın doğum tarihini 25 Aralık 753 *ab urbe condita* olarak belirledi. Onun tarihlendirme sisteminin çıkış noktası olan 754 yılı *anno domini* (Tanrı'nın yılı), A.D.1 olarak adlandırıldı.

Bugün, bu tarihin iki açıdan hatalı olduğunu görüyoruz: Aziz Matta, *İncil*'inde Hz. İsa'nın, İ.Ö. 4'te ölen kral Herodes'in saltanatı süresinde doğduğunu belirtir. Dolayısıyla, Dionysios en azından dört yıllık bir hata yapmıştır, kimi uzmanlar bunun beş, hatta altı yıl olduğunu ileri sürerler. Hz. İsa'nın doğumu konusunda yapılan hata göz önünde bulundurulduğunda, Hıristiyanlığın 2000. yılı, kutlanmasından birçok yıl önce gelip geçmiş oluyordu!

Üstüne üstlük, Dionysios doğrudan 1. yılla tarihlendirmeye başlamıştı çünkü yaşadığı dönemde, Batı sıfırı bilmiyordu. Bu yüzden, matematik açıdan, yüzyıllar 00 yılında değil de 01 yılında başlar. XVIII. yüzyılın başlarından beri, bu sorun birçok tartışmaya yol açtı: Yüzyılları, onluk sistemimizde yuvarlak bir sayı olan 00'la mı başlatmalı, yoksa her yüzyılın gerçekten 100 yıl sürmesi için 01 yılıyla mı? Üçüncü binyıla ne zaman geçmiş olacağız? 2000 yılında mı, 2001'de mi? *Anni domini*'yle [aynen] tarihlendirme sistemi X. yüzyılda, tarihli belgelerin çoğalmaya başladığı sırada mühürdarlıklarda yaygınlaşmaya başlar. Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç alan sistem öteki tarihlendirme sistemleriyle birlikte kullanılır (*indictio*, *annus mundi*). Ama Papa VIII. Bonifatius 1300 yılını jübile yılı ilan ettiğinde

Yüzyıllar boyunca, dinbilimciler, gökbilimciler ve matematikçiler zamanın sınırlarını belirleyebilmek adına *Kitabı Mukaddes*'teki sayısal işaretleri inceleyip durdular. XVIII. yüzyıla dek, en yaygın kanı Dünya'nın ömrünün 6000 yıl olduğuydu. Mezmur 90'da, Tanrı Dünya'yı 6 günde yarattığından ve Aziz Petrus Tanrı'nın her gününü 1000 yıla değer bulduğundan – "çünkü senin gözünde bin yıl, geçmiş bir gün, dün gibi" (Mezmur 90), "Rab'bin gözünde bir gün bin yıl, bin yıl bir gün gibidir" (Petrus'un ikinci mektubu)–, Dünya tarihinin 6000 yıla yayılacağı sonucuna varılmıştı. Yalnız, çok önemli bir sorun hâlâ çözülmemişti: evrenin yaradılış tarihi (yanda, bir ortaçağ resmi). Septuagint bu tarihi İ.Ö. 5500 yılı olarak gösterirken, Bede 3952 olarak hesaplamıştı. 1650 yılında, İrlanda asıllı Anglikan piskopos James Ussher evrenin başlangıç tarihini İ.Ö. 23 Ekim 4004 saat 9 olarak saptadı, bu tarih Isaac Newton tarafından da doğrulandı!

büyük kalabalıkların Roma'ya akın etmesine bakacak olunursa, Dionysios'un sisteminin insanlar üstünde pekâlâ amacına ulaştığı söylenebilir. Bu tarihlendirme yöntemi önce Hz. İsa'nın doğumundan sonra meydana gelen olaylar için kullanıldı. XVII. yüzyıldan başlayarak, kullanılan tek nokta o oldu: Tanrı'nın vücut buluşundan önceki zamanlar hesaplanarak geriye doğru gidildi. Bugün Hz. İsa'nın varsayılan doğum gününden hareketle yıl hesabı evrensel bir kaynak oluşturuyor.

Kilise, fiilen, Hıristiyan takvimini tanıdı, bu tarihlendirme yöntemini kabul etti ama bu konuda hiçbir yasa belirlemedi. Onu en çok ilgilendiren Paskalya günüydü ama Dünya'yı tarihlendirmekle hiç uğraşmadı.

Hıristiyan takvimi zaman düşüncesinde bir kopma yaratır: Hz. İsa'nın doğumu tarihsel bir zamanda meydana gelmiştir,

"Güneş kararacak, ay ışığını vermeyecek, yıldızlar göklerden düşmekte olacaklar, ve göklerde olan kudretler sarsılacaktır. O zaman İnsanoğlunun büyük kudret ve izzetle bulutlarda geldiğini göreceklerdir. Ve o vakit meleklerini gönderecek, ve onun seçtiklerini yerin ucundan ta göğün ucuna kadar, dört yelden toplayacaktır"

Markos 13

Üstte, Giotto'nun freski *Son Yargı*.

St. Saint Agathe

kesin bir zamanda, kesin bir olgu ortaya çıkmış ve bu olgu kendisinden sonra gelenlere yeni bir anlam kazandırmıştır. Zaman bir eksen üstünde düzenlenir, bir merkez noktası vardır: Hz. İsa'nın doğumu, bir öncesi ve bir sonrası. Hıristiyanlar için, tarih devinim halindedir, bir yönü vardır onun. Başlangıcı Dünya'nın yaratılışı, sonu da Son Yargı'dır. Zaman artık çevrimsel, geri dönüşlü görünmez, o her şeyden önce çizgisel, tekyönlü ve geri döndürülemezdir. Günlerin, ayların ve yılların bengi dönüşünü simgeleyen çembere ok işareti eklenir. İnsanların içine işlemeye başlayan bu çizgisel zaman anlayışı tarihsel perspektifler açar ve geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin açık bir şekilde ayırt edilmesini sağlar. İnsanlar kuşakların sıralanışında kendi yerlerini kesin olarak saptayabilirler.

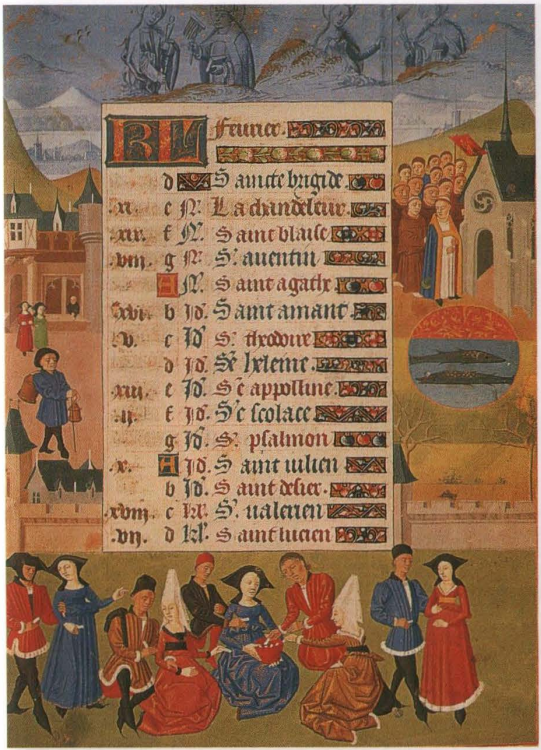
"Hıristiyan dini Hz. İsa'nın yaşamının tarihi ikiye bölmesi olayına dayanır, kronolojiye eğilim gösterilmesine, önem duyulmasına neden olmuştur. Ama bu kronoloji eşit ve kesinlikle ölçülebilir parçalara ayrılmış, bizim nesnel ya da bilimsel zaman olarak adlandırdığımız bir zaman boyunca düzenlenmemiştir. Bu simgesel bir kronolojidir. En az bizim kadar tarihlendirmeye meraklı olan ortaçağ insanları aynı yasalara ve aynı gereksinimlere göre tarihlendirme yapmamışlardır [...]. Hz. İsa'yla ilgili olan her şey bir zaman ölçüsüyle işaretlenmiştir."

Jacques Le Golf

Bir zaman mozaiği

Hıristiyanlık takvime çok büyük önem verir, Hz. İsa'nın doğumuyla başlayan takvim her yere yayılır ama ortaçağda Hıristiyan takviminin tek bir bütün olduğunu düşünmemek gerekir. Onda birçok farklılık görülür. Aziz yortuları tüm Batı'da aynı tarihte kutlanmaz, birçok yerel ya da bölgesel aziz yortusu vardır. Günler farklı zamanlarda başlar: tan sökerken, günbatımında, öğlen. Birçok yıl "tarzı" ya da başlangıcı vardır: pek kullanılmayan Hz. İsa'nın sünnet günü tarzı (1 Ocak), Hz. İsa'nın doğumu tarzı (25 Aralık), Müjde tarzı (25 Mart) –bu aynı zamanda, Dünya'nın varsayılan yaradılış tarihidir–, en yaygın ama Paskalya'nın değişken tarihli bir yortu olmasından ötürü en güç tarz olan Paskalya tarzı, ona göre de yıl her seferinde başka bir tarihte başlar. Bizans'ta, yıl 1 Eylül'de başlıyordu, Rusya'daysa ilkbahar ılımı 21 Mart'ta. Yılın başlangıç günü bir kentten ötekine değişiyordu: XIII. yüzyılda, Venedik'te 1

Mart'ken, Reims'te 25 Mart, Soissons'da 25 Aralık'tı, ayrıca her biri kendi tarzını dayatan hükümdarlara ve papalara göre de değişim gösteriyordu. Fransa'da yılbaşı sürekli değişti. 1564'te, IX. Charles bütün Fransa'da yılbaşını 1 Ocak olarak belirlediğinde, kendisine ciddi biçimde karşı çıkıldı, vilayetler kendi takvimsel özerkliklerini korudular. Paris Parlamentosu kralın buyruğunu, ancak üç yıl sonra 1567'de uygulamaya koydu. Herkesçe kabul edilen zamanların farklılığı konusu, yeni kurulmakta olan, yönetimlerini bir düzene oturtma kaygısı güden devletler için bir sorun oluşturmaya başlamıştı.

Saat kitapları zaman ölçmeye olmasa da yılın neresinde bulunulduğunu anlamaya, ay hesaplarına alışmaya yardımcı oluyordu. Güneş zamanına bağlı mevsimlerden ve günlerden, dinsel törenlere bağlı haftadan farklı olarak, ayların hiçbir şeyle bağlantısı yoktu, bütünüyle soyut bir zaman kesitiydiler. Tanımlayabilmek için, onlara somut bir anlam kazandırmak, özelliklerini etkinliklerle belirlemek gerekiyordu. Bourgogne Düşesi'nin bu saat kitabında, aylar oyun ve şenlik işaretlerinin altında yer alıyorlar. şubat'ın ilk on beş günü, tümce oyunu ve Nur yortusuyla (Meryem'in Kudüs Tapınağı'nda Hz. İsa'yı Tanrı'ya sunması, 2 şubat) resimlendirilmiştir. İnsanların çoğu zamanı özdeyişlerden oluşan sözlü takvimden öğreniyorlardı, örneğin: "şubat'tır ayların cücesi, hem de hepsinin en beteri", ya da "Kar yağar şubat'ta, tavuk sürükler onu ayağıyla" ya da "Aziz Blaise'in ertesi [3 şubat], kış gider gerisin geri".

Ortaçağda, takvim her şeyden önce zamanı belli bir ritme oturtmaya yarıyordu. XVI. yüzyılın sonunda, geçmişe ve geleceğe yönelme aracı oldu. Medeni takvim dinsel takvimden ayrılmaya başladı, bu da iktidar kavgalarının büyümesine yol açtı.

BÖLÜM III

BİR ÖLÇÜM ARACI

XIII. yüzyılın sonunda, kesin zaman ölçümü isteği mekanik saati yarattı, bu gerçek bir devrimdi (solda, İsviçre'deki Lund gökbilim saati). "Saat sadece saatlerin ilerleyişini gösteren bir araç değildir, aynı zamanda insanların hareketlerini eşzamanlı kılar. Bunu yapan saattir, çağdaş sanayi çağında yaşamsal önem taşıyan buharlı makineler değil." (Lewis Mumford)

XVI. yüzyıldan kalma bu minyatürde, İstanbullu gökbilimciler gösterişli gözlem ve hesap aygıtlarıyla göğü incelemekteler. Ortada, bir bilginin elinde, çeyrek daire biçiminde bir aygıt olan dörtlük aracı var, bu araç açı ölçmeye ve saatleri hesaplamaya yarıyor. Onun arkasında, başka bir bilimadamı gökbilimcilerin vazgeçemedikleri ve aynı zamanda geceleri saati gösteren (gece usturlabı) bir gereç olan usturlabı sallıyor. Bu ölçüm ve inceleme araçları hem antik kalıtların, hem de sürekli kaydedilen ilerlemelerin ürünüdür. Arap fetihçiler Yunan gökbilimini ayakta tutmuşlardı. VIII. yüzyıldan başlayarak, Bağdat'taki Abbasi halifelerinin etkisiyle, Arap ve İranlı bilginler topladıkları ve verilerini geliştirdikleri Yunan metinleriyle Hintçe kitapları çevirmeye koyuldular. Farklı tarihlerde gezegenlerin konumunu hesaplamak için gökyüzü haritaları, gökbilim cetvelleri çıkardılar. XVI. yüzyılda Osmanlı Türkleri bu bilimden yararlandılar.

Daha kesin bir zaman ölçümü

XII. yüzyılda, Arap bilginlerin matematik bilgileri İspanya'dan başlayarak Batı'da da yaygınlaşmaya başladı. Kitaplar, Hintli matematikçilerin ortaya koyduğu ve Arap bilimadamlarının geliştirdiği numaralama sistemini gözler önüne serdiler: dokuz rakamın ve sıfırın kullanımı, basamaklı sistem, ondalık kesirler. Roma rakamlarına göre daha hızlı ve çok daha gelişmiş şekilde hesap

yapmayı sağlayan bütün bu yenilikler gökbilimcilerin çok işine yaradı. Bağdat'ta Battani, Isfahan'da Ömer Hayyam Güneş yılının süresini doğru hesaplamaya çok yaklaştılar. Matematikçi Harizmi'nin ortaya koyduğu gökbilim cetvelleri 1126'da Latinceye çevrildi. İki yüzyıl sonra, çok başarılı sonuçlar veren Alfonso cetvelleri, XVI. yüzyıla dek Avrupalı gökbilimcilerin başvuru kaynağı oldu.

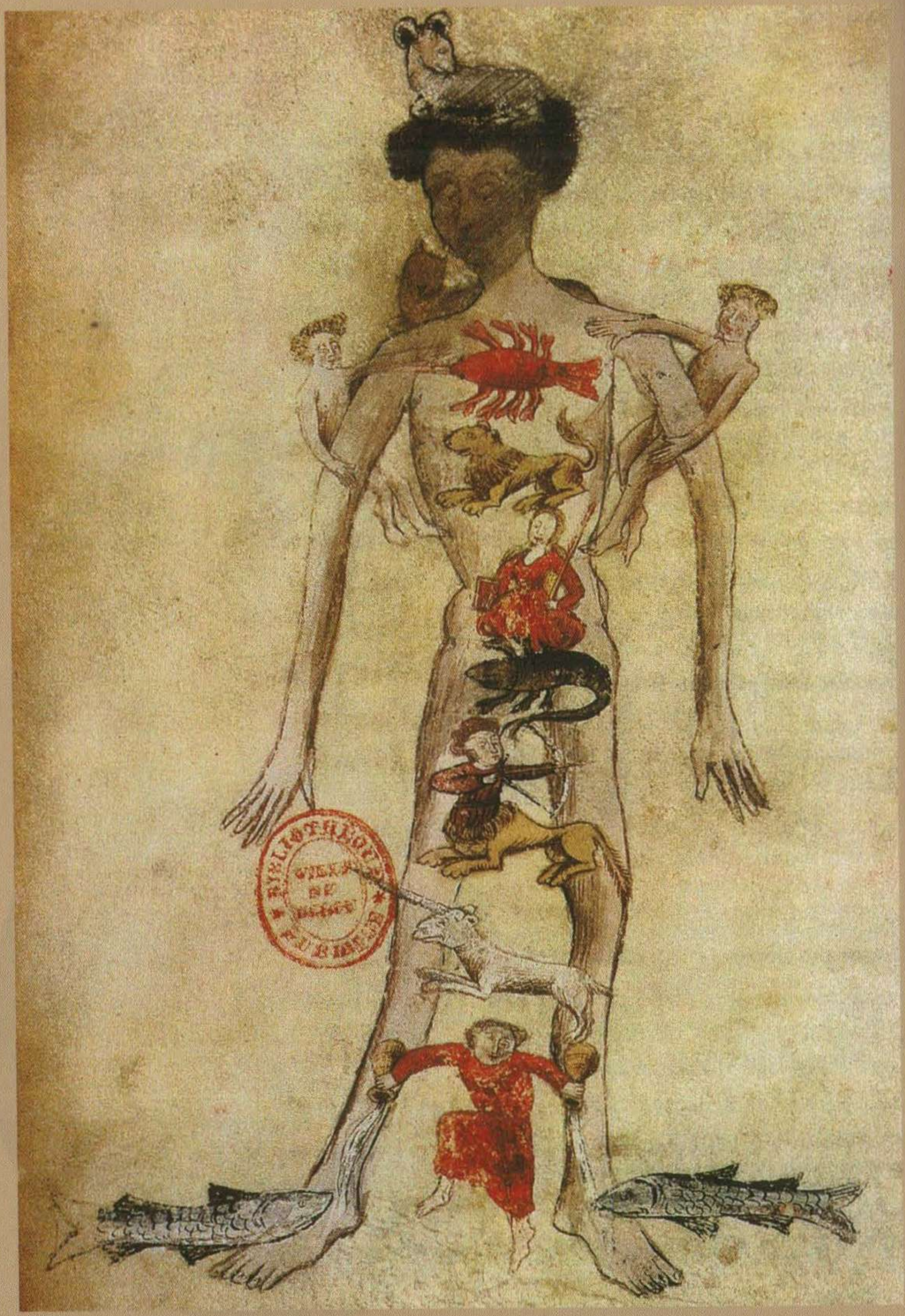
Tuhaf biçimde, XIV. ve XV. yüzyıllarda görülmeye başlayan yıldız falı merakının da zaman ölçümünün gelişimine katkısı olmuştur. Hiç kuşkusuz, genel bir güvensizlik duygusuna, Kilise bunalımına, veba salgınlarına, savaşlara bağlı olan bu merak geleceği, bizi nelerin beklediğini öğrenme arzusuna karşılık veriyordu. Bilginleri "gökteki yıldızlar"ın, Güneş'in, Ay'ın, gezegenlerin devinimlerini daha iyi öğrenmeye iten bir güç oluşturmuştu. "Geleceği gökten okuma umudu olmasaydı, acaba insanlar gökbilimle uğraşacak kadar bilgili olabilirler miydi?" diye soruyordu kendi kendine gökbilimci Johannes Kepler, XVI. yüzyılın sonunda. O ve Tycho Brahe seve seve yıldız falcılığı da yapıyorlardı, görünen o ki.

Antikçağdan beri bilmen usturlap (İ.Ö. II. yüzyılda Hipparkhos tarafından icat edildiği düşünülmektedir) yılın herhangi bir zamanında, herhangi bir enlemde gökcisimlerinin konumunu saptamaya yarar. Bizans'ta ve Bağdat'ta kullanılmasının ardından X. yüzyılda Arap egemenliğindeki İspanya'nın Yahudi bilginleri tarafından Avrupa'ya getirildi, onun nasıl kullanıldığını açıklayan Arap metinlerinin iki yüzyıl sonra çevrilmesiyle de kullanımı yaygınlaştı.

Yeni bir zaman deneyimi

XII. ve XIII. yüzyıllarda, Batı'daki iktisadi gelişmeler, insanların zamanla olan ilişkilerini değiştirdi. Avrupa kentleri iktisat etkinliklerinin merkezi olmuştu. Ticaret ağları genişledi ve tüccarların, ürün teslim tarihlerini, gemilerin yola çıkış ve hedefe varış tarihlerini önceden bilmeleri gerekiyordu.

XVII. yüzyıla dek, yıldız falcılığı gökbilim gibi bilimsel bir alan olarak kabul edildi. *Tetrabiblos*'ta Ptolemaios tarafından biçim verilen, Bizans ve Arap dünyasında çok yaygın biçimde kullanılan yıldız falcılığı Hıristiyan Batı'da XII. yüzyılda yeniden keşfedildi. Yaklaşık 1650'ye dek, basılmış bütün takvimlere kehanetler eşlik eder. Gelecek kaygısı o kadar büyüktü ki geleceğin kesinkes yorumlanması gerekiyordu. Geleceğin yorumlanması da bu öngörüler olmaksızın düşünülemezdi. Küçük bir evren olarak düşünülen insan bedeni, gökcisimleri tarafından yönetiliyor gibiydi. Organizmanın her parçası özel bir simgenin etkisi altındaydı (solda). Tedavi yıllıkları, Ay takvimleri tıp için vazgeçilmezdi çünkü kan alma ya da başka tedaviler (müshiller, kaplıcalar, hacamat vb.) için uygun günleri bildiriyorlardı. "Ay Koç burcundayken, ekin yapmak, yıkanmak, özellikle baş, boğaz için ve flegmatikler için ilaç almak uygundur", diye yazar Milano yıllığında.

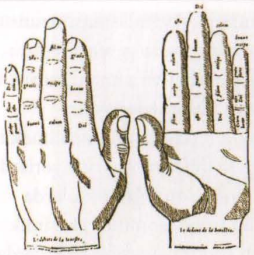
Bankacılar kredileri başlıca panayırlara göre düzenlerler, poliçelerin sayısı gitgide artar. Ticaretle uğraşanlar için zamanın ticari bir değeri vardır, para kazanmak için onu doğru kullanmak gerekir. Zamansal kaynaklarda kesinlik gerekliliği daha da büyür.

Batı Avrupa'da icat edilen mekanik saat, zaman gösteren bu aleti bir yetke ve saygınlık aracı olarak gören hükümdarlar tarafından çok kısa sürede benimsendi.

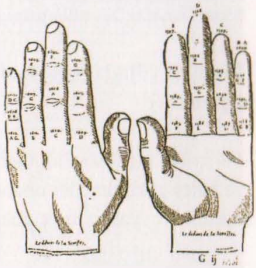
Ellerindeki ilk zaman denetimi araçları olan mekanik saatler İtalya'da XIII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkar

ve bir sonraki yüzyılda, Avrupa'nın öteki kentlerinde de yaygınlaşır. Sabah duaları, ayinler ve akşam duaları için çalan kilise saatlerinden farklı olarak, mekanik saatler her saati haber verir. Onlar "zaman üretirler": nicelikli, belirli sürelerden oluşan, nesnel açıdan ölçülebilir bir zaman. Çalışmayı bir düzene sokmaya yarayan bu saatlerin artık Kilise'yle bir ilişkisi yoktur. Ortak zamanın dinden bağımsız, laik düzenlemesi meydana çıkmaya başlamıştır.

XV. ve XVI. yüzyıllarda, eğitimli yetişkinler, takvim kullanmayı öğrenmek için, farklı bellek eğitici yöntemlerden yararlanıyorlardı. Burada, takvimci Sevillalı Johannes elle yapılan bir tarihlendirme yöntemini açıklıyor, bu yöntem bir tümcenin sözcüklerinin sol elin boğumları üstüne doğru biçimde yerleştirilip bir yılın Pazar harfini bulmaya dayanıyor. "Hesap yapmayı bilmeyenlerin hayvandan farkı yoktur, insanlar en azından hangi günde yaşadıklarını bilmelidirler", diye yazar Sevillalı Isidorus VII. yüzyılda. Ellerdeki takvim XVII. yüzyıla dek tarih öğreniminde temel bir unsur olmayı sürdürdü.

Takvim kullanımı da buna koşut olarak gelişir. İnsanlar zamanın doğal ve dinsel işaretlerinden kurtuldukça, zamanı bilebilmek için takvime daha çok gereksinim duyarlar.

Tarihlerin yavaş yavaş öğrenimi

İnsanlar mekanik saatlerin ve saat hesaplarının hemen ardından takvimde ustalaşmadılar, tam tersine. İnsanların çoğu için, yaşam bir yandan Güneş'le –gün ve gece, mevsimler–, öte yandan da dinsel törenlerle –Pazarlar ve yortular– bölümlere ayrılmıştı. Köylerde, takvim Pazarları vaaz kürsüsünden bildiriliyordu. Ulaşılabilen tek takvimler "gündelik yaşamın dindışı ritimlerini değil, dinsel törenlerin zamanını göstermeye yarayan" (tarihçi Francesco Maiello) saatler kitapları gibi özel takvimlerdi. Ne tarihler ne de ayların uzunlukları belirtilmişti. Günlerin hepsinin değerleri farklıydı, sadece Pazarlar ve adlarıyla anılan yortular önemliydi: Çiçek Açmış Paskalya, Quasimodo, Yağmur ayini, Aziz Martinus Kış yortusu. Belgeler belirsiz biçimde tarihlendirilmişti (Aziz Remigius günü, Mikail'den sonraki Pazar).

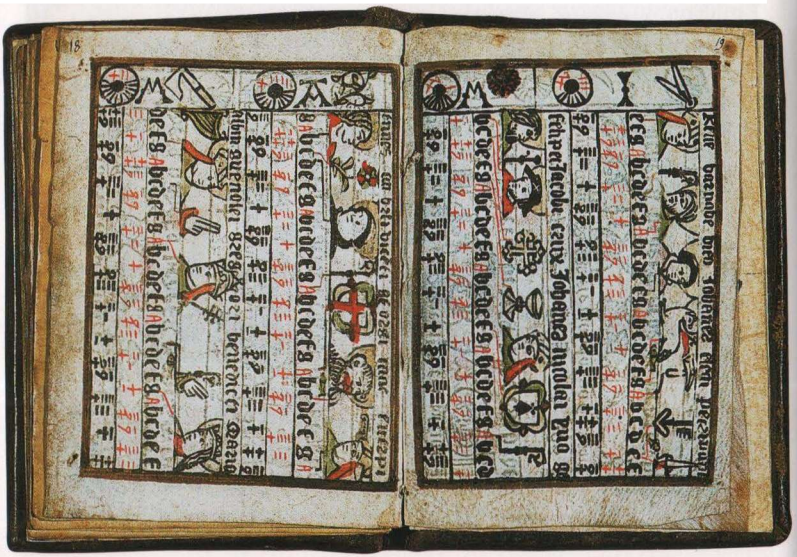
Bununla birlikte, Batı'daki ticaret ilişkileri, daha önce de görüldüğü üzere, kesin zamansal kaynakların kullanımını vazgeçilmez kılıyordu.

Bu tarihlendirme sisteminin yaygınlaşması uzun zaman aldı, öğrenimi önemli çabalar gerektiriyordu. XIV. yüzyılda, ayların dökümünü ve zamanlarını sadece eğitimliler biliyordu. Öğrenciler ayları akıllarında tutmak ve bayram tarihlerini bilebilmek için tekerlemeler söyleyip el takvimlerine başvuruyorlardı. İşi kolaylaştıran bu yöntemler sonradan okullarda da öğretilmeye başladı. İki yüzyıl sonunda, kesinlik sağlanmıştı: XVI. yüzyılın sonunda, tarihler yazılarda temel kaynakları oluşturuyorlardı.

İnsanlar yıllıklar sayesinde zaman hesabını öğrendiler

Yıldız falı modası yıllık modasını doğurdu: Doktorlar ve hatta gökbilimciler öngörülerde, tahminlerde bulunmaya çalışırlar ve gökbilim yıllıkları kaleme

Aziz yortularını belirleyen ve denizcilerin kullanımı için hazırlanmış, XVI. yüzyıldan kalma bu resimli ağaç oyma takvimde, her gün, yortusu kutlanan azizin yaşamına göre yeni bir renk, yeni bir değer kazanır. Simgelerin hepsini tanımlamak o kadar da kolay değildir. Buna karşın, Mart ayında Başmelek Cebrail yortusu, Nisan ayında Aziz George yortusu, Mayıs'ta Aziz Yakub'unki, Haziran'da da Vaftizci Yahya'nın kuzusu yortusu ayırt edilir.

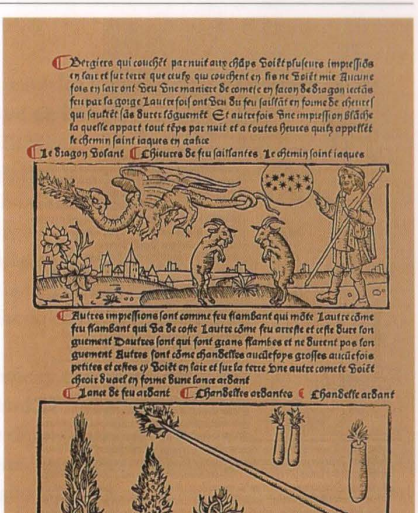

alırlar. Kültürlü, geleceği öğrenme kaygısı güden bir toplum bu kitaplara ulaşır ve takvim sistemiyle tanışır. XVI. yüzyılda basımın yaygınlaşmasıyla, yıllıkların sayısı artar; genellikle zaman parçaları konusunda eğitici bir bölümün eşlik ettiği kesintisiz bir takvim içerirler. Aylar kişileştirilmiş, ömrün farklı dönemleriyle karşılaştırılmışlardır. Böylece, tarih öğrenimi kolaylaştırılmıştır.

1550'ye doğru, yıllıklardaki takvimler zamana karşı nicelikli bir bakış sergilemeye başlar. Dolaşımdaki örneklerin yarısından çoğunda, günler numaralandırılmıştır, bu da belirgin bir değişime yol açar: Yıl artık bir bayram dizisi değil, hepsi açıkça tanımlanmış günlerden oluşan düzenli bir zaman parçasıdır.

Tarihler öğrenilip yıllıklar yaygınlaşınca, zamanın neresinde olunduğunu anlamak üzere takvim kullanma yetisi sadece Kilise'ye özgü bir şey olmaktan çıkar, artık sayıları günden güne artan laik ve seçkin bir tabakanın emrindedir o. Bireyler kendini gösterirler ve zamana hükmetmenin yollarını ararlar.

Aynı dönemde, yeni kurulmakta olan çağdaş devletler takvim üstündeki etkilerini sağlamlaştırırlar. Bazı hükümdarlar, Kutsal Krallık örneğini alarak, bütün krallıklarında yılın 1 Ocak'ta başlaması emrini verirler: İspanya'da, Danimarka'da, Hollanda'da, Fransa'da bu böyle olur. Zaman üstündeki iktidar el değiştirmeye başlamıştır. Tam da bunun üstüne, Kilise tepki verir.

İlk kez 1491'de basılan, XIX. yüzyıla dek düzenli olarak çoğaltılan ve birçok yıllığa örnek oluşturan *Kalendrier des Bergers* (Çoban Takvimi) en ünlü Fransız yıllığıdır. Kentli ve eğitimli bir toplum için hazırlanmış karmaşık bir derlemedir bu, kesintisiz bir takvimle gökbilim öğelerini, tıbbi öğütleri, hava durumu özdeyişlerini, inançla ilgili makaleleri bir araya getirir.

Reform girişimleri

Fransisken Roger Bacon 1267'de Papa IV. Clemens'e şöyle yazıyordu: "Takvimimiz akla karşı yapılmış bir saldırıdır, sağlıklı gökbilimin bütününe sürülmüş bir lekedir, tüm matematikçiler için sadece bir şakadır." Altta, kimi gökcisimlerinin devinimlerini yansıtmak üzere bir araya getirilmiş halkalardan oluşan halkalı küre görülüyor. Kopernik küresi olarak adlandırılan bu kürede, Güneş merkezde bulunuyor

Jülyen takvimde, yıl aşırı derecede, 11 dakika 14 saniye kadar uzamıştı. Ptolemaios'tan beri varolan bu hata, ilkbahar ılımını izleyen dolunaydan sonraki ilk Pazar kutlanan Paskalya'nın tarihinin hesaplanmasında sorun oluşturuyordu. Yüzyıllar geçtikçe çoğalan bu dakikalar, ılım tarihini kışa doğru kaydırdılar. XVI. yüzyılda, fark 10 gündü: ılım 21 Mart yerine 11'ine denk geliyordu, bu tarih resmi olarak saptanmıştır. Takvim, düzenleme görevini doğru biçimde yerine getiremiyordu, toplumsal yıl artık Güneş yılına uyum göstermiyordu.

Ortaçağda, Paskalya tarihi düzenleme uzmanlarının birçoğu, takvimin zayıf yanlarını biliyor ve buna boyun eğiyorlardı, çünkü zamanın Tanrı'dan geldiği ve takvimin O'nun tarafından istendiği düşüncesi insanların kafalarına yerleşmişti. Yalnızca Roger Bacon gibi bazı bilginler, reform düşüncesini savunuyorlardı ama hiçbir girişim başarıya ulaşamıyordu. Yahudi ve Müslüman gökbilimciler Hıristiyan takvimin zayıflıklarıyla alay ediyorlardı.

XVI. yüzyılda, bu kusurlar artık kabul edilmez olmuştu, bir kesinlik gereksinimi kendini belli etmeye başlamış ve Kilise bunun farkına varmıştı. 1514'te, V. Lateran Konsili'nde, Papa X. Leo bir takvim reformu yapmak üzere inceleme yapılmasını önerdi ama bu pek fazla yankı bulmadı, sadece bir kişi, Polonyalı bir gökbilimci, Mikolaj Kopernik yılın süresini kesin olarak hesaplamak için çalışmaya koyuldu, bu çalışma çok önemli olacaktı. 1543'te, ölümünden hemen önce, bilgin *De Revolutionibus*'u yayımladı, kitapta Güneş'in Dünya çevresinde değil, Dünya'nın Güneş çevresinde döndüğünü ileri süren, günmerkezli olarak adlandırılan kuramını ortaya koydu. Bu konuda, gerçeğe son derece yakın, takvimi değiştirmek için güvenilir bilgiler veren bir dizi gökbilim ölçümü sıraladı.

Gregoryen reform: 10 gün ortadan kayboldu

Cizvit papazı Alman Christophorus Clavius (1537-1612) takvim reformu komisyonunun başkanıdır, ardından onu benimsetmek için mücadele verir. Yeni takvimdeki gökbilimsel yaklaşık sonuçlar yüzünden birçok eleştiriye hedef olur. Reformu açıklamak ve kendisine karşı olanların hepsine teker teker yanıt vermek üzere beş kitap yazar. Kendisini ünlü kılan bu ateşli çaba, Ay'ın en büyük kraterine onun adının verilmesine yol açar.

1575'te, XIII. Gregorius'un takvimi "yeniden yapılandırma" girişimi, Trento Konsili'nin (1545-1563) ve reform karşısında saygınlığı azalan Kilise'yi yeniden güçlendirme çabalarının bir uzantısı niteliğindedir. Papa'nın bir numaralı hedefi dinle ilgilidir: Kilise zamanıyla doğal zamanı uyumlu hale getirmek, Paskalya'yı ilkbahara denk getirmek için ılım tarihini sabitlemek, Paskalya'nın yeniayda kutlanmasını önlemek için Ay takvimini değiştirmek ister. Artık kesinlik kaygısı geleneklerin önemini de etkilemektedir: Tanrı'nın zamanı doğru olmalıdır, bunun için de Jülyen takvimi değiştirmek gerekir.

Kuşkusuz, tam da din savaşlarının olduğu bir dönemde, takvimin, din adamlarının elinden kaçan bir ölçüm sistemi olmaya başladığı bir süreçte, Kilise'nin yeniden zamana egemen olmasını sağlama arzusu da bu dinsel nedenlere ekleniyordur. Bu işle yükümlü komisyon, uygulamada yapısal güçlüklerle karşılaşır (Güneş yılı gün sayısı tam değildir), bunun üstüne Calabrialı doktor Luigi Lillio'nun önerdiği basit çözümü uygulamayı yeğler: Dört yüzyılda üç yüzyılın artık günlerini kaldırıp her 400 yılda takvimden üç gün atacaktır.

Sadece 400'e bölünebilen yıllar (yani 1600, 2000, 2400) artık yıl olarak kalacaktır. Öteki yüzyıllar (1700, 1800, 1900) 365 gün çekecektir. Lillio zaman farkının büyümesini engellemek için 10 günü ortadan kaldırmayı düşünmektedir. Sonunda, Güneş yılıyla Ay yılı arasındaki gün farkını hesaplamak için yeni bir sistem önerir, buna göre Ay dönemi her yılın 1 Ocak'ında başlayacaktır.

24 Şubat 1582'de papazlarca imzalanan *Inter Gravissimas* fermanı bu noktaların hepsini yeniden ele alır. XIII. Gregorius Ekim 1582'de, haftanın günlerinin düzenine dokunulmaksızın, 4 Ekim Perşembe'yi izleyen gün 15 Ekim olacak şekilde, takvimden on gün atılmasını buyurur. Bütün Hıristiyanlık dünyası adına, 1 Ocak'ı, Hz. İsa'nın sünneti yortusunu yılbaşı olarak belirler.

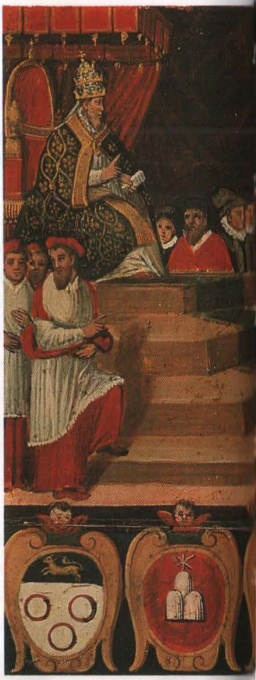
Gregoryen olarak adlandırılan bu yeni takvim hemen uygulamaya konulması için bütün Katolik devletlere yollandı. Habersiz yapılmamıştı bu iş: Dört yıl önce, 1578'de, XIII. Gregorius bütün devlet başkanlarına ve Kilise'nin önde gelen kişilerine, Lillio'nun tasarısının bir özetini yollamayı ihmal etmemiş, tasarıyı onların oylarına sunmuştu.

Seçilen, tahminlere dayalı olarak niteleyebileceğimiz bu yöntem, hem basitti –Gregoryen yıl çok az değiştirilmişti–, hem de etkiliydi – Gregoryen yıl dönence yılına göre yılsa sadece 26 saniye ileri gidiyordu. Bugün, aradaki fark üç saattir, yaklaşık 4700 yılında bir günü bulacak!

Gelişmemiş aygıtlarla gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar, elde edilen yaklaşık bir sonuç, eleştirilere hedef olmuş bir dini yetke tarafından ilan edilen bir reform göz önüne alındığında, Gregoryen takvim pek sağlam görünmeyebilirdi. Buna karşın, dört yüzyıl sonra, bu takvim hâlâ kullandığımız takvim. Hatta evrensel başvuru kaynağına dönüştü.

"Uzun süren takvim kavgası"

Katolik Avrupa'da, Gregoryen reform hızla yürürlüğe konulmuştu. 1582'den başlayarak İtalya'da, İspanya'da, Portekiz'de ve Fransa'da –9 Aralık Pazar'dan 20 Aralık

1576'da, bir takvim reformu gerçekleştirmek üzere bir araya gelen Papa XIII. Gregorius ve din adamları. Aralarından biri Julyen takvimin hatasını gösteriyor. Trento Konsili'nde takvimin değiştirilmesinin gerekli olduğunun altı çizilmişti, Kilise hukukçusu, 1572'de Papa seçilen XIII. Gregorius bu talimata uymaya karar verdi. Onun adını taşıyan reform Papalığı süresince meydana gelen olayların en önemlilerinden biriydi kendi gözünde.

Pazartesi'ye geçilmişti–, birkaç yıl sonra Avusturya'da, Polonya'da, Macaristan'da ve Kutsal Krallığın Katolik devletlerinde uygulanmaya başladı.

Buna karşılık olarak, Protestanlar için, takvim ilk bakışta kabul edilemezdi. Elli yıl kadar önce, reform tasarılarının haberini alan Luther, takvimin Kilise'nin değil, mülki makamların işi olduğunu ileri sürmüştü. Protestanlar yeni takvimi "Papacı" bir ölçüm aracı, din adamlarının zamanı denetleme arzularının simgesi olarak görüyorlardı. Bu ölçüm aracı onların gözünde XIII. Gregorius tarafından yaratıldığından daha da kuşkulu bir görünüme bürünüyordu çünkü o, Katolik reformunun ateşli bir savunucusuydu ve Aziz Bartolomeus Yortusu Kıyımını açıkça olumlu karşılamıştı.

Gregoryen reformun neden olduğu onca tartışmaya karşın gerçekleşebilmesinin nedeni, yeni bir düzen getirmesidir kuşkusuz. Dinsel (Protestan reformuna karşılık Katolik reformu), devletlerin ileri sürdükleriyle siyasal ve XVII. yüzyıldaki bilimsel devrimin hemen öncesinde olmasıyla entelektüel bir çalkantı döneminde ortaya konmuştur.

Genç Brueghel tarafından 1617'de yapılan bu tabloda, köylülerin başına üşüştüğü yasa adamının ya da vergi toplayıcısının arkasında, bir duvar yıllığı görülmektedir. XVII. yüzyılda, kraliyet memurları, adalet görevlileri ve tüccarlar arasında, günleri tarihleriyle birlikte veren bu yıllıkların kullanımı çok yaygındı. Takvimin mesleki açıdan kullanımıyla birlikte, bir medeni yıl ortaya çıktı ve zamanın nicelikli yönetimi düşüncesi filizlendi.

"Protestanlar Papa'ya uymaktansa Güneş'e uymamayı yeğlerler," diyordu Johannes Kepler.

Dolayısıyla, Protestan devletler yeni tarz takvimle (*Nouveau Style*, N.S.) hiçbir şekilde karıştırılmasın diye Eski Tarz olarak niteledikleri (*Ancien Style*, A.S.) Jülyen takvime bağlı kaldılar ve bu, XVIII. yüzyıla dek sürdü.

İngiltere, Batı Avrupa ülkeleri arasında Gregoryen takvimi kabul eden en son ülkelerden biri oldu, Anglikan Kilisesi'nin başpapazı Protestanlarla aynı nedenlerden ötürü bu takvimi reddediyordu. Eski bir dışişleri bakanı olan Lord Chesterfield canını dişine takıp, ustalıkla ve ikna yeteneğini konuşturarak bütün kamu araçlarını seferber etti: Çok satan gazeteleri kullandı, aristokratla lobi oluşturdu, bunları yapmaktaki amacı İngiltere'nin komşu ülkelerle aynı düzeye gelmesiydi. 1752'de, yılbaşı 1 Nisan'dan 1 Ocak'a alındı. 11 gün atıldı. Eylül'ün 2'sinden doğrudan 14'üne geçildi, bu da "11 günümüzü geri verin" çığlıklarıyla damgalanan birçok gösteriye neden oldu.

Ortodoks Kiliseleri reform geçirmiş Kiliselerden daha da uzlaşmaz bir tutum sergilediler. Ancak XX. yüzyılın başında, Ortodoks devletlerin birçoğu Gregoryen takvime geçti: Rusya 1918'de, Romanya 1919'da, Yunanistan 1924'te. Bazı Kiliseler bu hareketi istemeye istemeye izlediler, bir yandan da kendi Paskalya'ya bağlı takvim düzenlerini korudular. Bugün bile, bazı Ortodoks Kiliseleri (Rusya'da, Aynaroz Dağı'nda, Kudüs'te), Gregoryen takvime göre şimdi 13 günlük bir gecikme gösteren Jülyen takvime bağlıdırlar.

Yüzyıldan daha uzun bir süre boyunca, Avrupa'nın Protestan ve Anglikan kesimi, genellikle şiddetle, Gregoryen reformu reddetti. XIII. Gregorius'a ilişkin, "Bu takvim imalatçısını Tanrı'ya inananların önderi olarak görmüyoruz bizler, uluyan bir kurttan başka bir şey değil o," diye yazıyordu dinbilimci Jakob Heerbrand. Buna koşut olarak, Protestanlar da azizlere adanan törenleri, oruçları, Tanrı'ya zorunlu ibadeti kaldırıp zamanın dinden bağımsızlaşmasını haber verircesine Hıristiyan takvimin ruhunu değiştirdiler.

Takvim zamanında yavaş yavaş ustalaşma

Bir takvim zamanda yer belirlemeyi, şimdiyi kesin olarak tanımlamayı, geçmişi düzenlemeyi, geleceği planlamayı sağlar. Takvim kullanmayı öğrenmek uzun ve karmaşık bir süreç ister. Tarihlerin öğrenilmesi yüzyıllar almıştır, bu XIV. yüzyıldan başlar, ajanda kullanımının başladığı XVIII. yüzyıla dek sürer.

XVI. yüzyılın sonunda, eğitimli kişiler zamana göre konumlarını saptayabiliyorlardı: gün, ay, yıl; bu konuda günleri numaralandıran takvimlerden yardım alıyorlardı. Bu şekilde, tarihlerin bilinmesi geçmişte yönlerini bulmalarına yarıyordu. "Ortak bellekte toplanan anılar, takvim zamanına kaydolmaları sayesinde tarihlendirilmiş olaylara dönüşebilirler," diye yazar Paul Ricœur. Takvim olmaksızın tarih olmaz. 1550'den sonra, Almanya'da, tarih takvimleri ortaya çıktı, bunlarda olaylar meydana geldikleri tarihle birlikte kısaca anılıyordu, toplumun kültürlü kesiminin kullanabileceği bir tür yıllık gibiydiler. Kalvenciler ve Katolikler etkili bir dinsel

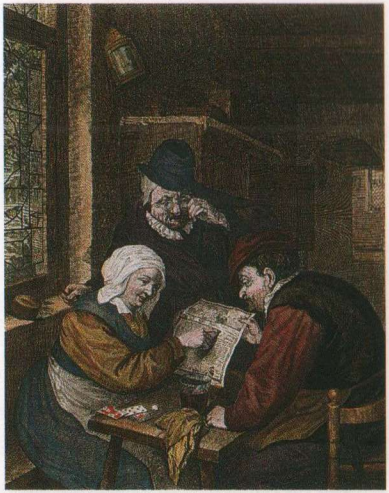
1669 tarihli bu duvar takviminde yabancı uluslarla görüşen XIV. Louis görülüyor. İnsanın üstünde bir tablo izlenimi bırakan bu büyük afişte her şey, kralın zaferini gözler önüne seriyor: XIV. Louis bir basamağın üstünde duruyor, böylece hükümdarla öteki insanlar arasındaki fark vurgulanıyor, diplomatik etkinliğinde Fransa'nın saygınlığı sergileniyor. İktidarın alegorik betimlemesinde daha önce hiç bu kadar ileri gidilmemişti. Güneş Kral için, takvim bir iletişim ya da daha çok bir propaganda aracı işlevi görür, kralı kutsallaştırır, hükümdarlığın önemli dönemlerini, tahtın mirasçılarını, askeri zaferleri yansıtır. Bu türden oymabaskı işlerinde ustalaşmış Parisli basımcılar güvenlik güçleri tarafından sıkı gözetim altında tutulurlar ve evlerine sık sık baskınlar düzenlenir. İktidar büyük bir gelecek vaat eden bir takvim örneği yaratarak kendi imgesini denetler ve zamana sahip çıkar. Aynı dönemde, devlet takvim yönetimini ele alır. 1679'dan sonra, Bilimler Akademisi her yıl resmi bir takvim yayımlar ve bu takvimlerin, yıllıkların bircoğunda yer alır.

propaganda yürütebilmek için bu tarih takvimlerini kullanacaklardı; daha sonra, Cizvitler ve Jansenciler başka takvimlerle buna karşılık vereceklerdi.

XVII. yüzyılda, takvim geleceği düzene koymak için kullanılmaya başladı. 1650'ye doğru, tahminlere dayalı ilk takvimler ortaya çıkmaya başladı, haftanın günleri tarihlere eklenmişti.

Geleceğin kesin olarak planlanmasını sağlayan bu yeniliğe alışılması, yeniliğin yıllıklara yansıması yaklaşık yüzyıl alacaktır. Yıllıklar yavaş yavaş evrim göstermeye başlarlar: Gitgide yıldız falcılığı ve hava durumu tahminleri daha az yer kaplar. XVIII. yüzyılda, yıllıkların sayısı artar, toplumun başka kesimlerine de ulaşırlar.

XIX. yüzyılda, gelecekteki etkinliklerin görülmesini sağlayan ajandalarla çok işlevsel takvimler yaygınlaşmaya başlar. O zaman takvim bugün bildiğimiz halini alır: haftanın günü, ay içinde günün numarası. Ondan sonra, takvim her yıl değişir. Kullanımı çok yaygınlaşmıştır ve okuma yazma bilen herkes zamanı parçalara ayırabilmektedir. Bu gelişmenin birçok nedeni olabilir: eğitim alanındaki gelişmeler ve iktisadi ilerleme. XVII. yüzyılda burjuvalar arasında yaygın olan saatler, XVIII. yüzyılda halk tarafından da kullanılmaya başlar ve küçükleri (cep saatleri) insanları zamana karşı duyarlı kılıp, tarihçi David Landes'in söylediği gibi, "zamana bir boyun eğişten alıp bir zaman disiplinine" geçirir.

XVIII. yüzyılda, o zamana dek kültürlü bir kesime hitap eden yıllıklar, işportacılar tarafından satılarak köylerde de yaygınlaşmaya başlar. Halk kültürünün başlıca öğelerinden biri konumuna gelir, bunun en önemli nedenlerinden biri de küçük okullarda okuma öğretiminde kullanılmasıdır. Yıllıklarda, gökbilim geleceğin tanımlanmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Yıllıkların çoğu burçlar kuşağında Ay'ın ve Güneş'in konumunu gösterir ve sağlık, iklim, etkinliklerle ilgili tahminler içerir.

Yeni insana yeni zaman

Bazı devrimci hareketler Gregoryen takvimden vazgeçmeyi hedefler, lanetli bir geçmişten bütünüyle kopmak adına zamanı yeniden bölümlere ayırmaya kalkılır.

En köklü karşı çıkış Fransız Devrimi'yle kendini gösterir, on iki yıl boyunca, 1793'ten 1805'e, her parçası yenilenen bir takvim kullanılır. Bu iddialı reformun üç amacı vardır: eski rejimle hiçbir bağlantılarının olmadığını göstermek, yeni toplum için bir yaşam ve bayram çerçevesi oluşturmak, ölçüm sistemini akla yatkın bir hale getirmek.

Devrim takvimi tarihsel bir dönemeci yansıtmalı, kurumsallaştırmalı ve ondan geriye dönüşü olanaksız kılmalıydı. "Kralların bizlere zulmettiği yılları bizim yaşadığımız bir zaman dilimi olarak düşünemeyiz," diye yazıyordu yeni takvimin hazırlayıcılarından Fabre d'Églantine. Reform komisyonunun önemli adlarından Gilbert Romme da şöyle diyordu: "Zaman tarihte yeni bir sayfa açıyor; eşitlik denli görkemli ve yalın bu yeni işleyişinde, yenilenmiş Fransa'nın yıllıklarını yeni bir ardayla kazımalı."

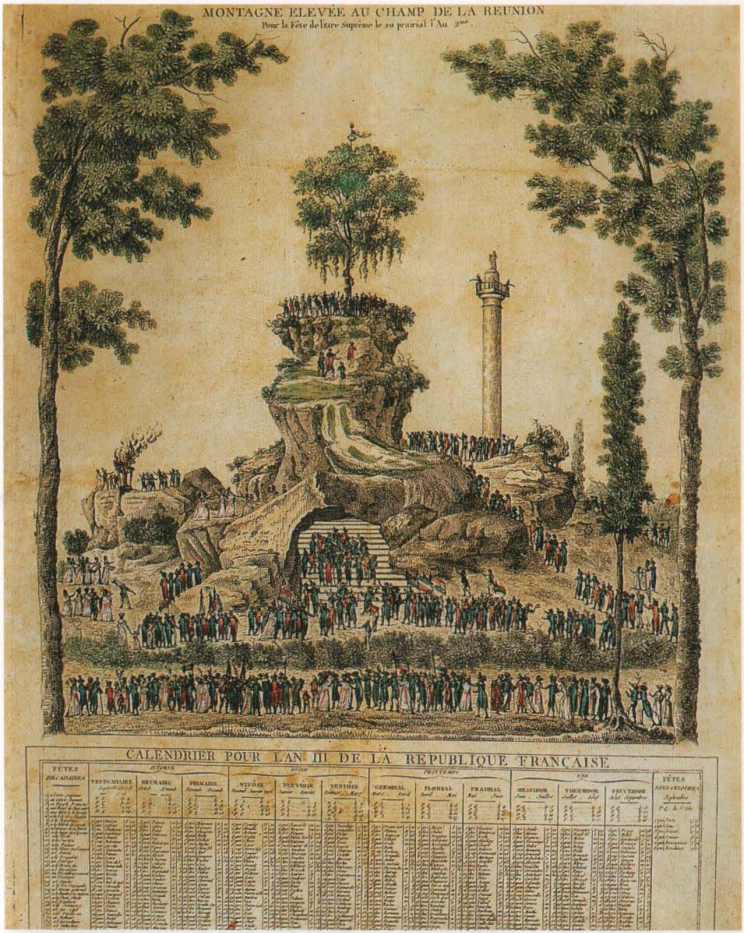

Yeni dönem, Cumhuriyet'in ilanıyla 22 Eylül 1792'de başlamıştı. Güzel bir rastlantıyla, o gün tam da güz ılımına denk gelmişti. Devrimciler bunun iyi bir işaret olduğunu düşündüler: Günle gecenin eşitliği medeni eşitlik bir aradaydı. Tarih doğaya eşlik ediyordu.

Terör döneminde, 5 Ekim 1793'te, resmen ilan edilen Devrim takvimi aynı zamanda zamanı Hıristiyanlıktan kurtarma amacı da güdüyordu: Tanrı'nın günü Pazar'ı ve "o papazların iğrenç ölü çukuru" aziz yortuları takvimini ortadan kaldırıyordu.

Yeni takvimin kesin ve doğru, basit ve evrensel olması isteniyordu. Takvim kendisine kaynak oluşturan ve onluk sisteme göre düzenlenmiş tartılar ve ölçüler, gram ve metre gibi, ortak yaşamın akılcılaştırılması hareketinin bir parçası haline gelmişti. Eski sistem anormalliklerle dolu bir "kölelik ve cahillik anıtı" olarak görülüyordu: Örneğin, onda ayların süreleri eşit değildi, yortu tarihleri değişkendi. Yeni takvim onlu bir hesaplama sistemi kullanıp bunu gökcisimlerinin devinimlerine uyumlu hale getirdi. Aydan küçük her zaman dilimi ona bölünebiliyordu. Günler artık 24 saat değil, 10 saatti. Her biri 30 gün çeken on iki ay onluk bölümlere ayrılıyordu, bu 10'ar günlük süreçlerin adları basitti: *primodi*, *duodi*, *tridi*, *quartiti*, *quintidi*, *sestidi*, *septidi*, *ocitdi*, *nonidi*, *décadi*. Geriye yılın sonunda bulunan ve kendilerine her 4 yılda bir gün daha eklenen, "*sans-culottides*" denen 5 ara gün kalıyordu. Kuşkusuz bu yeni bir zaman düzenlemesiydi

"Günü onluk parçalara ayıran bazı cep saatleri yapıldı. Bunlar günü yüz bine kadar bölebiliyorlardı, bu da boyu ortalama, sağlığı yerinde olan ve asker gibi hızlı hızlı yürüyen bir adamın nabzına denkti." Romme onluk bölme sistemlerini, iyi ya da kötü, doğayla ilişkilendirmeye çalışır. 10 saatlik, 1000 dakikalık, 100.000 saniyelik gün sistemi kısa sürede tutukluk yaptı çünkü Konvansiyon üyeleri yeni cep ve duvar saati üretiminde karşılaşacakları güçlükleri hesaba katmamışlardı. Bu ölçü III. yılın 18. *germinal*'inde (7 Nisan 1795) yürürlükten kaldırıldı.

CALENDRIER POUR L'AN III DE LA REPUBLIQUE FRANÇAISE

ama temelde Eski Mısır'ınkine dayanıyordu (10'ar günlük parçalara bölünmüş 30'ar günlük 12 ay, yılın sonuna eklenen 5 gün).

Devrim takvimi yeni bir "bayram düzeni" getirmişti; burada, Üstün Varlık bayramı görülüyor (20 *prairial* [dokuzuncu ay]), bu esin kaynağını Robespierre'den alır.

* *Sans-culottides* sözcüğü Fransız devrimcilere verilen "sans-culotte" (baldırı çıplak) adından türetilmiştir (ç.n.).

GERMINAL

VENTOSE

MESSIDOR

BRUMAIRE

Peki, bu takvimin içeriği ne olacaktı? Neyi simgeleyecekti? Fabre d'Églantine'in girişimleriyle, Konvansiyon bir doğa takviminde karar kıldı. Her gün bir bitkiyle, bir hayvanla ya da bir tarım aletiyle ilişkilendirilecekti: lale günü, papatya günü, saban günü. 25 Aralık köpek günü oldu.

Aylar şiirsel ve anlamlı adlar taşıyorlardı. Güz: *vendémiaire*, *brumaire*, *frimaire*; kış: *nivôse*, *pluviôse*, *ventôse*; ilkbahar: *germinal*, *floréal*, *prairial*; yaz: *messidor*, *thermidor*, *fructidor**. Birkaç Cumhuriyet bayramı yılın ritmini belirler: Bastille'in alınışı, monarşinin çöküşü, Cumhuriyet'in ilanı.

Yoğun bir karşı çıkış

Devrim takvimine asla alışılamaz. *Décadi* Pazar'ın yerini alamaz; köylüler Mayıs ayı yortuları, Aziz Yahya ateşleri, yerel azizlerin yortuları gibi geleneksel yortuların ortadan kaybolmasını kabul etmezler. Topluma bütünüyle yabancı kalıp ortak imgeleme girmeyi başaramayan bu takvim parça parça yok olur: Devrimci bayramlar VIII. yılda kaldırılır, Bonaparte Konkordato'yu imzalayıp Devrim'le Kilise arasındaki anlaşmazlıklara bir son vermek istediğinde, yani X. yılda, Pazar günü yeniden tatil günü olur. Son olarak da, XIII. yılın 15 *fructidor*'unda (9 Eylül 1805), takvim iki nedenden ötürü resmen yürürlükten kaldırılır: pek az akılcı, pek ulusal olması. Bilimsel ve evrensel olma derdindeki bir reforma karşı girişilen bu eksiksiz yadsımanın çok önemli, simgesel bir sonucu olur: Hannah Arendt'in yazdığı gibi, Fransız Devrimi yeniden tarih sürecine katılır; yeni bir zaman başlatacak kadar anlam içermiyordur. Gregoryen takvim, Napoléon'un Papa elinden taç giymesinden bir yıl kadar sonra, 1 Ocak 1806'dan başlayarak, yeniden kullanılmaya başlandı.

"Temel aldığımız düşünce, takvimle, tarımsal sistemi benimsemek ve ulusa da benimsetmektir, bunu da yılın dönemlerini ve dilimlerini, kırsal ekonomi ve tarım simgeleriyle belirleyerek yapacağız," diye yazıyordu Fabre d'Églantine; o, ozan Chénier ve ressam David'le birlikte, Cumhuriyet takviminin adlar dizinini oluşturmuştu. Fabre d'Églantine yeni takvimi kabul ettirmek için "imgelerin gücü"ne güveniyordu. Tresca gravürleri doğrudan bu ilkenin yansımalarıdır. Çok modern bir takvim biçimi ortaya koyan bu gravürler insanlara, özellikle erkeklere seslenip çok biçimli, insansal, hayvansal ve bitkisel, kişileştirilmiş ve ülküselleştirilmiş, her zaman canlı ve devinim halinde bir doğa hayal etmeye çağırır onları. İleti, öneri yoktur. XIX. yüzyılda, takvim birinci dereceden bir reklam aracına dönüşür (arkadaki sayfalar). Tüketim toplumu artık maddi açıdan refah peşindedir.

* Vendémiaire: Lat. *vindemia* (bağbozumu) sözcüğünden gelir; brumaire: Lat. *bruma* (kış gündönümü; kış) sözcüğünden; *frimaire*: Fr. *frimas* (kırağı; kış) sözcüğünün kökü *frim*'den gelir; *nivôse*: Lat. *nivosus*, *nix*, *nivis*'ten (kar); *pluviôse*: Lat. *pluviosus*'tan (yağışlı); *ventôse*: Fr. *vent* (yel) sözcüğünden; *germinal*: Fr. *germe* (tohum) sözcüğünden; *floréal*: Lat. *flos*, *floris*'ten (çiçek); *prairial*: Fr. *prairie*'den (çayır); *messidor*: Lat. *messis* (hasat) sözcüğünden; *thermidor*: Yun. "sıcak" anlamına gelen sözcükten; *fructidor*: Lat. *fructus* (meyve) sözcüğünden gelir (ç.n.).

1892 — A NOS ABONNÉS — 1892

CALENDRIER SOUVENIR

LE RÔLE DU GAZ

DANS L'HABITATION MODERNE

LE GAZ DANS LA CUISINE

ECLAIRAGE, FOURNEAUX, GAZ-CHALEUR, ROTISSOIRE, GRILL, CAFÉ, CUISINIÈRE À COKE, ETC.

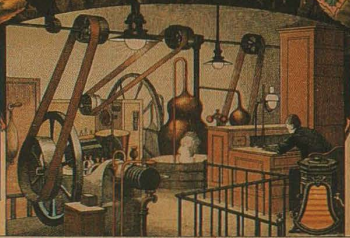

LE GAZ DANS LA SALLE DE BAINS

CHAUFFE-BAINS, DOUCHE CHAUDE, POÊLE À GAZ, CHAUFFE-LINGE, ECLAIRAGE, ETC.

LE GAZ DANS LA SALLE À MANGER

LUSTRES À GAZ, CHEMINÉE À GAZ, SAMOVAR À GAZ, ETC.

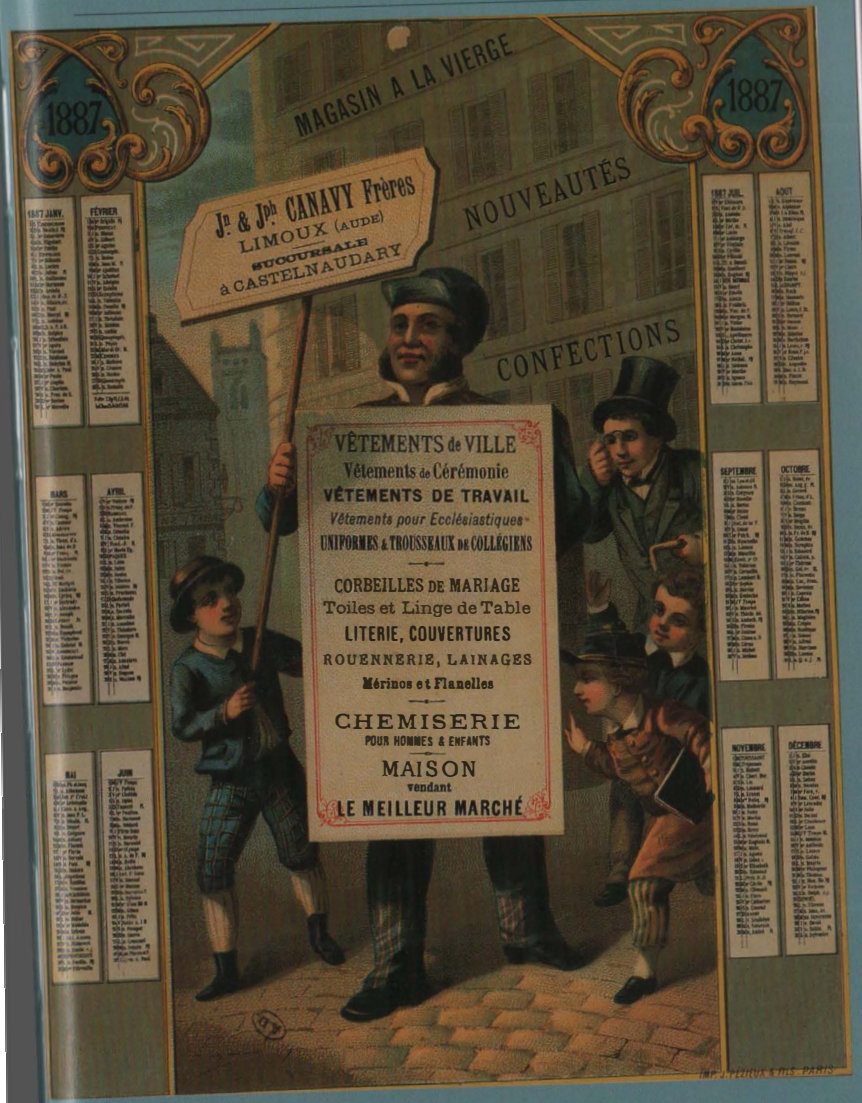

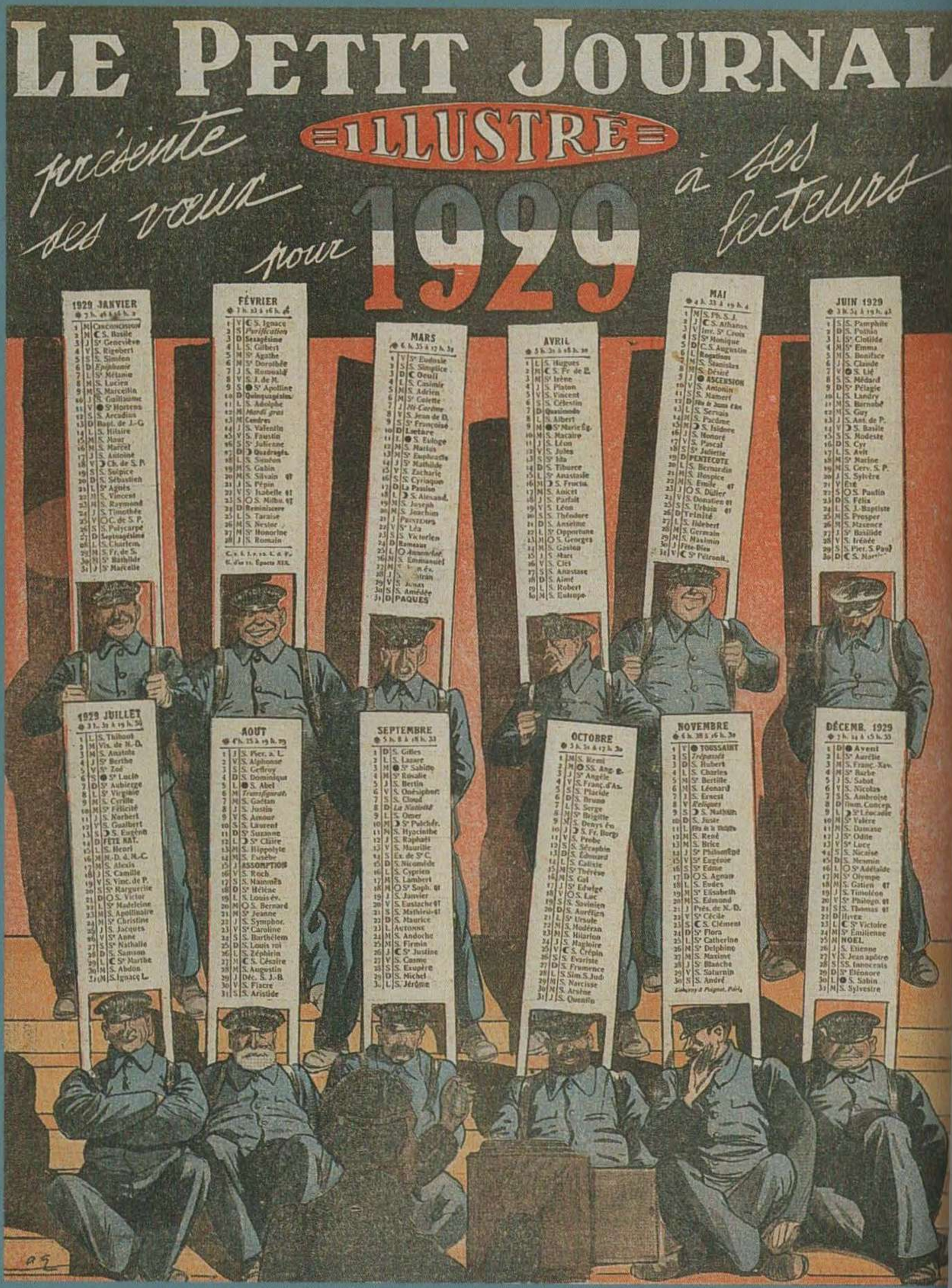
Le GAZ dans son triple rôle, de Lumière, Chaleur et Force Motrice.

QUELQUES MOTS SUR LE COKE

Le COKE de GAZ est le meilleur et le plus économique des Combustibles. De plus, c'est celui qui fournit le plus de chaleur.

Pour obtenir un feu de Coke doux, constant, et pas trop chaud, aussi bien soin de maintenir le DESSUS du feu toujours bien couvert, et le DESSOUS de la grille toujours bien brillant

1887
MAGASIN A LA VIERGE
1887
Jn & Jph CANAVY Frères
LIMOUX (AUDE)
SUCCURSALE
à CASTELNAUDARY
NOUVEAUTÉS
CONFECTIONS
VÊTEMENTS de VILLE
Vêtements de Cérémonie
VÊTEMENTS DE TRAVAIL
Vêtements pour Ecclésiastiques
UNIFORMES & TROUSSEAUX DE COLLÉGIENS
CORBEILLES DE MARIAGE
Toiles et Linge de Table
LITERIE, COUVERTURES
ROUENNERIE, LAINAGES
Mérinos et Flanelles
CHEMISERIE
POUR HOMMES & ENFANTS
MAISON
vendant
LE MEILLEUR MARCHÉ
JANV.
FÉVRIER
MARS
AVRIL
MAI
JUIN
JUIL.
AOUT
SEPTEMBRE
OCTOBRE
NOVEMBRE
DÉCEMBRE

LE PETIT JOURNAL
ILLUSTRÉ
présente ses vœux pour 1929 à ses lecteurs
1929 JANVIER
FÉVRIER
MARS
AVRIL
MAI
JUIN 1929
1929 JUILLET
AOUT
SEPTEMBRE
OCTOBRE
NOVEMBRE
DÉCEMB. 1929

Ayları sırtlarında taşıyan bu postacılar (solda), kimi kurumların takvimi insanlara benimsetmek adına oynadıkları rolü anımsatıyorlar. Zorla ya da güzellikle, fabrikada, orduda, işçilere ve askerlere sıkı bir zamansal disiplin uygulanıyordu: saatinde gelmek, bütün hafta boyunca çalışmak, bayramların ertesi günlerinde çalışmazlık etmemek. Okulda, çocuklar tarih dersleriyle, zamanı yıllar ve yüzyıllar açısından hesaplamayı öğreniyorlar, böylece zamansal ufuklarını genişletiyorlardı.

Yıllık takvimler her türden resimle süslüdür; propaganda, erotizm, mizah, çeşitler sınırsızdır. Bu bolluğun nedeni nedir? Geleceği maddeleştirmek, onu daha somut bir hale getirmek mi? Belleğe destek olan takvim aynı zamanda, bir dönemin zevklerinin sadık yansıması arzunun da destekçisidir.

Takvim iki karşıt hareketle karşı karşıya kalır. Bir yandan, zaman ölçüleri tek bir biçim alırlar: Gregoryen takvim dünya üstünde başvuru kaynağı durumuna gelir. Öte yandan, siyasal ya da dinsel topluluklar, zamanı kendilerine, kendi ritimlerine göre işlerler. Onların ortak belleklerini yansıtan kendi takvimleri vardır.

BÖLÜM IV

EVRENSEL BİR TAKVİME DOĞRU MU GİDİLİYOR?

Batı'da, bizler "ölçülebilir bir zamanın egemenliğindeki bir toplumda yaşıyoruz [...] bu nicelikli zaman sadece kesin olarak düşüncenin denetimi altında ve yazının yardımıyla öğrenilebilir" (Krzysztof Pomian).

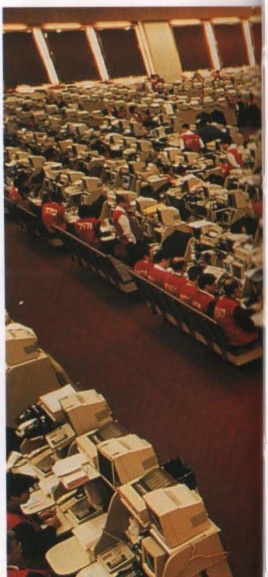

Küreselleşme insanları tek bir takvime yönlendiriyor

Son yüzyıllar boyunca, zamansal kaynaklar yavaş yavaş birbirine benzemeye başladı. Avrupa'nın XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek izlediği yayılmacı politika, Gregoryen takvimin tüm dünyada tanınmasına yol açtı. Amerika'da, Asya'da ve Afrika'da sömürgeleştirilen halklar metropol ülkelerin takvimini kullanmak durumunda kalıyorlar ve bağımsızlıklarına kavuştuklarında da, çoğunlukla onu kullanmayı sürdürüyorlardı.

XX. yüzyılda, bütün Doğu Avrupa Gregoryen takvime geçti: Arnavutluk ve Bulgaristan 1912'de, Rusya 1918'de, Romanya ve Yugoslavya 1919'da, Türkiye 1926'da. Bu akım Uzak Doğu'yu da etkiledi: Japonya, Meici döneminde, 1873'ten sonra, Çin de Birinci Cumhuriyet sırasında, 1912'de –1942'de Mao Zedong yeniden bu takvimi yeğlemişti– Gregoryen takvimi kullanmaya başladı. Siyasal çalkantılar her seferinde takvim değişikliklerini beraberinde getirdi: Rus Devrimi, Japonya'da ve Türkiye'de Batılılaşma arzusu, Doğu Avrupa'da bağımsızlığa kavuşma girişimleri.

Bugün, Gregoryen takvim her yerdedir. Bazı devletler çifte zamansal kaynak kullanırlar. İsrail'de, hem Yahudi takvimi, hem Gregoryen takvim yürürlüktedir. Gazetelerde iki tarih de yazar, resmi belgelerde de aynı şekilde. Arap devletlerinin birçoğu da tıpkı onlar gibi hareket eder. Yalnızca Basra Körfezi'ndeki kimi devletlerin tek bir resmi takvimi vardır, o da Hicri takvimdir.

Bilgisayar ve telekomünikasyon ağlarının kurulması iletişim olanaklarını arttırdı ve iktisadi zamanı tek kıldı. Dünyadaki mali sistem aralıksız olarak işliyor.

Frankfurter Allgemeine
ZEITUNG FÜR DEUTSCHLAND
Die Bundesregierung kommt der Opposition im Rentenstreit entgegen
Die letzte Hürde
LA STAMPA
Ciampi grazia Agca, è già in Turchia
Si riapre il discorso sull'amnistia, ma resta largo il fronte dei contrari
COME VORREST CHE FOSSE IL FUTURO?

Devletlerin çoğu tarafından benimsenen, kabul edilen ya da hoşgörülen Gregoryen takvim, uluslararası ve iktisadi ilişkiler açısından, dünyanın zaman çerçevesine dönüştü. İletişim ağları sürekli daha da genişleyen uzamlarda daha yoğun ve daha hızlı bağlantılar kurulmasını sağladı ve karşılıklı ilişkiler aynı zaman birimleri içinde gerçekleşti: Bütün dünyada bilgi-işlem Batılı tarihlendirme sistemini kullanıyor.

Bütün dünyadaki gündelik gazeteler (altta) haftalık bir ritim izlerler. Evrensel bir nitelik kazanan hafta köklü bir değişime uğradı: Artık dinle ilgisi olmayan altı gün ve bir kutsal güne bölünmek yerine, beş iş günü ve iki tatil gününden oluşuyor.

Atom Zamanı ve Eşgüdümlü Evrensel Zaman

Gregoryen takvimin dünya çapında yaygınlaşmasına koşut olarak, zaman ölçümü de gelişti. Batılı toplum karmaşıklaştıkça, etkinlikleri kesin olarak birbirlerine uyumlu hale getirmek daha da zorunlu oldu. 1884'te, dünya çapında saatler birbirine uyuşur duruma getirildi: Saat dilimleri Greenwich meridyenini başlangıç noktası alıp Dünya'yı kuzeyden güneye 24 parçaya böldü. Tarih değiştirme çizgisi bu meridyene göre 180° meridyenine yerleştirildi. Bu çizginin bir ucundan ötekine saat aynıdır, sadece tarih değişir.

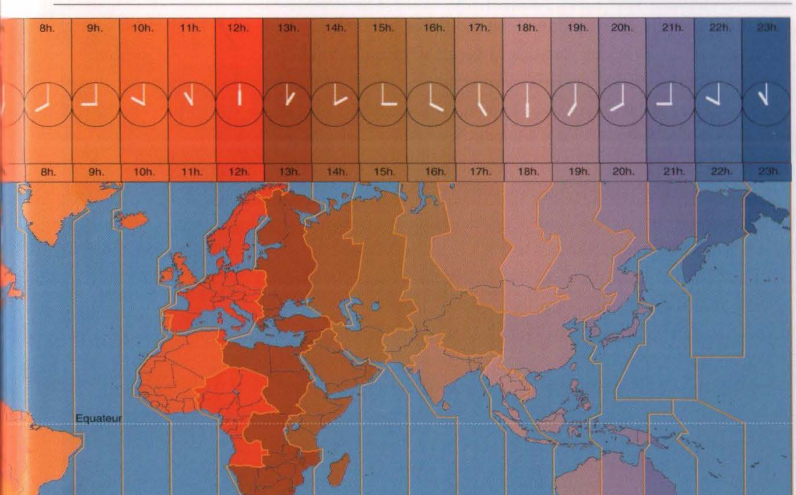
1911'de, Evrensel Zaman belirlendi, bu Greenwich Ortalama Zamanı'ydı (*Greenwich Mean Time*, G.M.T.), öğlene karşılık gelmesi ve buna 12 saat eklenip günün gece yarısında başlaması kabul edildi.

Kesinlik arayışı en küçük ölçüm birimlerinin ortaya çıkmasına neden oldu. 1875'te, Uluslararası Tartılar ve Ölçüler Bürosu saniyeyi Güneş gününün 1/86.400'ü olarak belirledi. Bundan kısa süre sonra, bu tanımın uygun olmadığı anlaşıldı. Dünya'nın kendi ekseni çevresinde dönüşü uzun zaman boyunca bir düzen örneği olarak ele alınmıştı ama günün süresinde bulgulanan önemli sapmalar başka noktaların araştırılmasına yol açtı. 1956'da, saniye dönence yılının 1/31.556.925,9747'sine dönüştü, bunda 1900 yılı kaynak oluşturmuştu. 1967'de, atom zamanı ortaya çıktı: Saniyenin süresi Dünya'nın değil atomun devinimine bağlıydı artık. Saniye sezyum-133 atomunun taban durumunun iki aşırı ince düzeyi arasındaki geçişe karşılık gelen ışımanın 9.192.631.770 periyodunun süresi olarak tanımlandı. Öte yandan, bu kez kaynağın Dünya için fazla kusursuz olduğu ortaya çıktı çünkü Dünya'nın kendi ekseni çevresinde dönüşü bu kadar düzenli değildi. Eşgüdümlü Evrensel Zaman (*Coordinated Universal Time*, U.T.C.) atom zamanıyla Güneş zamanının birbirlerine göre ayarlanmasını sağladı.

Her altı ayda bir, I.E.R.S. (*International Earth Rotation*

Yeni bir zaman gösterim biçimi: tarih ve saat, saat ve takvim bir arada.

Service, Uluslararası Yerküre Dönüş Servisi) atom zamanına bir saniye ekleyebilir ya da ondan bir saniye çıkarabilir. 1972'den beri, toplamda 23 saniye eklemiştir.

İletişimin yoğunlaşmasıyla zaman ölçümü daha kesin duruma geldi. Demiryollarının gelişimi saatlerin uyuşturulmasına ve saat dilimlerinin belirlenmesine yol açmıştı (üstteki harita). Telekomünikasyon patlaması atom zamanını doğurdu. İletişim hızı bireylerin takvimle olan ilişkilerini altüst etti, çağdaş insan artık şimdiki zamandan en üst düzeyde yararlanmak ve zamanı ivedilikle yaşamak istemektedir.

Takvimin köleleri

Bugün, insanlar doğal zamandan gitgide daha çok uzaklaşıyorlar: Isıtma araçları soğuk mevsimin güçlüklerini unutturdu, elektrikli aydınlatma araçları geceyi aydınlattı, gezegende yaşayanların yarısından fazlasını ilgilendiren kentleşme, insanları doğal ritimlerden ayırdı.

Zamansal kaynaklar da doğadan koptular. Takvim gittikçe daha soyut bir nitelik kazandı. Haftalar açık seçik tanımlanabilmeleri için numaralandırıldılar. Üç aylık dönemler iktisadi, okul ve üniversiteyle ilgili etkinliklerin geliştirilmesi adına mevsimlerin yerini aldılar. Aynı şekilde dört aylık ve yarıyıllık süreçlerle de hesap yapılıyor. Daha uzun zamanları ölçmek için, 10'ar yıllık

–1930'lu yıllar, 1970'li yıllar...– ve özellikle 100 yıllık süreçler kullanılıyor, bu konuda ortaçağ uzmanı Jacques Le Goff yüzyılların tarihe zorbalık yaptığını söylüyor: "Bundan böyle, her şey bu yapay kalıba göre biçimlenecekti, sanki yüzyıl diye bir şey gerçekten varmış, bir birliğe sahipmiş, yüzyıldan yüzyıla şeyler değişiyormuş gibi..."

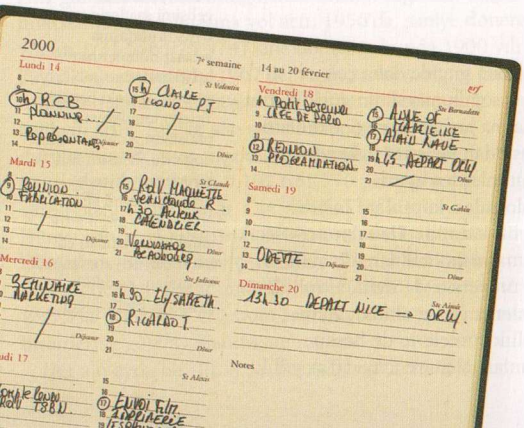
İleri toplumlardaki etkinliklerin karmaşıklığı zaman kullanımında büyük ustalık gerektirir. İşler birbirlerine kesin olarak bağlandıklarından ötürü, doğruluk ve planlama önem kazanır. Tatil zamanları bile bu çerçeveden gerçek anlamda uzaklaşmaz. Tatiller uzun zaman önceden belirlenir, genellikle sportif ya da kültürel etkinliklerle dopdolu bir programla daha kısa süreçlere bölünürler. "Toplum yaşamı kendine göre düşünmemizi zorunlu kılarak, gitgide kendimize ait bir yaşamın olmasını (ve onu yaşamamızı) engelliyor," diyordu sosyolog Maurice Halbwachs. Nicelikli zaman her şeyi ele geçirir.

Zaman elimizden kayıp gidiyor, her geçen gün daha fazla: "Bugün mekanikleşmiş toplumumuzda, saatlerin ölçülü zamanının egemenliği altındayız. Saat bize şantaj yapıyor [...]. Bu bazen bize aradan geçen zamanı unutturabiliyor. Öyle olunca, saat bizden bellek boyutunu alıp götüren bir tür düşmana dönüşüyor" (Umberto Eco).

Akla yatkın takvim bir ütopya mıdır?

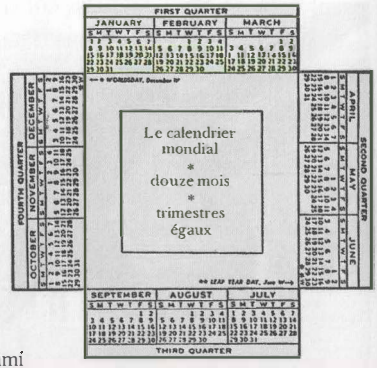
Gregoryen takvim dünya çapında eşgüdüm sağlanması için iyi bir araç mıdır? Kesinlik arayışı sürekli geliştiğine göre, daha başarılı sonuçlar veren, daha akla yatkın bir takvim yaratmak olanaksız mıdır?

XVIII. yüzyılın sonunda, yavaş yavaş geleceği düzenlemek için ajanda (takvim günleri listesinin yanına yerleştirilmiş boş sayfalar) kullanılmaya başladı. İnsanlar ajandaya anılarını yazmayı yeğlediler. Günümüzde, bireysel zamanla ortak zamanı birleştiren toplumsal zamanda vazgeçilmez bir araç konumunda ve şimdiki zamanı kullanmaya yarıyor. Daha kullanışlı, daha işlevsel olan elektronik ajanda kâğıt ajandayla rekabet içinde. Zamanın gösterimi sanal bir özellik kazanıyor onda.

XIX. yüzyılın ortasından başlayarak, Gregoryen takvimin kusurları sürekli vurgulanır. Yılların parçaları eşit değildir: Üç aylık süreçler aynı uzunlukta değildir, aylar da aynı şekilde, bu da iktisadi açıdan bir sorun yaratır. Üstelik haftanın günleri her yıl tarih değiştirir, aynı gün ancak 28 yılda bir aynı tarihe denk gelir. Başka bir terslik de tarihleri değişken bayramların iş ve tatil planlarını zora koşmasıdır. Yani sonuç olarak, Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç alan Hıristiyan takvimi doğru değildir, çünkü sıfır yılı yoktur.

Bu kusurları gidermek için, XIX. yüzyıldan sonra evrensel takvim tasarıları çoğaldı. 1849'da, Auguste Comte 28'er gün çekip 4 haftadan oluşan 13 aylık "olgucu bir takvim" önerdi; yıl sonunda da, hafta dışı, bir ya da iki "artık gün" ekleniyordu buna. Bu tasarı Avrupa'da büyük tartışmalara yol açtı ve sonunda onun aşırı radikal olduğu yargısına varıldı.

Gökbilimci Camille Flammarion'un başkanlık ettiği bir toplantıda doğan bir başka tasarı da, yılı her biri 13'er hafta olan (91 gün) 4 üç aya, 30 ve 31 gün çeken 12 aya böler. Yıl sonuna, yine, hafta dışı bir ya da iki "artık gün" eklenir. Bütün üç aylık süreçler bir Pazar günü başlar. Bu iki önerinin de haftanın süresini değiştirmediğini görmek şaşırtıcıdır. Bütünüyle yapay olan tek çevrim aynı zamanda değiştirilmesi düşünülmeyen tek çevrimdir çünkü dinsel ve toplumsal açıdan büyük önem taşımaktadır.

XX. yüzyılda, dernekler bu iki tasarıyı yeniden gözden geçirip gündeme taşımak isterler. 1914'te, International Almanak League (sonradan, 1922'de International Fixed Calendar League olacaktır) birçok Amerikalı sanayicinin desteğiyle Auguste Comte'un önerisini yeniden ortaya atar. World Calendar Association 1930'da, Camille Flammarion'un evrensel takvimini savunmak üzere

Evrensel takvim tasarıları belli bir ilgi uyandırdı. Elisabeth Achelis yönetimindeki World Calendar Association, takvimini kabul ettirmek için yoğun biçimde baskı yaptı (üstte). 1928'de, Kodak firması Fixed Calendar League'in tasarısını benimsedi ve üretimle yönetimi 28'er günlük 13 aydan oluşan yıllara göre düzenledi, bu sistemi 1990'da bıraktı. Bugün, takvim reformu artık gündemde değil, onu geliştirmek ve benimsetmek adına gösterilen çabaların getirileri götürülerine göre daha az görünüyor.

kurulmuştur. Buna koşut olarak, Milletler Cemiyeti 1922'de bir takvim reformu komisyonu kurdu ama birbirini tutmayan tasarılar ve uyum sağlamanın olanaksızlığı karşısında, komisyon 1931'de bu işten vazgeçti.

Bugün, evrensel bir takvim düşüncesi daha da hayali görünüyor. Bunun en önemli nedeni bilgisayar programlarının değiştirilmesinin çok zor olması. Buna karşılık, tarihleri değişken Hıristiyan yortularını (Paskalya, Hz. İsa'nın göğe çıkışı, Pentekostes) sabitlemek düşünülebiliyor çünkü Vatikan da buna karşı çıkmıyor. Bu tasarı sürekli ortaya atılıyor ama siyasal irade onu gerçeğe dönüştüremiyor.

Artık bütün olarak Batılı ve Hıristiyan teknolojik egemenliğin aracı olarak görülmeyen, onun yerine kısaca etkili bir zaman dilimleme sistemi olarak değerlendirilen

31 Aralık 1999, bir Budist keşiş Cava'daki bir tapınakta yeni binyıla giriş için küçük mumlar yakıyor. Böylece, Çin'in yeni yıl geleneğini ele alarak, Hıristiyanların tanrısının üçüncü binyılını kutluyor. Laik bir takvime uyarlanan bu dinsel ayinlerde şaşılacak bir şey yok, her takvim kaçınılmaz olarak kutsal bir nitelik kazanır.

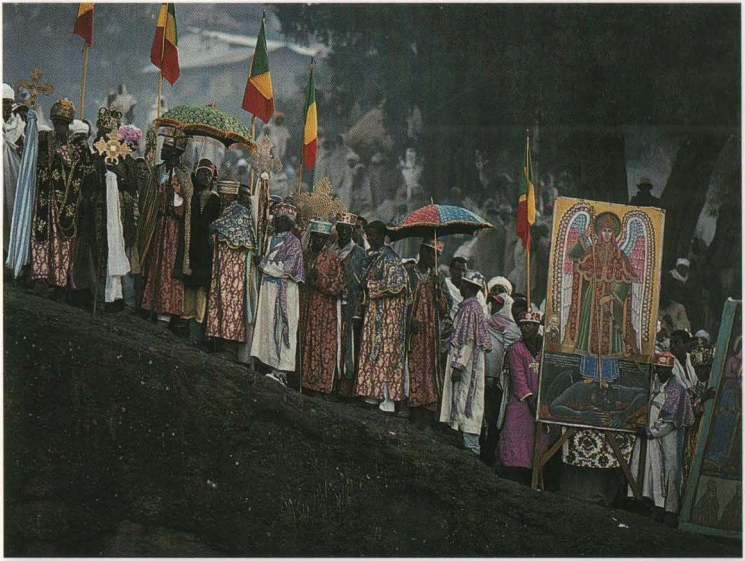

Gregoryen takvim çevresindeki tartışmalar biraz olsun dindi.

Takvim bir ortak belleği bünyesinde barındırıyor

Gregoryen takvimin egemenliği karşısında, öteki takvimlere ne oldu? Yazgıları yok olup gitmek mi? Aslında, onların ortadan kalktığını gösterecek hiçbir şey yok. Tersine, bölgelere özel takvimler hâlâ yaşıyorlar. Her toplumun kendi süreleri var, bunlar da etkili bir kimlik damgası oluşturan bir takvimde kayıtlı: O takvim, bir topluluğu bir araya getiriyor, farklı üyeleri arasındaki bağları sıkılaştırıyor ve onu öteki topluluklardan ayırıyor. Özel takvim ayinlerini gözlemlemek bireylere bir arada bulunma olanağı sağlıyor. Babil'e sürülmelerinden bu yana, Yahudilerin dininin temel direği olan Sebt günü, Yahudilerin tehcir sırasında topluluk halinde

"Yahudiliğin din kitabı takvimidir", diye yazmıştı haham Samson Raphael Hirsch XIX. yüzyılın sonunda. Takvimler semavi dinlerde çok önemli bir rol oynuyorlardı çünkü onlarda temel olayların öykülerini her yıl yineleyip ileriki zamanlara aktaran ayinler kayıtlıydı. Yahudi takvimi İsrail halkının oluşumunda etkili olur, Hıristiyanların dinsel takvimi Hz. İsa'nın yaşamını izler. Yahudiler siyasal birliğin yokluğunu inanç birliğiyle örtbas etmek için kutsal zamanla dindışı zamanı sıkı sıkıya düzene koymuşlardır.

yaşamalarına yardım eder. Sosyolog Eviatar Zerubavel'in söylediği gibi, Sebt günü sayesinde, Yahudi halkı, bir takvimde anılmasa, kuşkusuz yitip gidecek olan bir ortak belleği korumuştur.

Mısır'daki Kıptilerin takvimi, onların kimlik temellerinden birini oluşturur; onların soyundan geldiklerini söyledikleri Antik Mısırlıların belleğini korumalarını ve aynı zamanda işgalcilerden ayrı durmalarını sağlamıştır. Roma dönemi boyunca Hıristiyanlaştırılan Kıptiler, Hz. İsa'nın hem tanrı, hem insan oluşunu kabul etmeyerek, 451'deki Khalkedon Konsili'nde resmi Kilise'den ayrıldılar. Daha sonra, Arap işgalini izleyen Müslümanlaştırma hareketine direndiler. İ.S. III. yüzyılda oluşturulan takvimleri Mısır sistemine yakındır: 30'ar günlük 12 ay antik adlar taşır, bunlara 5 gün eklerler. Kıptiler ayrıca Caesar'ın yaptığı değişiklikleri de benimserler; her dört yılda bir, fazladan bir gün koyarlar. Özetle, hem Mısır takvimini, hem de Jülyen takvimi kullanırlar,

Antik Mısır'dan kalıt Kıpti yılı *Tot* ayıyla başlar, bu ad ölülerin kaydını tutan, yazıcıların ve matematikçilerin koruyucusu tanrının, bayram ve takvim tanrısının adından gelir. İskenderiye sisteminden (Augustus tarafından değiştirilen Mısır takvimi) Hindistan'daki Zerdüştlerinki ve Kıptilerinkine çok benzeyen ama kendine özgü ay adları olan ve başlangıcı İ.S. 7. yılın 29 Ağustos'u olarak alan Etiyopya takvimi türemiştir.

bunlara bir de Hıristiyan öğeleri katarlar: 1 yılının 1. günü 29 Ağustos 284'e denk gelir; bu yıl İskenderiye'de Paskalya tarihinin hesaplanmasında çıkış noktası olarak seçilmiştir (Diocletianus saltanatı). Bu takvim 1700 yıldır değişmemiştir; buna pek hoşgörü göstermeyen Müslüman çoğunluğa karşı azınlıktaki Kıptilerin direnişinin başlıca öğelerinden biridir.

Hz. Muhammed Ay'ı yeğledi

Takvimsel farklılıklar ortaya koymak, kimi zaman bunlar küçücük farklılıklar da olsa, özerk bir topluluk olma arzusuna işaret eder. Hz. Muhammed, ölümünden çok kısa bir süre önce, 632'de, zaman hesabında önemli değişiklikler yapmıştır. Arap kabilelerinin takvimi hem Güneş'i, hem de Ay'ı temel almaktaydı. Hz. Muhammed ay ekleme ilkesini kabul etmedi çünkü, ona göre, bu işlem Allah'ın hoşuna gitmiyordu. Değiştirilmesi olanaksız bir takvim yaratmak istedi, Dünya'nın ritimlerine bağlı olmayacaktı bu takvim. Gerekli işaretleri sadece Ay sağlayabilirdi.

Hz. Muhammed bir Ay takviminin temellerini atarak Müslümanların kimliğini güçlendirdi, onları Arap kabilelerinden ayırdı, Kitap'taki öteki dinlerden,

Hz. Muhammed artık ayları yasaklar, "inkârcılar", yani Müslümanlığı reddedenler olarak adlandırdıklarını kınar (yandaki minyatür): "Gerçek şu ki, Allah katında ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın kitabında on ikidir |...|. (Haram ayları) Ertelemek ancak inkârda bir artıştır. Bununla kâfirler şaşırtılıp-saptırılır. Allah'ın haram kıldığına sayı bakımından uymak için, onu bir yıl helal, bir yıl haram kılıyorlar. Böylelikle Allah'ın haram kıldığını helal kılmış oluyorlar. Yaptıklarının kötülüğü kendilerine 'çekici ve süslü' gösterilmiştir. Allah, inkârcı bir topluluğa hidayet vermez." (Kuran-ı Kerim, Tevbe Suresi, 36-37). Bu şekilde öğütler vererek, Peygamber takvimin iktidar kavgalarına neden olmasını engellemek ister. Ama bu şekilde, Müslümanlık, bayramları belli mevsimlik dönemlere denk gelmeyen ender dinlerden biri olur.

Hz. Muhammed kutsal gün olarak Cuma'yı seçmesini Yaradılış'a ve Yahudi takvimine dayandırır: Cuma altıncı gündü, Tanrı'nın insanı yarattığı gün. Müslümanlar için, Cuma'nın son saati özel olarak hayır dualarına ayrılmıştır (solda, camide Cuma namazı).

Ay-Güneş takvimli Yahudilikten ve Güneş takvimli Hıristiyanlıktan açık şekilde farklılaştırdı. Allah'a ayrılan günü Cuma olarak belirleyerek farkı daha da arttırdı. Hıristiyanlar Sebt gününün ertesini seçmişlerdi, Hz. Muhammed bir öncesini yeğledi.

Bu ayrıştırma arzusu beklenmedik bir sonuç doğurdu. Ay takvimi tarım etkinliklerinde kullanılamadığı için, köylüler Hıristiyan sisteme benzer bir takvim kullandılar. Mağrip'te, Jülyen takvimle hayli benzerlikler içeren kırsal takvimler, "Şubat kâh güler, kâh torba torba kar döker" ya da "incir ağacının yaprağı bir fare boyuna ulaştığında günle gece eşit olacak" türünden özdeyişlerden oluşuyordu.

Ay çevrimine dayalı 12 aydan oluşan geleneksel Çin yılı tarım işçileri için, gündönümleri ve ılımlara yerleştirilmiş ve Kuzey Çin tarım takvimindeki adları taşıyan, sabit 24 döneme bölünmüştür. Yıllar 12 yıllık bir çevrimin içinde ele alınırlar, bu yıllardan altısı yabanıl hayvanlar (yang türü, erkeksi, etken, Güneş ilkesi), altısı da evcil hayvanlar (yin türü, kadınsı, edilgen, Ay ilkesi) içerir. Bu takvim çoğunlukla doğru zamanda harekete geçmek ya da gelecekteki eşin uygunluğunu sınamak üzere kehanet amaçlarına hizmet eder.

Çin ayin takvimi direnir

Gregoryen takvim aşısı her zaman tutmaz. Çin'de, resmi makamların teşvikine karşı, iki sistem birlikte kullanılır. Batılı takvim soyut (ayların adları yoktur, sadece numaralandırılmışlardır) ve işlevsel, yönetim ve şirketler tarafından kullanılan bir araç olarak kalır. Ortak yaşamın ritmini yansıtan halk takvimiyse, geleneksel bir takvimdir, burada kullanılan sistem en az Yahudi takvimindeki kadar gelişmiştir, Ay'ı ve Güneş'i temel alır, Ay çevrimine dayalı 12 aydan ve Meton çevrimine göre yıla eklenen artık aylardan oluşur. İ.Ö. 104'teki takvim reformundan

bu yana, yılbaşı hiç değişmedi, kış gündönümünü izleyen iki yeniay gününe denk gelir ve her zaman on birinci ayda olması gerekir. Eskiden beri yılın en önemli şenliği olan yeni yıl kutlamaları iki hafta kadar sürer ve bütün halk bu kutlamaya katılır. Başka önemli şenlikler ikili, özel tarihlerde gerçekleşir: Örneğin Ejderha bayramı beşinci ayın beşinci gününde kutlanır.

5 Şubat 2000'de ejderha yılı başlıyordu: Her yeni Çin yılında olduğu gibi, iktisadi etkinlik birkaç günlüğüne durdu. Başka hiçbir bayram bununla yarışamaz.

Tüm çabalarına karşın, yetkililer insanların akıllarından geleneksel Çin takvimini çıkartmayı başaramadılar, bu da bir takvimin kalıcı olabilmesi için kararlaştırılarak değil, kalıtlarla birlikte oluşturulması gerektiğini kanıtlıyor.

Ulus duygusu nasıl korunur?

Devletler kendi takvimlerini hazırlıyorlar. Yönetimsel çevrimler belirliyorlar: bütçe yılı, mali yıl, öğretim yılı; siyasal takvimi biçimlendiriyorlar: Seçim, parlamento toplantıları tarihleri, anma günleri ve özellikle tatil günleri, dinsel ve ulusal bayramları saptıyorlar, bu kuşkusuz onların takvim açısından en önemli görevleri. Hiçbir zaman tarafsız olmayan bayram ve tatil çevrimleri ortak bellekte hangi geçmiş durumların bulunması istendiğini gösterir ve bir tür ulus düşüncesini yansıtır.

İsrail'de, başlıca ulusal törenler devletin kuruluşundaki söylenleri anımsatmak amacıyla düzenlenir. Nisan'ın [Batı Gregoryen takviminde Mart-Nisan] 27'si, Holokost günü, Shoah anısını canlandırır. Bundan bir hafta sonra, İsrail askerleri anılır, ertesi gün de bağımsızlık günüdür, İsrail'in ulusal bayramıdır. Bu üç anma gününün birbirine yakınlığı, kurban edilen Yahudilerden ulusal mücadeleye uzanıp askerlerin yürekliliğiyle kazanılmış bağımsızlıkla sona eren, anlamlı bir dizi oluşturur. Burada, takvim açıkça simgesel bir siyaset aracı olmuştur.

Fransa'da, bugün bildiğimiz üzere tatil günleri, birbirini izleyen katmanlardan oluşur. İlki Hıristiyan kökenlidir. 1802'de, Konkordato'nun ardından, zorunlu

Ulusal bir tören ve bir sanayi olan anma törenleri şimdiki zamanın yararına geçmişi canlandırır. Normandiya çıkartmasının ellinci yılı çok işe yaramıştır: Atlantik ötesi ilişkilerin gözler önüne serilmesi ve heyecan uyandırıcı törenlerle, bir yandan olayın aslından olabildiğince uzak durup yaşlıların acıları biraz olsun hafifletilmeye çalışılmış, bir yandan da eski savaşçıları anlatmak için gerçeğe sadık kalmaya çabalanmıştır.

olarak nitelenen yortuların listesi çıkarılmıştır: bütün Pazarlar, Hz. İsa'nın göğe çıkışı, Meryem'in göğe çıkışı, Azizler yortusu ve Noel. 1810'da, bunlara 1 Ocak da eklenir, sonra 1886'da, Paskalya'nın ve Pentekostes'in Pazartesileri. Daha karmaşık olan ikinci katman, Cumhuriyet'in ideolojik önceliklerini yansıtır. 1880'de, rejim Fransız Devrimi'ndeki bir olayı anacak ulusal bir bayram belirlemeye karar verir. Ama hangi olay seçilecektir? Devrim konusundaki tartışmalar hâlâ sürmektedir, kaldı ki ulusal bir bayramın işlevi insanları birleştirmek, en geniş oranda anlaşmalarını sağlamaktır. Bu çerçevede, sadece iki ya da üç tarih uygun gibi görünür ama hiçbiri kusursuz değildir: Valmy zaferi Eylül

Özel (doğum ve evlilik) ya da genel (anma günleri) olsun, yıldönümlerinin toplumsal yaşamda gitgide artan bir önemi vardır. XIX. yüzyılın sonunda ortaya çıkan anma törenleri bugün çok yaygınlaşmıştır: "Anma günleri olgusu bir ulus tarihinin yoğun biçimde dışavurumuydu, ender ve gösterişli bir andı, ortak bir kaynağa dönüş hareketinin her zaman zorlu olan biçimiydi [...] geçmişten geleceğe bir geçiş noktasıydı. Sonra küçücük parçalara ayrıldı. Bir araya gelmiş her topluluk için, toplum dokusu içine yayılmış ipliğe dönüştü, şimdi artık, topluluğun geçmişle doğrudan ilişki kurmasını sağlıyor. Bu yaygın iplikler her yerde ve hiçbir yerde. Anma törenleri kendilerine ayrılan geleneksel uzamdan kurtuldular ama bütün bir dönem anma törenine dönüştü." Neden? Pierre Nora'yı dinlemeyi sürdürelim: "Geçmiş artık geleceğin güvencesi değil: Belleğin, süreklilik vaat eden tek dinamik etken olarak yükselişinin temel nedeni budur. Geçmişle geleceğin dayanışmasının yerini şimdiyle belleğin dayanışması almıştır."

Her tatil gününün kendine özel gelenekleri vardır; "işçi sınıfının koca yüreğinin attığı" (Maurice Thorez) gün olan 1 Mayıs'ta mücadeleci ve şenlikli gelenekler kendini gösterir: gösteriler (örneğin büyük bir kalabalığın katıldığı 1 Mayıs 1936 gösterisi Haziran grevlerinin habercisi olmuştur), şarkılar, söylevler, Fransa'da 1907'den beri inciçiçeği. Bugün, bu tür gösterilere karşı bir hoşnutsuzluk baş gösterdi. 1 Mayıs törenleri, tıpkı 8 Mayıs, 14 Temmuz ve 11 Kasım'ınkiler gibi, gittikçe daha az insanın katılımına sahne oluyor. Ulusal bayramın artık Güneş yılının sonuna rast gelmemesiyle birlikte, 14 Temmuz eskiden sahip olduğu önemi yitirdi. Tüm bu tatil günleri genel izin günlerine dönmeye başladılar; aynı şekilde, dinsel ibadetler de azaldığından, Pazarlar ve kimi Hıristiyan yortuları kutsal özelliklerini büyük ölçüde yitirdiler ve birçokları için, her şeyden önce dinlence günlerini temsil ediyorlar.

katliamlarına çok yakındır, 4 Ağustos gecesinin önemli bir eksiği vardır: Halk gelmemiştir. 14 Temmuz biraz yanlışlık sonucu, biraz da bütün Fransızları bir araya getiren 14 Temmuz 1790'daki Federasyon şenliğinden ötürü en uygun seçim gibi görünür. Son iki ulusal tatil günü Dünya Savaşlarının bitimini anar: 1922'de 11 Kasım kutlanmaya başlar, 8 Mayıs ise 1951'de yürürlüğe konur, 1961'de iptal edilir, 1981'de yeniden kutlanmaya başlar.

Toplumsal duruma ilişkin belirgin nedenlerden ötürü

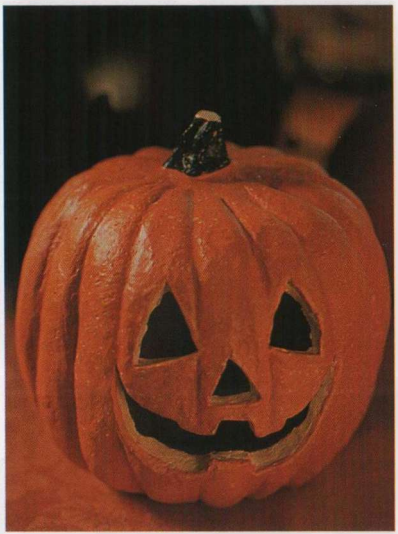
kutlanan bu iki medeni bayram XXI. yüzyılda, örneğin Avrupa'ya bir gün daha kazandırmak amacıyla pekâlâ ortadan kalkabilir.

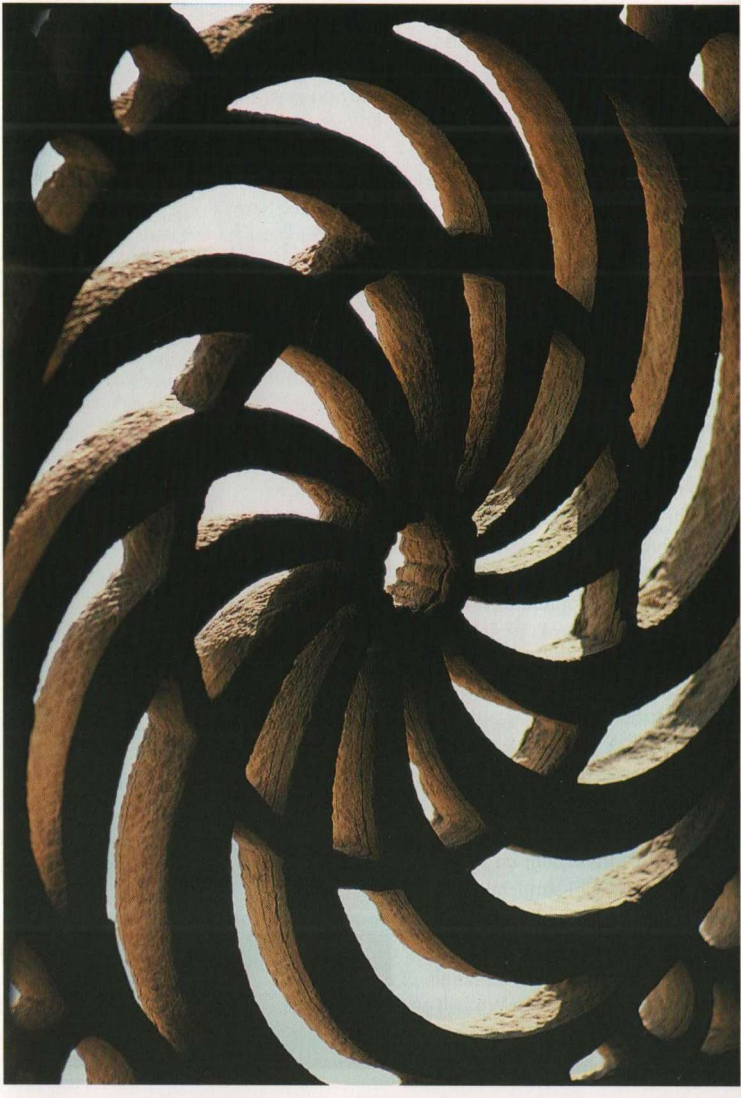
Son katmanınsa uluslararası siyasal bir boyutu var. Dünya'nın büyük bölümünde kutlanan, iki medeni tatil gününden biri olan 1 Mayıs (öteki de 1 Ocak'tır) Amerikan sendikacılığından gelir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, iş anlaşmaları 1 Mayıs'ta başlardı (*moving day*). 1885'ten 1888'e, üç yıl boyunca, Amerikan sendikaları günde sekiz saat çalışmak adına bu tarihte grev yaptılar. Bunun üstüne, Sosyalist Enternasyonal arabuluculuğa soyundu ve 1 Mayıs Batı'da hemen her yerde, günde sekiz saat çalışma hakkını elde edebilmek için gösteriler düzenlenen gün oldu. 1947'de, toplumsal mücadelelerle dolu koşullar altında, Fransa'da tatil günü ilan edildi.

Takvimlerde yeni özel günler ortaya çıktı: yarım yüzyıllık bir Amerikan geleneğine, *mother's day*'e uyan ve Vichy rejimi sırasında kutlanmaya başlayan Anneler günü, Sevgililer günü, Cadılar bayramı... Bu gösteriler sadece ticari olaylar değildir. Çiftleri, aileleri kutsallaştırmaya çalışıp günümüz toplumunun gereksinimlerine karşılık verirler. Cadılar bayramıyla birlikte, ölüm düşüncesi yeniden ortaya atılır ama çelişkili bir biçimle, bir çocuk bayramı olarak kutlanır.

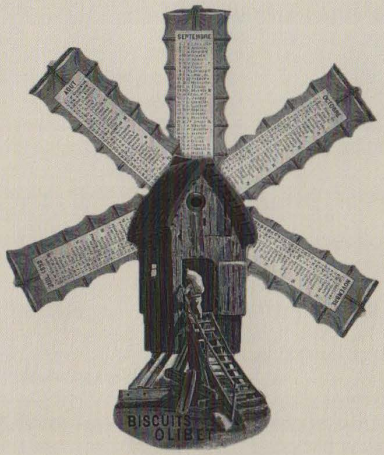
Bir toplumsal yaşam kaidesi

Takvimi topraktaki tortul tabakayla karşılaştırmak oldukça yerinde bir eğretileme yapmak olacaktır. Takvim, tıpkı toprak gibi, bir üst temel, bir toplumsal yaşam kaidesi oluşturur. Tıpkı toprak gibi, birbiri ardına sıralanmış, eklemlenmiş, karışmış, derin güçlerce işlenmiş kalıtlardan oluşur, zaman ölçümünün tek bir örneğe göre yapılması hareketi ya da dinin bu ölçümü önemsemeyip maddi olarak değiştirmesi o derin güçlere bir örnektir. Takvim sağlam bir siyasi iradeyle toprak gibi sürülebilir, döndürülebilir, derinlemesine işlenebilir, ona yeni öğeler, örneğin kesinlik gereksinimi katılabilir, elde edilecek sonuç her zaman yerel alt katmanlara bağlı olacaktır, onlar da uzun bir tarihin kalıtlarıdır.

TANIKLIKLAR VE BELGELER

114
Yaşantısal takvimler

122
Zamanı değiştirmek

128
Yıllıklar ve yergici takvimler

132
Yüzyıllar ve binyıllar

136
Ekler

Yaşantısal takvimler

Takvimler hem toplum içinde yaşamın, hem de zaman gösteriminin düzenlenmesini sağlayan aracılardır. Bir yandan, bir ölçüm sistemi oluştururken, öte yandan yaşantısal takvimlerle, herkes gereksinim duyduğu zamansal işaret noktalarını bulur.

Yıldızlardan işaretler

Antikçağda, denizciler ve tarım işçileri etkinliklerini yıldızlara göre düzenlerlerdi.

Gün dönümünden sonra Zeus tamamlayınca
Altmış kış gününü, o zaman işte
Arkturos bırakarak Okeanos'un kutsal sularını
İlk defa doğar bütün parıltısıyla, gece biterken.
Ondan sonra erken öten Pandion kızı kırlangıç
Görünür insanlara, ilkbahar yaklaşınca.
O gelmeden buda asmaları, pek iyidir bu.
Sümüklüböcek topraktan filizlere çıkınca
Pleiadlardan kaçıp, kazma zamanı değildir bağların artık,
Bile tırpanları, kaldır uşakları,
Kaç gölgeli yerlerden, sabah uykusundan,
Hasat zamanında sen, güneş deriyi kavurduğu zaman.
Çabuk davran o vakit, taşı mahsulü evine
Şafakla kalkıp, yeter yiyeceğin bulunsun diye. [...]

Ne vakit Orion ile Seirios göğün ortasına gelir,
Güzel parmaklı Şafak Arkturos'u görür,
Ey Perses, topla o zaman bütün salkımları evine,
Göster on gün güneşe ve on gece,
Beşte bırak gölgede, altıncıda küplere dökmeli
Neşe saçan Dionysos'un verdiği hediyeyi.
Pleiadlar, Hyadlar ve güçlü Orion batınca
Çift sürmenin yine zamanı olduğunu hatırla;
Dolan yıl uygunca gitsin toprağın altına.

Hesiodos
İşler
Çeviren: Suat Yakup Baydur
Millî Eğitim Basımevi, 1948

Şenlikleri anlamak

Ovidius Mayıs ayında Roma dinsel takvimini anlatıyor.

Ne zaman şöyle desek: "Yarın *none*'lerin günü ışıyacak", Akrep takımyıldızının ancak yarısı görünür gökyüzünde.

Ardından Hesperos güzelim yüzünü gösterdiğinde, yenik düşmüş yıldızlar yerlerini üç kez Phebus'a bıraktıklarında, antik bir yasa uyarınca Lemurların gece şenliği kutlanacak: Ölülerin sessiz ruhlarına armağanlar verilecek. Eskiden yıl daha kısaydı ve Şubat'ın dinsel arıtıcı güçleri bilinmiyordu; sen, çift yüzlü Janus, ayların yürüyüşünü başlatmıyordun daha; ne var ki, o zamandan ölülerin küllerine onlarla ilgili armağanlar götürülürdü ve oğul günahlarına karşılık kurbanlar sunardı dedesine. Mayıs ayında olurdu bu, bu ay adını atalardan (*maiores*) almıştı ve bugün

de hâlâ o antik ayinlerden bazılarını yaşatır. Gece, seyrinin ortasında, uyku getiren bir sessizlik sağladığında, köpekler ve siz, rengârenk kuşlar, hepiniz sustuğunuzda, eski yasaya sadık ve tanrılardan korkan adam ayağa kalkar –ayağında ayakkabı yoktur– ve öteki parmaklarını birleştirip başparmağıyla bir hareket yapar, sessiz yürüyüşünde hafif bir gölgeyle karşılaşmaktan ürkerek. Bir akarsuda ellerini yıkadıktan sonra, geriye döner; daha önceden yanına kara baklalar almıştır, gözlerini başka tarafa çevirip atar onları ama atarken kendi kendine şöyle der: "Bu baklaları fırlatıyorum, ben ve ailem, onlarla ıslah oluyoruz." Bu sözü arkasına bakmaksızın dokuz kez yineler: Gölge baklaları topluyor ve onu görülmeksizin izliyor gibidir. Yeni bir aptes alır, sesi Temesa'nın tuncunda yankılanır ve gölgeden, saklandığı yerden çıkmasını ister. Dokuz kez: "Babalarımızın ruhları, ortaya çıkın!" deyip arkasına bakar ve ayinini düzene uygun biçimde tamamladığını düşünür. [...]

Bir dul ya da bir bakire için,
düğün meşaleleri zamanı değildir bu:
Evlenen kadın, uzun süre yaşayamaz.
Atasözlerine inanacak olunursa, halk dilindeki özdeyişin açıklaması da budur: "Mayıs'ta kötüler evlenir."

Ovidius,
Şenlikler,
Les Belles Lettres, Paris, 1990

Atasözleriyle yön belirlemek

Özdeyişler ve atasözleri zamanın düzenini ve etkinliklerin ritmini belirlerler. 1582'deki Gregoryen reformdan sonra, onları daha anlaşılır hale getirme çabalarına karşın, hiç değişmediler.

Günlerden Azize Lucia,
Güneş doğuyor pire sıçrayışıyla.
Aziz Thomas yortusunda,
Bir kertenkele sıçrayışıyla.
Noel olunca,
Bir kaz adımıyla.
Yeni yılda,
Bir sığır adımıyla.
Krallar gününe varıldığında,
Bir ördek adımıyla.
Aziz Hilarius yortusunda,
Bir çoban saatıyla.
Aziz Antoine yortusunda,
Bir keşiş aşıyla.
Aziz Vincent yortusunda,
Büyük bir saatla.
Aziz François yortusunda,
Bir kaz ayağıyla.
Nur yortusunda,
İki küçük saatla.
Aziz Barnabas yortusunda,
Bir eşek sıçrayışıyla.

Şubat'ın ikinci günü olur da
Güneş çıkar parlakça,
Ayı ışığından şaşkına döner de
Dosdoğru girer inine;
Ve tutumlu insan düşünüp de iyi
Bir kenara saklar yiyeceğini;
Çünkü kış tıpkı ayıya benzer
İkameti daha kırk gün sürer.

Nisan,
Birkaç yuva görür insan.
Mayıs,
Hepsi yapılmıştır da.
Haziran'da,
Hepsi bir arada.
Temmuz gelince,
Hepsi toplanır inceden inceye.

Kutsal Haç'ta ekersen havuç,
Sırf kendine yetecek ürün alırsın bir avuç.
Ek bakalım bir de Aziz Gengoult'da,
Gidip toplarsın sonra bolca.
Eğer Aziz Didier'de ekersen,
Bin tane alırsın her ektiğinden.

Aziz Médard'da yağmur yağarsa,
Bil ki yine yağar kırk gün sonra.
İş ki Aziz Barnabas gününde,
Ekmek olsun evin bir köşesinde.
Yağmur düştüğünde Aziz Barnabas'ta,
Aziz Gervasius'a dek yağdıkça yağar
Sonra kapanır musluklar.

Aziz Léger'de bir şey ekme aman
Buğdayı çok ince istiyorsan.
Aziz François gününde yap ekin,
İri tanelerle dolar elin.
Ama sakın Aziz Bruno'ya kalma,
Buğdayın kararır yoksa.

Kış yolundan şaşmazsa eğer,
Aziz Martin'e denk düşer;
Hadi diyelim orada durmadı,
O zaman Aziz Clemens'a kaldı;
Yolunda karşısına bir engel çıkarsa,
Bu kez kış gelir Aziz Andreas'ta.
Ama görülmedik bilinmedik bir yola sapması,
Demektir Nisan'a ya da Mayıs'a rastlaması.

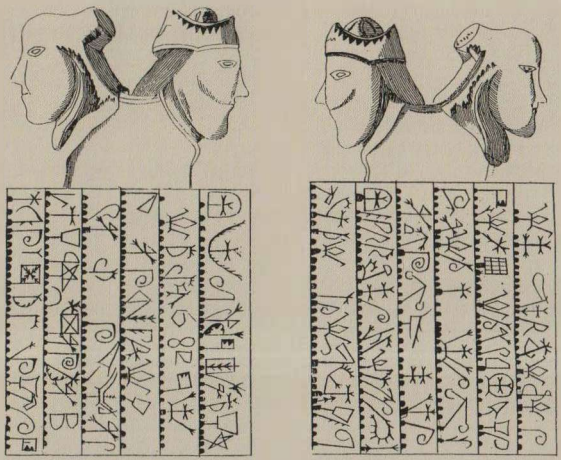
Atasözleri ve özdeyişler,
Le Robert Sözlüğü, Paris

XVI. yüzyılın yanlış tarihlendirme sistemi

Tarihçi Lucien Febvre XVI. yüzyılda, yaşantısal zamanın insanları ölçümlü zamana yönlendirdiğini gösteriyor.

İşte böyle her yerde hayaller, kesinsizlik, doğruluktan uzak hesaplar vardı. Yaşını bile tam olarak bilmeyen insan olgusu: Bu zamanda, doğum tarihleri açısından üç ya da dört tarih arasında seçim yapmak zorunda kalınan ve bunların bazısının da gerçek tarihten yıllarca farklılık gösterdiği tarihsel kişiliklerinin sayısı belli değil. Erasmus ne zaman doğmuştu? Bunu bilmiyordu, tek bildiği Aziz Simon ve Aziz Yahuda yortularından bir önceki gün doğduğuydu.

Lefèvre d'Étaples hangi yılda doğmuştu? Bu çok belirsiz bilgilere dayanılarak hesaplanmaya çalışılıyor. Peki ya Rabelais? Bilmiyordu. Ya

1732'de, Coëdic şatosunda bulunan bu takvimde, aziz yortuları ve dinsel bayramlar piktogramlarla gösterilmiş (Aziz Laurentius'un ızgarası 10 Ağustos'u gösteriyor...*)

Luther? Kesin bir şey söylemek zor. Ay –yılın ayları da kötü düzenlenmişti çünkü ilkbahar ılımı yavaş yavaş 21 Mart'tan 11 Mart'a gerilemişti– ay genel olarak biliniyordu. Aile, anne babalar anımsıyorlardı: Ufaklık dünyaya otların kuruduğu zamanda, buğdayların olduğu zamanda ya da bağbozumu döneminde geldi; kar yağıyordu ya da başak ayıydı, "buğdayın başaklanma dönemi başladığında, [...] daha o zamandan buğdaylar sapa kalkmaya başlamışlardı"; çiftçi tanımları, Jean Calvin'e aitler. Öyle olunca, aile geleneği sabitlenir: François 27 Kasım'da doğdu, Jeanne ise 12 Ocak'ta: Vaftiz kurnasına götürülürken hava soğuktu!

Hatta çoğu zaman, saat bilinir, en azından Gouberville senyörünün söylediği gibi "takribi" olarak. Saati anne unutmaz; soyut bir kavram olan yıl rakamı genel kaygıların çerçevesini aşar.

Lucien Febvre
XVI. Yüzyılda İnançsızlık Sorunu. Rabelais'nin Dini,
Albin Michel, Paris, 1968

Yaşantısal Gregoryen reform

Gregoryen reform gündelik yaşamı değiştirdi mi? Montaigne hayır diyor buna.

İki üç yıl önce, Fransa'da yıl on gün kısaltıldı. Bu değişim ne sonuçlar doğuracaktı kim bilir! Tam anlamıyla yeri göğü birbirine katmak demeye geliyordu. Bununla birlikte, her şey yerli yerinde durdu: Komşularım için tohum ekme, ürün kaldırma, ticaret zamanı, zararlı ve elverişli günler açısından hiçbir değişiklik olmadı. Ne bizim eskiden kullandığımız yöntemde bir eksiklik, ne de şimdikinde bir fazlalık hissediliyordu. Her şey belirsiz oldukça, kavrayışımız kaba, karanlık ve kıt olur. Bu düzenlemenin daha elverişli bir ortam yaratacağı söyleniyor: Augustus'u örnek alarak, bazı yıllara aynen bu şekilde bir engel ve sorun oluşturan bir artık gün ekleme fikrini çalıp, sorunun giderildiği düşünüldü (aslında bunu düzeltme yoluna bile gidilmedi ve hâlâ birkaç günlük eksiğimiz var). Aynı yöntemle, gelecekte, yıl sayıları devriminin ardından, bu sıradışı günün hep karanlıkta kalması emredilseydi, hesap yanlışımızın bundan böyle yirmi dört saati geçmeyeceği söylenseydi ne olurdu kim bilir. Yıllardan başka zaman hesabımız yok. Yüzyıllardır dünya bunu kullanıyor!

Michel de Montaigne,
Denemeler, 3. cilt,
Livre de Poche, Paris, 1994

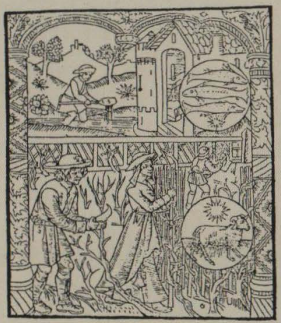
Köylülerin yılı

1850'ye doğru, Périgueux köylülerinin zaman kullanımı atalarınınkinden pek farklı değildi.

Hafta boyu, her gün çok sıkı çalışıyordum, bir kurt gibi yemek yiyor, kütük gibi uyuyordum. Pazarları, ayinden sonra, kasabadan öteki çocuklarla birlikte çomak oyunu, aramızda "tible" olarak adlandırdığımız bilye oyununu ya da top oynuyordum. Kışın, evlerde ceviz kırıyorduk ve sonra, herkes sırayla, La Grandie değirmeninden yağ çıkarmaya gidiyordu. Sonra, geceleri, komşuların İspanya buğdayı tanelemelerine, ertesi gün için kestane soymalarına yardım ediyorduk, bu sırada kadınlar dokuma yapıyorlar, yaşlılar da masal anlatıyorlardı. Ardından, Noel'den on beş gün önce, biz erkek çocuklar, bir kız adı, "Luce" adını verdiğimiz

* Aziz Ambosius ve Latin ozanı Prudentius, Aziz Laurentius'un Romalılar tarafından başka tutuklularla birlikte ızgara üstünde kızartılarak öldürüldüğünü ve işkencecilere bir ara "bu tarafım pişti, beni çevirin ve yiyin" dediğini yazarlar. Yortusu 10 Ağustos'tur (ç.n.).

En bilinen Fransız yıllığı olan Le Kalendrier des Bergers ilk kez 1491'de basılmıştı, sonraki üç yüzyıl boyunca yeniden basıldı.

XVI. yüzyıldaki ayların betimlenmesi değişmedi, kırsal dünyanın işlerinin ve günlerinin değişmez görünümünü korudu.

zili çalıyorduk; zile nasıl özenle asıldığımızı siz tahmin edin!

Aziz Silvester yortusunda, *Gui-l'an-neuf* ilahisini söyleyerek köylerde koşturup dururduk, bu ilahiyi şöyle çevirebiliriz:

Paris'te bir hanım var
Görkemli bir şekilde evlendi...
Gui-l'an-neuf isteriz sizden,
Yılın son günü için.

Sonra özellikle kızların olduğu evlere girerdik, bizlere bir öpücük versinler isterdik. [...]

Yazları, bu türden eğlenceler olmazdı: Bütün zamanımızı çalışmaya, yemek yemeye ve uyumaya ayırırdık; öyle çok da uyumazdık. Ot biçme ya da hasat dönemlerinde, sabahın üçünde kalkmak gerekiyordu ve kaç kez başımıza gelmiştir bu, yağmur yağacak gibi olduğunda otu ya da ekini içeri taşımak için akşamın dokuzuna dek çalışırdık. Tüm bunlara Pazar günleri, Noel, Meryem'in göğe çıkışı ve Azizler yortusu gibi tatil günlerinde ara veriliyordu.

Ölüler gününden bir gün öncesine denk gelen Azizler yortusunda, yüzlerce evde, üstelik yoksul evler değil burada söz konusu olan, epey tuhaf, eski bir adet uygulanırdı:

Akşam ailecek yemek yenir ve yemek sırasında, ölmüş akrabalardan, onların niteliklerinden, erdemlerinden ve kusurlarından söz edilirdi; işin daha tuhafı, kadeh tokuşturup onların sağlığına içilirdi. Bu yemek çorba, haşlama et, yahni, kavurma, et yemeği, börek, balık vb. dokuz yemekten oluşuyordu.

Yemek bitince, atalar, ölüler karınlarını doyursunlar diye, etler ve yemeklerden arta kalanlar masada bırakılır, yeterince ekmek ve şarap kalmadıysa daha fazlası getirilirdi.

Ondan sonra, büyük bir ateş yakılıp çevresine yarım daire şeklinde iskemleler yerleştirilirdi. Ardından ölülerin ruhlarına dua edilir ve mekân onlara bırakılırdı.

Papaz Bonal tüm bunların boş inanç koktuğunu söylerdi; ama edilen dualar ve dinsel içerik yüzünden, bu ayine biraz göz yumardı.

Bu şenliklerin dışında, adak, yani kır şenliği vardı, Ağustos'un yirmi ikisine denk geliyordu, ayrıca Bars, Auriac, Thonac gibi komşu bölgelerde şenlikler düzenleniyordu, hemen her seferinde biz de katılıyorduk bunlara. Ama bir tanesi vardı ki, onu asla kaçırmazdık, Montignac'ta, Kasım'ın yirmi beşinde, Azize Katherine fuarı sırasında gerçekleşiyordu bu. Oraya gitmek zorunluydu ve o gün, kasabada, papaz, Hermine hanım ve La Ramée'yle birlikte, sadece ateşin başından kalkamayan yaşlılar ve küçük çocuklar kalıyordu.

Eugène Le Roy,
Köylü Jacquou,
L'Archipel, 1997

Bahçıvanların sözlü takvimi

1970'li yıllarda, Minot'da (Côte-d'Or), bahçıvanların takvimi Ay'a ve aziz yortularına göre belirlenir.

Mart'ta Ay –ayın en son yeniayıyla başlar– kendisine eşlik eden kuru ve dondurucu yeller gibi soğuk ve kötüdür. Bir ay sonra ortaya çıkan kızıl sarı Ay'dan korkulduğu gibi korkulur ondan. Bu ilk uğursuz Ay geçip gittikten sonra, ilkbahar ekimlerine başlanır, buna sadece Nisan'ın son yeniayında, kızıl sarı Ay'da ara verilir. Bu kızıl sarı

Aylar verimsizlikleriyle ünlüdür... Aziz Laurentius yortusunun "sam yelleri"yle birlikte gelen Ağustos'taki Ay ise, tersine, yararlı ve ekinler için elverişlidir.

Bu güzelim Ay altında, güz ekimleri başlar, hemen zararlı otlar, dikenler kesilir, bir daha çıkmazlar.

Bu yıkıcı ya da elverişli, özel Aylar dışında, mevsimler boyu, gökcisminin evreleri ekinler üstünde etkili olur.

Bitkinin çeşidine göre, ekim ya da şaşırtma yeniayda, yani yükselen Ay'da ya da son dördünde, yani alçalan Ay'da yapılır. Bunlardan ilki toprak üstündeki her şeyin boy atmasını ve çoğalmasını sağlar, ikincisiyse yeraltındaki yaşamı besler ve sürüngen bitkilerin meyve vermesine yardım eder. "Yeniayda, her şey tohum verir, çiçeklenir, son dördündeyse, her şey meyve verir. Yükselen Ay'da yükselen şeyler, küçük tohumlar ekilir: bezelye tohumları, badıçları daha geniş olur, fasulyeler... Ispanak, havuç, patates son dördünde ekilmelidir, yoksa tüm yıl boyunca gelişirler, marullar, lahanalar göbeklenir, soğanlar yuvarlak olur... Yeniayda ekilirlerse, sürekli boy atarlar ve soğan vermezler."

Özetle, Ay'ın evreleri ekili bitkileri iki önemli sınıfa ayırır: toprak üstünde kalanlarla yeraltı bitkileri ve sürüngen bitkiler. Dinsel takvimdeki azizler her bitkiyi özel olarak korurlar: "5 Şubat'ta, Aziz Agatha yortusunda, ilkbahar marulu ekilir; Karnaval'ın son günü maydanoz ekilmelidir; Kutsal Haçın Belirişi yortusunda fasulye ekilmelidir, ayrıca Yağmur ayininde fasulye ekilirse, bol ürün alınır ama 31 Mayıs'ta, Aziz Petronilla yortusunda, bir tohum bin fasulye verir; Aziz Medardus yortusunda, bir fasulye tohumu bir milyar tane verirken; Aziz Barnabas yortusunda, bir fasulyeden sadece bin tane elde edilir..."

Bahçıvan takvimi bu şekilde atasözleriyle, nakaratlarla biçimlendirilmiştir, bunlar kadın-erkek bahçıvanlarımızın zayıf belleklerini güçlendirir, işaret noktaları oluştururlar.

F. Zonabend,
Uzun Süreli Bellek. Köyde Zaman ve Tarih,
PUF, Paris, 1980

Postane takvimleri

Postane takvimleri ilk olarak 1854'te ortaya çıktı. Karton üstüne basılmışlardı, her farklı bölüm için işlevsel bilgiler içeren özel bir defter eşlik ediyordu onlara (fuar ve pazar tarihleri, postanelerin listesi...). Bu takvimler sık sık hükümetler için propaganda aracı olarak kullanıldılar, bir takvimin bir ürün, aynı zamanda da bir iktidar aracı olduğuna işaret ediyorlardı. Bugün, postane takvimleri doğal zamana en çok yaklaşan takvimlerdir kuşkusuz: Ay'ın evrelerini ve her günün, Güneş'in doğuş ve batış saatlerini gösterirler.

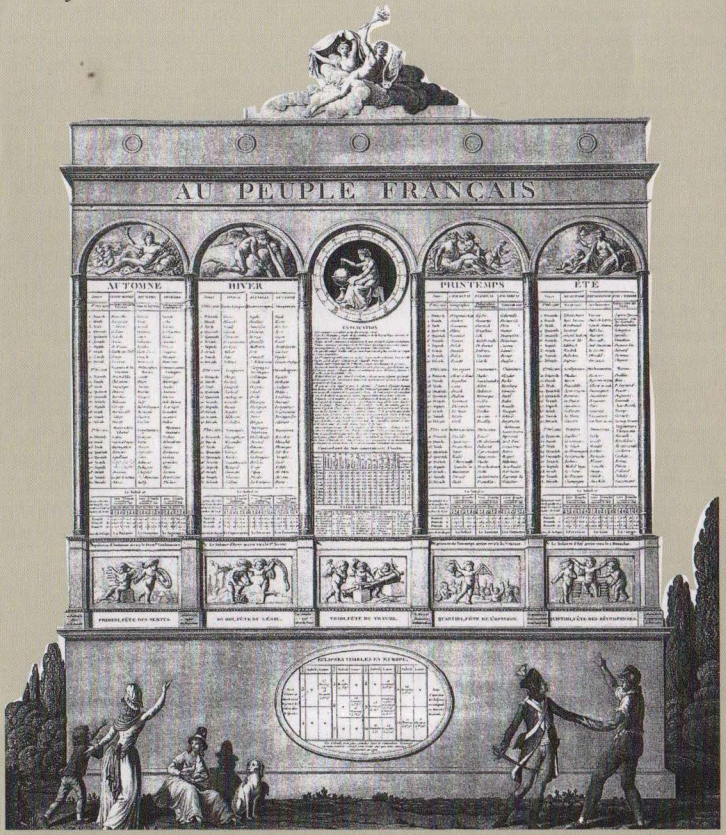
Jacqueline de Bourgoing

1941'den 1944'e, postane takvimleri, Vichy rejiminin simgesi oldular.

Zamanı değiştirmek

Zamanı yeniden bölümlendirmeye yönelik devrimci arzu bir çığır açtı. Auguste Comte'unki ya da Sovyet takvimi gibi ütopik bir takvim toplumu baştan aşağı yenilenmiş temeller üstünde şekillendirmeyi amaçlıyordu.

Bu devrimci takvim için cumhuriyetçilerin pedagojisini gözler önüne seren titiz bir çalışma.

"Zamanın gerçek ölçümü"

Michelet tutkulu bir şekilde devrimci takvimi övüyor.

20 Eylül'de, Cumhuriyet'in ilanından iki gün önce, Romme Konvansiyon'a, devrimci takvim tasarısını okudu, 5 Ekim'de bu takvim benimsendi. Yeryüzünde ilk kez, insan gerçek bir zaman ölçüsüne sahip olmuştu.

Romme'un Stoacı dehası, saf akla duyduğu büyük sadakat takvimine yansıdı. Azizlerin, kahramanların adı hiç anılmıyordu, puta tapmaya yol açacak hiçbir şey yoktu onda. Ayların adları için sonsuz düşünceler kullanılmıştı: adalet, eşitlik vb. Sadece iki ay yüce tarihleriyle adlandırılmıştı: Haziran Jeu de Paume* Andı olarak adlandırılıyordu, Temmuz da Bastille'di.

Ötekilerin adları sadece rakamlardan oluşuyordu. Günler ve onar günlük haftalar artık yalnızca sayılarıyla anılıyorlardı. Günler günleri izliyorlar, görevler ve işler açısından eşitlik sergiliyorlardı. Zaman sonsuzluğun değişmez yüzünü kazanmıştı.

Bu sıradışı, sade özellik yeni takvimin iyi karşılanmasına engel olmadı. İnsanlar gerçeğe açılıar, susamışlardı. Kuzey'deki bütün illerde, bu vesileyle, büyük şenlikler düzenlendi, 10 Ekim'de, Arras'ta, bir gökbilim ve matematik şenliği yapıldı, yeryüzü göğe öykündü; görkemli bir törenle, en az yirmi bin oyuncu yılın hareketlerini canlandırdı.

Tüm bunlar, Fransa'yı özgürlüğüne kavuşturan savaştan altı gün önce, düşmanın onca yakınında, törenlerle geçirilen bekleyiş sürecinde gerçekleşti!... Puta tapan Belçika karşısında, bizlere sahte tanrıları getiren barbar ordusu karşısında, cumhuriyetçi Fransa, saf, güçlü, dingin bir tavır sergiledi, kutsal zaman oyununu oynadı, yeni çağı kutladı, bu çağ gezegenin doğuşundan beri görülen en büyük çağdı. Yaşlarına göre on iki gruba ayrılan yirmi bin kişi, ayları temsil ediyorlardı. Yıl, değişe değişe, insanların yüzlerinin üstünde akıp gidiyordu: başta genç ve umutla gülümseyerek, ardından olgun ve ağırbaşlı, en sonunda da artık dinlenmek isteyen bir ifadeyle. Yaşamın kazananları, yirmi dört yaşını aşmış olanlar, kutsal bir grup oluşturuyorlar, cumhuriyetçi yılın sonuna eklenen artık günleri simgeliyorlardı. Bu takvimde, her dört yılda bir eklenen gün, bir gölgeliğin altında yürüyen yüzlük bir ihtiyarın ulu yüzüne sahipti. Bastonlarına dayanıp iki büklüm olmuş bu ihtiyarların arkasından en küçük çocuklar geliyordu, tıpkı genç yılın yaşlısını izlemesinde olduğu gibi, tıpkı yeni kuşakların mezara gidenlerin yerine geçmesinde olduğu gibi.

Şenliğin zarafeti bakireler taburundan kaynaklanıyordu, çok ciddi bir tehlike altında, şu dokunaklı sözleri ediyorlardı: "Onlar kazanacak. Biz onları bekliyoruz." Burada söz edilen kızların âşıkları mıdır? Yoksa erkek kardeşleri mi? Bakireler takımı bunu belirtmiyordu.

İnsan yaşamına destek olan tüm meslekler, özgürlük ağacına dokunup aletlerini kutsuyorlardı.

Yüzlük ihtiyar Anayasa'yı alıp göğe kaldırıyordu. Çevresinde, ağacın altına, yaşlılar oturuyor, yemek yiyorlardı. Bakireler, gençler onlara hizmet ediyordu. İnsanlar bir çember oluşturuyor, kutsal masayı çevreliyor, birbirlerini, babalarını ve çocuklarını kutsuyorlardı.

Her şeyin akla ve yüreğe adandığı, imgeleme hiçbir şey bırakmayan, bütünüyle sade olan bu takvim, olağanüstü derecede saf şenlikler, yüzlerce puta tapan renkle alacalanmış, söylencesel şenliklerle, Laetare, Oculi, Quasimodo gibi anlaşılmadan söylenegelen tuhaf adlarla dolu, eski, barok Yılhğın yerini alabilecek miydi? Konvansiyon halkın ruhuna daha somut

* Jeu de Paume: 1789 Ulusal Meclisi'nin ünlü kararları aldığı salon (ç.n.).

bir şey kazandırmak gerektiğini düşündü. Romme'un bilimsel temelini benimsedi ama adlar dizinini değiştirdi. Usta Fabre d'Églantine, dingin zamanlarda, 1783'te kaleme aldığı hoş bir yazıda (*Mevsimlerin Akışında Doğal Tarih*), gerçeğin takvimi fikrini ileri sürmüştü, buna göre meyvelerinin, çiçeklerinin büyüleyici diliyle, anaç armağanlarının iyilikçi esiniyle, yılın evrelerini doğanın kendisi adlandırıyordu. Günler ürünlere göre adlandırılıyor, hepsi bütün halinde tarlalarda çalışan insanlar için bir başvuru kaynağı oluşturuyordu; onların yaşamı günbegün doğayla ilişkilendiriliyordu. O zamanlar Fransa'nın olduğu gibi bütünüyle tarım toplumu olan bir topluma daha uygun ne olabilirdi ki? Ya iklimden ya ürünlerden seçilmiş ay adları, nasıl da esenlikli, nasıl da anlamlıydı, büyüleyici bir ezgiyle tınlıyorlardı, herkesin yüreğinde kendilerine yer edindiler ve bir daha da orayı terk etmediler. Bugün, bizim mirasımızın bir bölümünü, Devrim'i yaşatan ve her zaman da yaşatacak olan, her zaman canlı yaratılardan birini oluşturuyorlar. Hangi yürek bu adların karşısında titremeden edebilir? Bahtsız Fabre, takviminin dört ayını göremediyse de, *pluviôse*'da tutuklanıp Danton'la birlikte *germinal*'de öldüyse ve ölümünün ücü *thermidor*'da vahşi bir şekilde alındıysa da, bu, kendisinin her zaman için doğayı anlayan ve yılın şarkısını bulan tek kişi olmasına engel değil.

Bu değişimlerin getirileri sınırsızdı. Bir din değişiminden aşağı kalmıyordu.

Yıllık işe yaramaz insanların inanmadıkları ciddi bir şeydi. İki takvimin, cumhuriyetçi takvimle Katolik takviminin kavgası, geçmişle, gelenekle hesaba ve doğaya dayalı bu sonsuz şimdinin kavgasıydı.

Geçmişin insanlarını daha çok kızdıracak bir şey olamaz. Bir gün, piskopos Grégoire, öfkeyle, Romme'a şöyle demişti: "Bu takvim ne işe yarar?" O ise soğuk bir biçimde karşılık verdi: "Pazar'ı ortadan kaldırmaya". Grégoire tüm Galikanların Pazar'ı *décadi*'ye taşımamak için büyük acılar çektiklerini ileri sürer.

Kimi zaman geleceğe ilişkin tahminlerde bulunan Mirabeau şöyle demişti: "Devrim'i Hıristiyanlıktan kurtarmazsamz, hiçbir yere varamazsınız".

Jules Michelet,
Fransız Devrimi'nin Tarihi,
Gallimard, "Pléiade", 1939

Kökünden sökülüp atılamayan Pazar günü

Devrimcilerin çabalarına karşın, Gregoryen takvim temel takvim olmayı sürdürdü, décadi Pazar'ın yerini tutamadı.

O insanlara sürekli anımsatıldığından, Pazar'la décadi'nin farklılığı en rahatsız edici durumdu. Pazar, öncelikle giysiler, güzel kıyafetler ya da güzel şapkalar, tören giysileri demekti, décadi'deyse, komisyon görevlileri "kirli giysiler giymiş" kent sakinlerini mahkemeye sevk ediyorlardı, örneğin Alpes-Maritimes'deki görevliler bir décadi'de şöyle bir tutanak tutmuşlardı: "Kent sakini, Derode'ların büyük oğlu, gündelik iş kıyafetleriyle uygunsuz biçimde giyinmiş, önüne de iş aletleriyle yüklü bir eşek katmıştır." Pazar ayrıca dinlenme günüdür ("herkes", der Calvados komisyon görevlisi, "hiçbir şey yapmadan oturuyordu, en ufağından bir iş yapan kimseler ayıplanıyordu"), *décadi*'yse, çalışmak isteyenlerin suçlamalarıyla yankılanıyordu, ceza almaksızın bunu dile getirebilenler

ne çalışabiliyorlar, ne de çalışmaya kalkışabiliyorlardı. Pazar, papazlarla birlikte ya da değil, eski kiliselere doğru yürüyüş günüydü. Sonuç olarak, büyük bir sıkıntıyla geçen *décadi*'nin tersine, Pazar halk oyunu, halka oyunu, top, bilye oyunu, salıncak ve dans günüdür, eskiden çatık kaşlı papazlar tarafından da bu şekilde kutlanması engellenmeye çalışılmıştır ama bu çaba aynı şekilde başarısızlığa uğramıştır: Bütün bu oyunlara hayat veren gençler, yasakları geleneksel ayrıcalıklarına bir saldırı olarak görmüşler ve hiçbir yasanın istenildiği zaman dans edilmesine engel olamayacağını yeniden göstermişlerdir.

Not: Pazar'la *décadi*'yi ayıran uçuruma bir örnek daha, bunun gibi bin tane daha verilebilir: Châteauroux polis komiseri bucağın belediyesine, VII. yılda şunları yazar:

"Bugünlerde, tatil günlerinin sadece eski Pazarlar ve eski takvimin tatil günleri olduğu görülüyor, içerideki dışarıdaki tüm işlikler kesinkes kapanıyor: İnsanlar gezinti yerleri, kahveler, bilardo salonları, meyhaneler gibi halka açık mekânlara üşüşüyor, sokaklarda büyük insan kalabalıkları oluşuyor ve kararınıza aykırı olarak, top oyunları oynuyorlar.

"Buna karşın, *décadi*'lerde, zanaatçı dükkânını kapıyor ve evinde çalışıyor. Tüccar da evdeki işlerine veriyor kendini, işlikleri merkezden uzak olan üreticiler onları kapatmıyorlar; toprak ekimi, duvar işçiliği, doğramacılık, iplikçilik gibi dışarıda yapılan işlere de aynı şekilde ara verilmiyor; insanlar yasayı çiğneyenleri korumak ve gözetimimden kaçırmak için elbirliği yapmış gibiler.

Sıradan günler o zamanda çiçek açtığı varsayılan bitkilerin adlarını taşıyorlar, beşle biten günler bir hayvanla, on'un katlarıysa bir tarım aletinin adıyla niteleniyor. Nivôse ayında, bitkilerin yerini mineraller alıyor.

Ziyaret günlerimin haberini önceden alan kentliler tarafından uyarılıp, ben onların farkına bile varamadan ortadan kayboluyorlar ve çoğunlukla gittiğim yerlerde sadece aletlerle karşılaşıyorum..."

Mona Ozouf,
Devrimci Şenlik,
Gallimard, Paris, 1976

Sovyetlerde hafta

1918'de, Jülyen takvim yürürlükten kalktı, onun yerine Gregoryen takvim kullanılmaya başladı. 1929'da, Fransız Devrim takviminden esinlenen yeni bir değişiklik yapıldı: Yıl 30'ar günlük on iki aya bölündü, bunlara beş ya da altı artık gün ekleniyordu. Her ay adlarına "neprerivka" denen beşer günlük altı haftaya ayrılıyordu. Günlerin adları aynı kaldı, yalnızca Cumartesi ve Pazar yitip gitti. Bu reformun temelinde iki amaç vardı: sürekli bir üretim çevrimi yaratarak sanayi üretimini olası en iyi duruma getirmek ve Pazar'ı ortadan kaldırarak gündelik yaşamı Hıristiyanlıktan kurtarmak. Sanayi çalışanları ve yöneticiler arka arkaya beş günün dördünü çalışarak geçiren beş gruba ayrıldılar. Bu düzenlemenin, aile yaşamında ve toplumsal yaşamda yıkıcı etkileri oldu: Sovyet işçileri kuşkusuz Batılı benzerlerine göre daha sık dinleniyorlardı ama birlikte dinlenmiyorlardı, ortak yaşam olanaksızlaşmıştı. Bu girişim, iki yıl sonra, 1931'de, durduruldu ve onun yerine adına "chestivneski" denen altı günlük bir hafta getirildi, bunun beş günü çalışılıyor, bir günü de ortak dinlenceye ayrılıyordu. Sovyet rejimi sürekli üretim çevriminden vazgeçmişti ama Pazar gününü yerine koymamıştı, kültürel mücadele sürüyordu. Bu kez de, buna köylüler karşı çıktı, bu yeni çevrimi kabul etmiyorlardı, haftalık ritimde yaşamayı sürdürüyorlardı, pazarlar her yedi günde bir, Pazar gününe denk gelecek şekilde kuruluyordu. Bunun da üzücü bir sonucu oldu, Sovyet halkı artık aynı zamansal çerçeveye sahip olmayan iki ayrı topluma bölünmüştü: haftayı altı gün olarak yaşayan kentliler ve bunu reddeden kırsal kesim. Dinsel geleneklerin ağırlığı reformu yendi, 1940'ta, hükümet haftayı yeniden yedi gün olarak belirledi.

Jacqueline de Bourgoing

Auguste Comte 13 aylık bir takvim düşler, ayların hepsi tarihsel bir sıralamayla önemli bir kişinin adıyla anılacaktır: Sırayla ilk ay Musa, ardından Homeros, Aristoteles, Arkhimedes, Aziz Paulus, Charlemagne, Dante, Gutenberg, Shakespeare ve yanda gösterilen son aylardaki gibi adlar kullanacaktır.

CALENDRIER POSITIVISTE

POUR UNE ANNÉE QUELCONQUE,

OU

TABLEAU CONCRET DE LA PRÉPARATION HUMAINE.

		ONZIÈME MOIS **DESCARTES** LA PHILOSOPHIE MODERNE	DOUZIÈME MOIS **FRÉDÉRIC** LA POLITIQUE MODERNE
Lundi ..	1	Albert le Grand. *Jean de Salisbury.*	Marie de Molina.
Mardi ..	2	Roger Bacon ..... *Raymond Lulle.*	Côme de Médicis l'Ancien.
Mercredi	3	Saint Bonaventure ..... *Joachim.*	Philippe de Comines . *Guicciardini.*
Jeudi ...	4	Ramus ..... *Le cardinal de Cusa.*	Isabelle de Castille.
Vendredi	5	Montaigne. ..... *Érasme.*	Charles-Quint ..... *Sixte-Quint.*
Samedi .	6	Campanella ..... *Morus.*	Henri IV.
DIM. ...	7	**SAINT THOMAS d'Aquin.**	**LOUIS XI.**
	8	Hobbes ..... *Spinoza.*	Coligny ..... *L'Hôpital.*
	9	Pascal ..... *Giordano Bruno.*	Barneveldt.
	10	Locke ..... *Malebranche.*	Gustave-Adolphe.
	11	Vauvenargues .. *Mme de Lambert.*	De Witt.
	12	Diderot ..... *Tracy.*	Ruyter.
	13	Cabanis ..... *Georges Leroy.*	Guillaume III.
	14	Le Chancelier **BACON.**	**GUILLAUME le Taciturne.**
	15	Grotius ..... *Cujas.*	Ximenès.
	16	Fontenelle ..... *Maupertuis.*	Sully ..... *Oxenstiern.*
	17	Vico ..... *Herder.*	Colbert ..... *Louis XIV.*
	18	Fréret ..... *Winckelmann.*	Walpole ..... *Mazarin.*
	19	Montesquieu ..... *d'Aguesseau.*	D'Aranda ..... *Pombal.*
	20	Buffon ..... *Oken.*	Turgot ..... *Campomanes.*
	21	**LEIBNIZ.**	**RICHELIEU.**
Maridi ..	22	Robertson ..... *Gibbon.*	Sidney ..... *Lambert.*
Patridi ..	23	Adam Smith ..... *Dunoyer.*	Franklin.
Filidi ...	24	Kant ..... *Fichte.*	Washington ..... *Kosciusko.*
Fratridi .	25	Condorcet ..... *Ferguson.*	Jefferson.
Domidi .	26	Joseph de Maistre ..... *Bonald.*	Bolivar .... *Toussaint-Louverture.*
Matridi .	27	Hegel ..... *Sophie Germain.*	Francia.
HUMA-NIDI.	28	**HUME.**	**CROMWELL.**

Yıllıklar ve yergici takvimler

Rabelais, Jarry ve Patafizik Koleji, çok eski bir üniversite geleneği olan alaycı biçemle, her biri kendine göre, yıllıkları hedef alırlar.

"Pantagruel Kehanetleri"

Döneminin diğer hekimleri gibi François Rabelais (1494-1553) dünyanın en ciddi yıldız falı kehanetlerini kaleme aldı. Aynı zamanda kâhin yıllıklarıyla alay eden bir yergi yazmıştı.

Bu yıl öyle çok Güneş ve Ay tutulması olacak ki, korkarım (hiç de haksız değilim korkmakta) bunun sonucunda keselerimizin dibi görünecek, ne yapacağımızı şaşıracağız.

Satürn ters dönecek. Venüs dosdoğru gidecek. Merkür desen bir öyle bir böyle. Başka bir dolu gezegen de sizin emirlerinize uymayacak.

Dolayısıyla, bu yıl yengeçler yan yan yürüyecek, iplikçilerse kıçın kıçın çalışacaklar, tabureler sandalyelerin üstüne, şişler ocakların üstüne, takkeler şapkaların üstüne çıkacak. Taşakların çoğu onları taşıyacak bir çanta olmadığından sarkacak, irinler çoğunlukla kara olacak. Büyük Perhiz'de bezelyelerden domuz yağı çıkacak; göbekler önden gidecek; ilk olarak göt oturacak; denizde altın bulunmayacak, bir elde üç as yakalanmayacak, zarlar okşansa da istenilen zar gelmeyecek, aranan fırsat her zaman kapımızı çalmayacak, birçok yerde hayvanlar konuşacak. Büyük Perhiz'in başlangıcı girdiği davayı kazanacak, dünyanın bir bölümü ötekileri kandırmak için kıyafet değiştirecek ve deliler gibi kontrolsüzce sokaklarda koşturacak, doğada asla böyle bir karmaşa görülmemiştir. Bu yıl 27'den fazla kuraldışı yüklem ortaya çıkacak, Priscianus onları engellemezse tabii. Tanrı bize yardım etmezse, yapacak çok işimiz olacak, ama buna karşın, bizden yana olursa, hiçbir şey bize zarar veremeyecek, tıpkı göklere çıkan o olağanüstü gökbilimcinin söylediği gibi. (*Romalılar* VIII, 38) *Deus pro nobis quu contra nos* (Tanrı bizden yanaysa, kim bize karşı olabilir)? Vallahi, *nemo domine* (kimseler olamaz, efendim). Çünkü o çok iyi ve çok güçlüdür. Kutsayın burada onun aziz adını, karşılığında o da sizinkini kutsasın diye.

Bu Yılın Hastalıkları
III. BÖLÜM

Bu yıl körler pek iyi göremeyecek, sağırlar epey fena işitecekler, dilsizler hiç konuşmayacak, zenginler yoksullara göre, sağlığı yerinde olanlar da hastalara göre biraz daha iyi hissedecekler kendilerini. Bir sürü koyun, sığır, domuz yavrusu, kaz palazı, piliç ve ördek ölecek ama bu acımasız ölüm dalgası maymunlarla develeri kırıp geçirmeyecek. Bu yıl yaşlılık geçmiş yıllar yüzünden tedavi edilemeyecek. Zatülcenbi olanların böğürleri çok ağrıyacak, midelerinden akıntı gelenler sık sık lazımlığa koşturacaklar, nezle bu yıl beyinden ayaklara inecek, göz hastalıkları iyi görmenin tam karşıtı

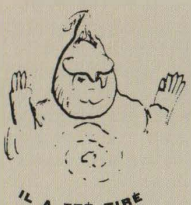
durumuna gelecek, Gaskonya'da kulaklar alışılandan daha kısa ve daha eşsiz olacak. Hemen bütün dünyada dehşet verici, korkunç bir hastalık hüküm sürecek: habis, kötülük yüklü, tüyler ürpertici ve ürkütücü bu hastalıktan insanların ödleri patlayacak, birçokları ne çareye başvuracağını bilemeyecek ve düş kurup felsefe taşı ve Midas'ın kulakları üstünde hesap kitap yaparak bu işten paçayı kurtarmaya bakacak. Düşününce bile korkudan tir tir titriyorum çünkü size bunun salgın bir hastalık olduğunu ve İbn Rüşd'ün (*el-Külliyat fi't-Tıb*, 7) onu "parasızlık" olarak adlandırdığını söylüyorum.

Geçmiş yılın kuyrukluyıldızının ve ters dönmüş Satürn'ün önünde, nezleyle frengiye kapılmış bir koca serseri ölecek. Onun ölümüyle, kedilerle fareler arasında, köpeklerle tavşanlar arasında, şahinlerle ördekler arasında, keşişlerle yumurtalar arasında feci bir kavga kopacak.

François Rabelais,
1533 Yılı İçin
Pantagruel Kehanetleri,
Gallimard, "Pléiade", 1974

Resimli "Übü Baba Yıllığı"

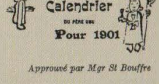
XX. yüzyılın resmi başlangıcı dolayısıyla, Alfred Jarry Übü Baba Yıllığı*'nın, Pierre Bonnard tarafından resimlendirilmiş ikinci bir baskısını yayımladı.*

IL A ETÉ TIRÉ

Vingt-cinq exemplaires sur Japon impérial numérotés de 1 à 25.

Vingt-cinq exemplaires sur Hollande Van Gelder numérotés de 26 à 50.

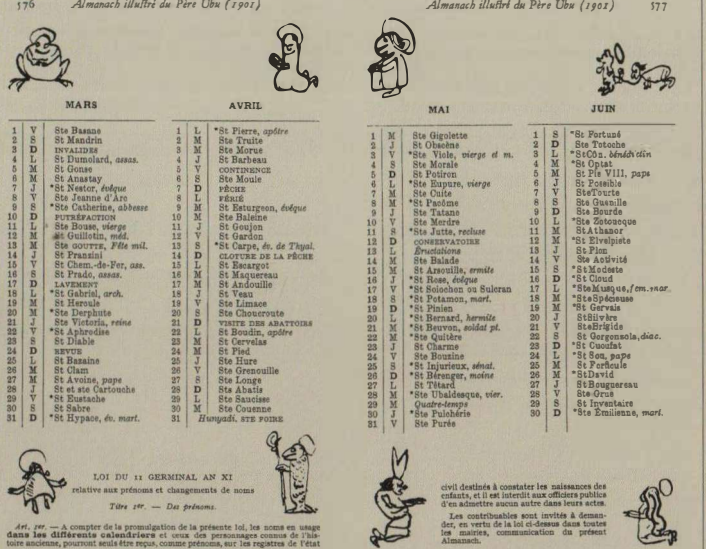
Approuvé par Mgr St Bouffre

		JANVIER			FÉVRIER
1	M	DÉCERVELAGE	1	V	Ste Tignasse
2	M	*St Macaire d'Alex.*	2	S	St Schisme
3	J	*Ste Hertille, vierge et Vbe*	3	D	*St Remery, évêque*
4	V	*Ste Origne, vierge*	4	L	St Anal
5	S	St Birbe	5	M	Ste Delpot, *mère*
6	D	*St Purey, abbé*	6	M	*St Barzauphe, sold.*
7	L	*St Péade, évêque*	7	J	Ste Gidouille
8	M	*Ste Goule ou Gudule*	8	V	COPULATION
9	M	*Ste Basilisse, vierge*	9	S	*St Apollon*
10	J	St Bateau	10	D	*Ste Zuarde*
11	V	Ste Gale, *abbesse*	11	L	*St Célmon, chantre*
12	S	St Foil	12	M	*St Vâle, moine*
13	D	St Sagouin	13	M	St Héréld, *évang.*
14	L	*St Hilaire*	14	J	St Ciput
15	M	St Terme	15	V	Ste Crapule
16	M	Ste Girafe	16	S	Ste Soupe
17	J	*St Antoine, abbé*	17	D	AÉROSTATION
18	V	*St Léobard, reclus*	18	L	*Ste Prépédigne, mart.*
19	S	Ste Aspergo	19	M	*St Gabin, prêtre*
20	D	St Grumeau	20	M	Ste Marmelade
21	L	St Boi	21	J	*St Pépin de Landen*
22	M	St Dimanche, *abbé*	22	V	*St Abile, évêque*
23	M	*Ste Messaline*	23	S	SABBAT
24	J	*St Babylas*	24	D	CONCERT LAMOUREUX
25	V	REPOPULATION	25	L	*Ste Valburge*
26	S	*St Profit*	26	M	St Fouquier, *apôtre*
27	D	*St Avit, martyre*	27	M	*St Galmier, sous-dia.*
28	L	St Ehrenge	28	J	FIN DU MOIS
29	M	Ste Bardane	29		*Hunyadi.* Ste PURGE
30	M	Ste Bourboule			
31	J	Ste Touche			

* Sont précédés d'un astérisque[1] les prénoms empruntés au livre officiel intitulé : *Prénoms pouvant être inscrits sur les registres de l'état civil destinés à constater les naissances conformément à la loi du 11 Germinal an XI.*

Alfred Jarry, Gregoryen takvimden kendisine esin kaynağı oluşturan kimi adları korudu.

176 *Almanach illustré du Père Ubu (1901)*

MARS

1	V	Ste Basane
2	S	St Mandrin
3	D	INVALIDES
4	L	St Dumolard, *assas.*
5	M	St Gonse
6	M	St Anastay
7	J	*St Nestor, évêque*
8	V	Ste Jeanne d'Arc
9	S	*Ste Catherine, abbesse*
10	D	PUTRÉFACTION
11	L	Ste Bouse, *vierge*
12	M	St Guillotin, *méd.*
13	M	Ste GOUTTE, *Fête mil.*
14	J	St Pransini
15	V	St Chem.-de-Fer, *ass.*
16	S	St Prado, *assas.*
17	D	LAVEMENT
18	L	*St Gabriel, arch.*
19	M	St Heroule
20	M	*Ste Derphute*
21	J	Ste Victoria, *reine*
22	V	*St Aphrodise*
23	S	St Diable
24	D	REVUE
25	L	St Bazaine
26	M	St Clam
27	M	St Avoine, *pape*
28	J	St et ste Cartouche
29	V	*St Eustache*
30	S	St Sabre
31	D	*St Hypace, év. mart.*

AVRIL

1	L	*St Pierre, apôtre*
2	M	Ste Truite
3	M	Ste Morue
4	J	St Barbeau
5	V	CONTINENCE
6	S	Ste Moule
7	D	PÊCHE
8	L	PÊQUE
9	M	St Eaturgeon, *évêque*
10	M	Ste Baleine
11	J	St Goujon
12	V	St Gardon
13	S	*St Carpe, év. de Thyal.*
14	D	CLOTURE DE LA PÊCHE
15	L	St Escargot
16	M	St Maqereau
17	M	St Andouille
18	J	St Veau
19	V	Ste Limace
20	S	Ste Chourcroute
21	D	VISITE DES ABATTOIRS
22	L	St Boudin, *apôtre*
23	M	St Cervelas
24	M	St Pied
25	J	Ste Hure
26	V	Ste Grenouille
27	S	Ste Longe
28	D	Ste Abatis
29	L	Ste Saucisse
30	M	Ste Couenne
31		*Hunyadi.* STE POIRE

LOI DU 11 GERMINAL AN XI

relative aux prénoms et changements de noms

Titre 1er. — Des prénoms.

Art. 1er. — A compter de la promulgation de la présente loi, les noms en usage dans les différents calendriers et ceux des personnages connus de l'histoire ancienne, pourront seuls être reçus, comme prénoms, sur les registres de l'état civil destinés à constater les naissances des enfants, et il est interdit aux officiers publics d'en admettre aucun autre dans leurs actes.

Les contribuables sont invités à demander, en vertu de la loi ci-dessus dans toutes les mairies, communication du présent Almanach.

Almanach illustré du Père Ubu (1901) 177

MAI

1	M	Ste Gigolette
2	J	St Obscène
3	V	*Ste Viole, vierge et m.*
4	S	Ste Morale
5	D	St Potiron
6	L	*Ste Engure, vierge*
7	M	Ste Cuite
8	M	*St Pacôme*
9	J	Ste Tatane
10	V	Ste Merdre
11	S	*Ste Jutte, recluse*
12	D	CONSERVATOIRE
13	L	*Ernestidons*
14	M	Ste Balade
15	M	St Azeuille, *ermite*
16	J	*St Rose, évêque*
17	V	*St Solochon ou Suleran*
18	S	*St Potamon, mart.*
19	D	St Pinion
20	L	*St Bernard, hermite*
21	M	*St Beuvon, soldat pt.*
22	M	Ste Quidre
23	J	St Charme
24	V	Ste Bouzine
25	S	*St Injurieux, sénat.*
26	D	*St Bérengar, moine*
27	L	St Tétard
28	M	*Ste Ubaldesque, vier.*
29	M	*Quatre-temps*
30	J	*Ste Pulohérie*
31	V	Ste Purée

JUIN

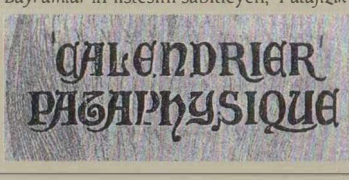
1	S	*St Fortuné*
2	D	Ste Totoche
3	L	*St Chn. bénédictin*
4	M	*St Optat*
5	M	St Pie VIII, *pape*
6	J	St Possible
7	V	SteTourte
8	S	Ste Guenille
9	D	Ste Bourde
10	L	*Ste Zotonoque*
11	M	St Athanor
12	M	*St Elvalpiete*
13	J	St Pinz
14	V	Ste Activité
15	S	*St Modeste*
16	D	St Cinid
17	L	*Ste Musique, fem. mar.*
18	M	*Ste Spéciouse*
19	M	*St Gervais*
20	J	StBilvère
21	V	SteBrigide
22	S	St Gorgonsels, *diac.*
23	D	*St Cucufat*
24	L	*St Son, pape*
25	M	St Perfeule
26	M	*St David*
27	J	St Bougeresau
28	V	Ste Grue
29	S	St Inventaire
30	D	*Ste Emilienne, mart.*

Kesintisiz patafizik takvimi

Alfred Jarry bir çığır açtı, kolejde bir araya gelen hayranları zamanı yeniden biçimlendirdiler.

Patafizikçi Doktor Faustroll'un Davranış ve Düşünceleri'nin desteğiyle, 11 Mayıs 1948'de kurulan 'Patafizik Koleji*, sıralarında, Raymond Queneau, Pascal Pia, Jacques Prévert, Joan Miró, François Caradec, Boris Vian, Marcel Duchamps, Eugène Ionesco, Jean Dubuffet gibi adları ağırladı. Çok kısa sürede, "geleneksel takvimlerin *anlatılamayacak sefilliği*'ne son verme" işine girişti. Böylece, 76 yılının *sable* ayında, Koleji'in Kurucusu, Yardımcı Küratör Haşmetmeapları, Alfred Jarry'nin takvimlerinden esinlenerek hazırlanmış yeni bir takvimin kullanılmaya başladığını duyurdu.

Bu takvim sistemi *Übü Baba*'nın yazarının doğum tarihi olan 8 Eylül 1873'ü başlangıç alır. Bu olay 'patafizik çağının ve her yılın başlangıcına işaret eder (1. *absolu*). Yıl yirmi sekizer gün çeken on iki aya bölünmüştür, bunlar sırasıyla: *Absolu, Haha, As, Sable, Décervelage, Gueules, Pédale, Clinamen, Palotin, Merdre, Gidouille, Tatane* ve *Phalle*'dir. *Hunyadi* olarak adlandırılan, 29. düşsel bir gün, her aya eklenir ve 'patafizik yılın gün sayısını 377'ye yükseltir. Bu zaman ölçümü, *En Yüce Bayramlar*'ın listesini sabitleyen, *'Patafizik*

Koleji'nin Olağanüstü Gökbilim Mahkemesi Tarafından Oluşturulan ve Yayımlanan Kesintisiz 'Patafizik Takvimi'nin başarıya ulaşmasını sağlar. Önce *Organographes du Cymbalum pataphysicum*'da, sonra da *Monitoires*'da yayımlanan *Azizlerin Yaşamı*'yla son halini alır, böylece Ulu Satrap Boris Vian'ın Kolej'e bir *Din Kitabı* kazandırma arzusu da yerine getirilmiş olur.

Yıl *Absolu* ayında Alfred Jarry'nin doğumuyla başladığından ve *Samosatalı Aziz Lukianos* şenliği, gezgin *Aziz Bardamu*** ve *La Chandelle verte*'in yazarına adanan *Aziz Absent* şenlikleriyle devam ettiğinden, bu takvim Kolej'in kütüphanesi olarak da ele alınabilir, kaynakçayla kutsal bilgileri bir araya getiren özgün bir örnek oluşturabilir. Özellikle Mallarmé, Rimbaud, Julien Torma, Dada, Jacques Vaché, Artaud, Max Jacob, Raymond Roussel, Erik Satie vb. için günler vardır.

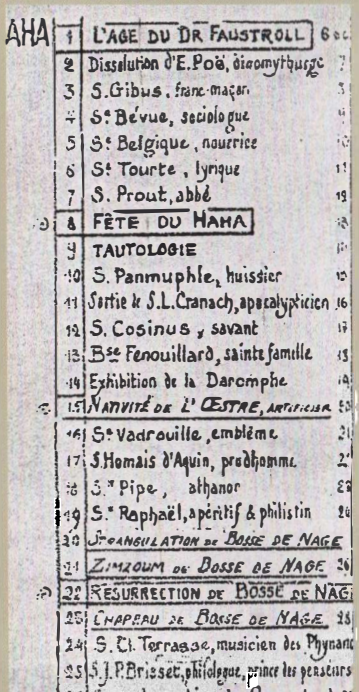
Her ne kadar Ionesco dalga geçerek 'Patafizik Koleji'ni "alaycılığa düşkün öğrencilerin işi" olarak özetlese de, birçokları bu takvim düzeninin ve onun getirdiği yorumların, zaman sorununa "düşsel bir çözüm" getirdiğini ve aynı zamanda, bu şekilde, bizim dünyamızla bir sürü açıdan ortak noktaları bulunan başka bir dünyanın kapılarının açıldığını düşünüyor.

2000 yılının, 1977'de (bayağı çağa göre) ikinci yüzyılına giren Kolej için tek bir anlamı var. Yardımcı Küratör Opach, 1975'te, Kolej'in bu tarihe dek gizli kalması gerektiğine karar vermişti, şimdi bu önümüzdeki yıl boyunca alınması gereken ve Kolej'in geleceğini ilgilendiren önemli bir karar daha var.

* Sözcüğün başındaki kesme işaretini aman unutmayın diyorlar, bunun cinası engellemek için konulduğunu söylüyorlar (ç n.)

** Bardamu: Céline'in *Gecenin Sonuna Yolculuk* adlı kitabının kahramanı (ç.n.).

Jean-Didier Wagneur,
Revue de la Bibliothèque nationale,
4. sayı, Ocak 2000,
'Patafizik Koleji'nin Olağanüstü
Gökbilim Mahkemesi
Tarafından Oluşturulan ve
Yayımlanan
Kesintisiz 'Patafizik Takvimi, Paris,
'Patafizik Koleji Yayınları,
76 yılı, 16. ajandadan,
çoğaltılmış 20 sayfa

Yüzyıllar ve binyıllar

Özellikle 100'ün katları ve askatlarının belirlenmesine yarayan onluk hesap Gregoryen takvimde de bulunur. Yüzyıllar ve binyıllar, uzun süreçlerin hesaplanmasında kullanılan belirsiz ulamlar mıdır?

Yüzyıl, görünüşte rahatlık

Tarihsel sınıflandırmalarımızdaki karışıklıkta, oldukça yakın bir zamanda, yeni bir moda başladı ve bana göre bu, her şekilde, akılcılıktan uzak olduğu ölçüde yaygınlaşıyor. Seve seve yüzyıl hesabı yapıyoruz.

Bilindiği üzere, uzun süre yılların doğru sayımına yabancı kalındı, yıl sözcüğünün bile kökünde gizemli yankılar bulunuyordu: Dördüncü Bucolica ya da *Dies Irae*'den yankılar. Sayısal kesinlik kaygısı olmaksızın, hoşlukla, Perikles yüzyılı ya da XIV. Louis yüzyılı olarak anılan zamanlarda, tarihin geri kalması yılların etkisini zayıflatmamıştır belki de. Ama bizim dilimiz daha ciddi biçimde matematiğe dayanıyor; artık yüzyılları kahramanlarına göre adlandırmıyoruz. Onları ustalıkla, hiçbir zaman değişmeyecek sabit bir noktayı başlangıç alarak, belli bir sıraya göre, yüzyıl yüzyıl numaralandırıyoruz. XIII. yüzyıl sanatı, XVIII. yüzyıl felsefesi, "aptal XIX. yüzyıl", bütün bu aritmetik maskesi altındaki figürler kitaplarımızın sayfalarına üşüşüyorlar. Hangimiz onların görünüşteki rahatlığının çekiciliğine hiç kapılmadığını iddia edebilir ki?

Ne yazık ki, binyılı 1 rakamıyla belirtilen yılların, insan evriminin önemli noktalarıyla kesişmesini sağlayacak hiçbir tarihsel yasa yok. Bu da tuhaf anlam kaymalarına yol açıyor. "XVIII. yüzyılın 1715'te başlayıp 1789'da bittiğini herkes bilir": Bu tümceyi, daha geçenlerde, bir öğrencinin ödev kâğıdında okudum. Saflıktan mı? Yoksa muziplikten mi böyle yazmış? Bilemem. Öyle ya da böyle, kullanımın kimi acayipliklerini apaçık gözler önüne seriyor. Ama, söz konusu olan felsefenin XVIII. yüzyılı olsaydı, yüzyılın pekâlâ 1701'den çok önce başladığı söylenebilirdi o zaman: Değil mi ki, *Kehanetler Tarihi* 1687'de, *Bayle Sözlüğü* 1697'de yazılmıştır. Daha kötüsü ad, her zaman olduğu gibi, beraberinde düşünceyi getiriyor ve bu yalan yanlış etiketlerle insanlar kandırılıyor. Sık sık "XII. yüzyıl Rönesansı"ndan söz açılıyor. Kayda değer büyük bir aydın hareketi, bu su götürmez. Ama buna karşın, bu başlık altında, bu hareketin, gerçekte, 1060'a doğru başladığı kolayca unutuluyor ve bazı temel bağlantılar gözden kaçıyor. Kısaca, bu düzenin bütünüyle yabancısı olduğu gerçeklikleri, keyfi olarak seçilmiş, belli bir zamansal ritme göre sıralıyormuş havası veriyoruz kendimize. Olmayacak bir duaya âmin demek bu. Doğal olarak, bunda başarılı olamıyoruz ve karışıklığa karışıklık katmaktan öteye gidemiyoruz. Kesinkes, daha iyi araştırma yapmak gerek.

Marc Bloch,
Tarihi Savunmak,
Armand Colin, Paris, 1974

Yüzyılın zorbalığı

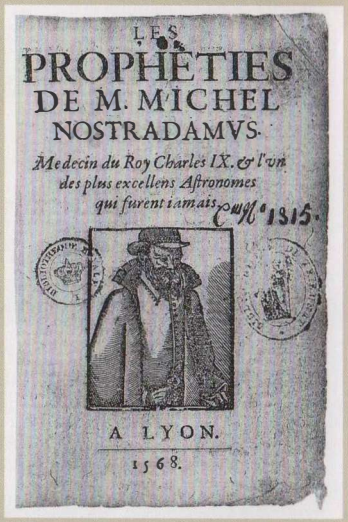
Yıldan büyük takvim birimi olarak gerçekleştirilen en büyük keşif yüzyıldır. [Fr. *siècle*'in geldiği] Latince *saeculum* sözcüğü Romalılarca değişken süreçler için kullanılıyor, genellikle bir insan kuşağıyla ilişkilendiriliyordu. Hıristiyanlar, sözcüğün eski anlamını korudularsa da, ona insani yaşam, dünyevi yaşam, öte dünyanın karşıtı anlamını da kazandırdılar. Ama XVI. yüzyılda bazı tarihçi ve uzmanlar zamanı 100'er yıllık parçalara bölmeyi düşündüler. Birim yeterince uzundu, 100 rakamı basitti, sözcük Latince kökeninin saygınlığını koruyordu, ne var ki tüm bunlara karşın, yüzyılın benimsenmesi uzun zaman aldı. Sözcüğün ve terimin gerçekten kullanıldığı ilk yüzyıl XVIII. yüzyıl oldu. Ondan sonra, bu kullanışlı ve soyut kavram tarihe zorbalık yaptı. Bundan böyle, her şey bu yapay kalıba göre biçimlenecekti, sanki yüzyıl diye bir şey gerçekten varmış, bir birliğe sahipmiş, yüzyıldan yüzyıla şeyler değişiyormuş gibi. Tarihçiler için, gerçek tarihsel sürecin anlamı, bu yüzden, yüzyılın bu egemenliğinin ortadan kaldırılmasında yatıyordu.

Jacques Le Goff,
"Calenderio", *Enciclopedia*'da, 2. cilt,
Torino, 1977

Binyıl, keyfi bir düzen

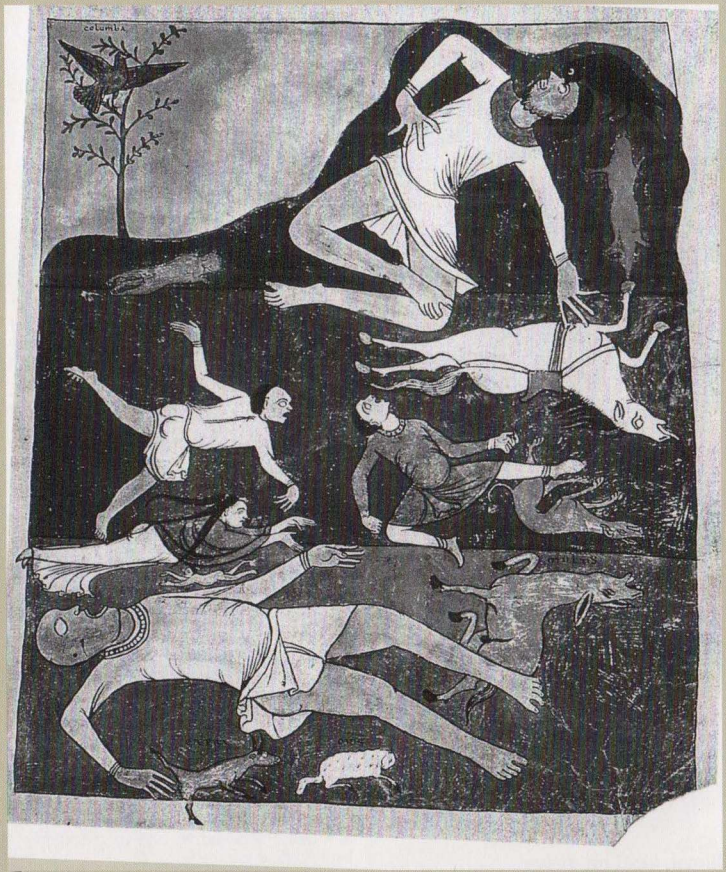
Paleontolog Stephen Jay Gould binyıla duyulan hayranlığı sorguluyor.

Gökteki işleyiş birkaç tane gerçek çevrim oluşturur (günler, Ay temelli aylar, yıllar), bunlar neredeyse tüm insansal takvimlerde gösterilmiştir. Ama biz ayrıca, en azından Batı'daki takvimlerde, daha uzun süreli çevrimler yarattık (özellikle yüzyıllar ve binyıllar), bunların tanımları da mutlak bir kesinlik taşıyor ama saptanan süreler bütünüyle keyfi olarak belirlenmiştir. Fizik ya da biyolojik doğada hiçbir şey 10'luk ya da 100'lük çevrimlerle işlemez; dolayısıyla, yüzyıl sonundan kaynaklanan bütün sıkıntılarımız, bin yılının "korkutuculuğu" ya da 2000 yılında

Kimileri Nostradamus'un yapıtında dünyanın sonunun 1999'da geleceğinin belirtildiğine inanmıştı.

başımıza gelecekler üstüne yapılan bütün tartışmalar, onluk aritmetik bir sistem ve bazı tarihlerde görüntüde büyük bir değişiklik olmasını sağlayan Arap rakamlarını kullanma kararımızın sonuçlarıdır (tarihin dört rakamı birden binyılda sadece bir kez değişir,

Zamanın sonunu betimleyen Yuhanna'nın Vahyi, binyıl inanışlarının altyapısını oluşturur.

örneğin 1999'la 2000). Son olarak da, onluk sistemin biyolojik bir temele sahip olduğundan doğal olduğu söylenebilir: On parmağımız vardır. Ne var ki on parmağımızın olmasının nedeni, tarihin bir cilvesinden başka bir şey değildir çünkü yeryüzündeki ilk omurgalıların sağda ve solda altışar ya da sekizer parmağı vardı, sonradan parmak sayısının beşe düşmesi ancak önüne geçilmez bir evrimin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Sayısal işaretlerin bu tuhaf özelliğini ele alın. Onlara insana özgü iki özellik ekleyin. Önce görünüşte karmaşık gözüken bir dünyada belli bir düzen sağlamaya yönelik psikolojik bir gereksinim, anlamı keşfetme ve bu gözyaşı vadisinde bir avuntu bulma umudu... Sonra da, bu gereksinime karşılık vermek için toplumlarımızın yarattığı özel mitoslar, örneğin yakında Hz. İsa'nın dünyaya geri döneceğini, binyıl boyunca insanlara mutluluk getirip egemenlik süreceğini söyleyen Vahyin 20. bölümü kaynaklı ahiret inancı. Bu şekilde, 2000 yılında (ya da anlamsız ama insan tutkularıyla yüklü başka bir tartışmaya anıştırma yapmak için 2001'de) meydana gelecek o pek bayağı geçişin, insansal açıdan çok derin olan anlamını kavrayabilecek duruma geleceksiniz.

Her şeyin ötesinde, binyıla duyduğumuz hayranlık insan doğasının en temel ve en çelişkili özelliklerinden birini yansıtıyor, bu özellik tarihimiz boyunca sürekli kendini göstermiştir, iyi ama çoğunlukla da kötü anlamda. İnsanlar yapı peşinde olan yaratıklardır. Çevremizde bir düzen kurmaya gereksinim duyarız, bu düzenin anlamlı ya da anlamsız olmasını ve ilke olarak ileri sürdüğümüz temel nedeni içermesini isteriz. [...]

İnsanların, bunca gereksinim duydukları bu düzenin arayışı sırasında, ayrıca öykücü olduklan ortaya çıkar. Başka bir deyişle, bir tarihsel olaylar dizisinin anlamını bulma (ya da kimi kültürlerde görünüşte hiçbir anlam taşımayan şeyleri açıklama) gereksinimini, tutarlı bir öykü, genellikle küçük sefilliklerimizi hafifletecek bir masal uydurarak karşılarız (örneğin, binyıl öykülerinde, gelecek altın çağ, kıyameti andıran bir büyük patlamayla başlayacaktır). Ve doğal dünya gözde öykülerimizde öngörülen şemaya uyum göstermediğinde, çoğunlukla öykümüzün düzeni ya da düzensizliği konusunda yalan yanlış açıklamalar getiririz.

Stephen Jay Gould,
Zamanın Sonu Üstüne Söyleşi,
Fayard, Paris, 1998

2000 yılına geçişte hiç panik yaşanmadı, birçok medyatik gösteri yapıldı.

KAYNAKÇA

– Baczko B., "Le calendrier républicain", P. Nora yayınlarında, *Les Lieux de Mémoire*, 1. cilt, *La République*, Paris, Gallimard, "Quarto" dizisi, 1997.
– Biemont E., *Rhytme de temps. Astronomie et calendriers*, Bruxelles, De Boeck, 1999.
– Borst A., *The Ordering of Time: from the Ancien Computus to the Modern Computer*, University of Chicago Pres, 1993.
– Comet G., "Les calendriers médiavaux, une représentation du monde", *Journal des Savants*, Ocak-Haziran 1992.
– Chelini J., *Le Calendrier chrétien*, Paris, Picard 1999.
– Couderc P., *Le Calendrier*, Paris, PUF, "Que sais-je?" dizisi, 1986.
– "La chronologie ou la volonté de prendre date", Paris, *Revue de la Bibliothèque nationale*, 4. sayı, Ocak 2000.
– "Les Cultures et le Temps", UNESCO kolokyumu, Paris, Payot, Presses de l'UNESCO, 1985.
– *De Temps en Temps. Histoires de calendriers*, Paris, Tallandier, 2001.
– *Dictionnnaire de l'Astronomie*, Paris, Encyclopaedia Universalis, Albin Michel, 1999.
– Duncan D.E., *Le Temps compté, le temps conté. La grande aventure de la mesure du temps*, Paris.
– Eliade M., *Le Sacré et le Profane*, Paris, Gallimard, "Folio essais" dizisi, 1988.
– Eliade M., *Le Mythe de l'éternel retour*, Paris, Gallimard, "Folio essais" dizisi, 1989.
– Elias N., *Du temps*, Paris, Fayard, 1996.
– Gaignebet C. ve Vitoux O., *Le Combat de carnaval et carême*, Boiteux M. et d'Ayala P.G.'de, *Carnavals et mascarades*, Bordas, 1988.
– Goldberg S.A., *La Clepsydre. Essai sur la pluralité des temps dans la judaïsme*, Paris, Albin Michel, 2000.
– Gould S.J., *Millenium. Histoire naturelle et artificielle de l'an 2000*, Paris, Le Seuil, 1998.
– Gourevich A., *Les Catégories de la culture médiévale*, Gallimard, 1983.
– Granet M., *La Civilisation chinoise*, Paris, Albin Michel, yeni baskı 1994.
– Landes D.S., *L'heure qu'il est. Les horloges, la mesure du temps et la fondation du monde moderne*, Paris, Gallimard, 1987.
– Lefort J., *La Saga des calendriers ou le frisson millénariste*, Paris, Berlin, "Pour la science" dizisi, 1998.
– Le Goff J., "Calenderio", *Enciclopedia'da*, 2. cilt, Torino, Einaudi, 1977.
– Le Goff J., *La Civilisation de l'Occident médiéval*, Paris, Flammarion, 1982.
– Le Goff J., "L'Occident médiéval et le temps", *Un autre Moyen Âge'da*, Paris, Gallimard, "Quarto" dizisi, 1999.
– Le Goff J., Lefort J. ve Mane P. (yön.), *Les Calendriers, leurs enjeux dans l'espace et dans le temps*, Paris, Somogy, 2002.
– Lippincott K., *L'Histoire du temps*, Paris, Larousse, 2001.
– Maiello F., *Histoire du calendrier, de la liturgie à l'agenda*, Paris, Le Seuil, 1996.
– Maier H., *Die christliche Zeitrechnung*, Münih, Herder / Spektrum, 1991.
– Milo D., *Trahir le temps*, Paris, Les Belles Lettres, 1991.
– Moyer G., "Le calendrier grégorien", *La Recherche*, 57. sayı, Temmuz 1982.
– Nilsson M.P., *Primitive time-reckoning*, Oxford University press, 1920.
– Nora P. (yay.), *Les Lieux de Mémoire*, Paris, Gallimard, "Quarto" dizisi, 1997.
– Ozouf M., Calendrier, F. Furet ve M. Ozouf yay., *Dictionnaire critique de la Révolution française*, 1. cilt, *Institutions et créations*, Paris, Flammarion, 1992.
– Pietri Ch., Dagron G. ve Le Goff yay., *Le Temps de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge (III-XIII. yüzyıl)*, Paris, CNRS, 1984.
– Pomian K., *L'Ordre du temps*, Paris, Gallimard, 1984.
– Richards E.G., *Mapping Time, the Calendar and its History*, Oxford, Oxford University Press, 1998.
– Ricœur P., *Temps et récit*, 3. cilt, *Le temps raconté*, Paris, Le Seuil, "Points" dizisi, 1984.
– Walter Ph., *La Mémoire du temps: fêtes et calendriers de Chrétien de Troyes à La Mort Artu*, Honoré Champion, Nouvelle Bibliothèque du Moyen Âge, Paris, 1989.
– Zerubavel E., *Hidden Rythms. Schedules and Calendars in Social Life*, Chicago, Chicago University Press, 1981.
– Zerubavel E., *The Seven Day Circle. The History and Meaning of the Week*, New York, The Free Press (Macmillan), 1985.

RESİMLER LİSTESİ

KAPAK

Ön kapak: Usturlap, IX. yüzyıl. Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
Sırt: Çin takvimi, ayrıntı.
Arka kapak: Postane Takvimi, 1920.

GİRİŞ

1 2000 yılına giriş dolayısıyla havai fişek gösterisi, Time Square, New York.
2-3 2000 yılına giriş dolayısıyla havai fişek gösterisi, Berlin.
4-5 2000 yılına giriş dolayısıyla Gize piramitleri yakınında Jean-Michel Jarre'in yaptığı ses ve ışık gösterisi.
6-7 Hong Kong'da 2000 yılına girişin kutlanması.
8-9 2000 yılına giriş dolayısıyla Sydney Operası'nın üstünde havai fişekler.
11 Burçlar kuşağı, renklendirilmiş gravür.

1. BÖLÜM

12 Coligny takvimi (ayrıntı). Galya-Roma Uygarlık Müzesi, Lyon.
13 İskandinav takvimleri, Olaus Magnus'un *L'Histoire des pays septentrionaux*'sunda, 1561.
14-15 Takvimin hazırlanışı, Codex Borbonicus, Bibliothèque de L'Assemblée nationale, Paris, (Y120, 21. fol.)
16 Ay'ın Dünya çevresinde dönüşü, Farsça elyazması, *Acaibü'l-Mahlukat ve Garaibü'l-Mevcudat*, el-Kazvini, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
17 Mamut kemiğinden altı yüzlü takvim, Doğu Sibirya. Musée de l'Homme, Paris.
18 Kesintisiz Müslüman takvimi, Ruznamçe. İnstitut du Monde arabe, Paris.
19ü Kertikli rengeyiği boynuzu, Eyzies, Gorges d'enfer (Dordogne), İ.Ö. 30000-25000, Musée des Antiquités nationales, Saint-Germaine-en-Laye.
19a Ay Tanrısı Sin, Asur mezartaşı, Til Barsip, İ.Ö. VIII. yüzyıl, Halep Müzesi.
20-21 Stonehenge taş anıtı.
22-23 Yahudi cep takvimi. XIX. yüzyıl, Polonya.
23a Mayasız ekmek bayramı, süslenmiş simgesel ekmek, İbranice elyazması.
24 Kehanetlere dayalı yıllık, Codex Dresdensis, H. Decker'dan tıpkıbasım, 1250'ye doğru.
25 Elephanta takvimi, Yeni İmparatorluk, XVIII. hanedan, Louvre Müzesi, Paris.
26 Güneş ve Ay, minyatür, el-Kazvini'nin *Acaibü'l-Mahlukat ve Garaibu'l-Mevcudat*'ında, XVII. yüzyıl, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
27 Sonbahar, dört mevsim takvimi, ağaç oyma.
28 Schembart alayı, 1485, Nürnberg Belediyesi Kütüphanesi.
30ü Su saati (parça). Ptolemaios dönemi. Louvre Müzesi, Paris.
30a Güneş kadranı ve saati, Mısır. Louvre Müzesi, Paris.
31ü Su saati, Atina'da adalet saraylarında zaman ölçümüne yarıyordu, İ.Ö. V. yüzyıl, Agora Müzesi, Atina.
31a Volubilis'ten güneş saati. Arkeoloji Müzesi, Rabat.
32 On günlü bölme, XXX. Hanedan. Louvre Müzesi, Paris.
33 Yedinci gün, Hartman Schedel'in *Nürnberg Kroniğine Göre Dünya'nın Yaradılışı*'nda minyatür, 1483, Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
34-35 Güneş Taşı, Aztek kültürü, Antropoloji Müzesi, Mexico.
35a Üstünde Hammurabi'nin 39 yılından sonra Larsa hükümdarlarının dökümü bulunan dört yüzlü prizma, Babil, İ.Ö. XVIII. yüzyılın ortası, Louvre Müzesi, Paris.
36sol Çinli gökbilimci Xishi bir güneş saati ve gölge levhasıyla yaz gündönümünün gölgesini ölçüyor, ağaç oyma.
36sağ Çin İmparatoru Huang Di'nin portresi.
37 Gökyüzü tapınağı, Pekin yasak kent, fotoğraf.
38-39 Halkalı küre üstünde çalışan gökbilimci, Türk minyatürü, XVI. yüzyıl. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

2. BÖLÜM

40 Ot biçme, Temmuz, Kartal Kulesi'nde fresk, XV. yüzyıl, Konsey Şatosu, Trento.
41 Aralık ve Noel yemeği (ayrıntı), Souvigny Takvimi olarak da adlandırılan burçlar sütunu, XII. yüzyıl, Saint-Marc Müzesi, Souvigny.
42 Janus'un başı, Villa Giula, Roma.
43 Jülyen yılın 12 ayını ve 4 mevsimi gösteren Roma mozaiği, III. yüzyıl, Suse.
44a Julius Caesar, mermer, Arkeoloji Müzesi, Napoli.
44ü *Fasti amitermini*'yi içeren bir Roma takviminden parça. Roma Uygarlığı Müzesi, Roma.
45 İmparator Augustus, tunç, Ulusal Müze, Atina.
46 Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi (ayrıntı), mozaik, 1100'e doğru, Dafni manastırı.

47 Hz. İsa'nın doğuşu, Bizans mozaiği, XII. yüzyıl, Martorana kilisesi, Palermo.
48-49 Ay ay işlerin betimlenmesi, Salzbourg'daki Sankt Peter manastırından Karolenj yazısıyla elyazması, IX. yüzyıl. Avusturya Ulusal Kütüphanesi, Viyana.
48a Souvigny Takvimi olarak da adlandırılan burçlar sütunu, XII. yüzyıl. Saint-Marc Müzesi, Souvigny.
49a Satürn şenlikleri ve Aralık ayı, aylar kapısında kabartma, XII. yüzyıl, Kilise Müzesi, Ferrara.
50-51 *Karnaval'la Büyük Perhiz'in Kavgası*, Yaşlı Pieter Brueghel'in tablosu. 1559. Kunsthistorisches Museum, Viyana.
52 Papaz, gökbilimci ve takvimci, Saint-Louis ve Blanche de Castille'in mezmur kitabı, XIII. yüzyıl. Arsenal Kütüphanesi Paris (Ars. 1186, fol. 1v).
53 Bir güneş kadranı taşıyan melek. Chartres Katedrali.
54ü Aziz Mikail, Marguerite d'Orléans'ın dua kitabında, XV. yüzyıl, Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
Artois'da Buğday Duası, Jules Breton'un tablosu. Güzel Sanatlar Müzesi, Arras.
55ü Vaftizci Yahya, Marguerite d'Orléans'ın dua kitabında, XV. yüzyıl, Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
56 Eylül ayı takvimi, Berry Dükü'nün Dua Saatleri Kitabı'nda, XV. yüzyıl. Condé Müzesi, Chantilly.
57 Eylül, bağbozumu ve Saumur şatosu, *agy.*
58 Aralık, Azize Elisabeth'in mezmur kitabı, XIII. yüzyıl. Cividale del Feuli Müzesi.
59 Aralık, Anne de Bretagne'in Dua Saatleri Kitabı'nda, XVI. yüzyıl, Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris (Lat 9474).
60 Aziz Bede'nin takvim sistemi. Belediye kütüphanesi. Angers.
61 Güneş çevresinde burçlar ve mevsimler imgeleri, antik bir tıp derlemesinden alınmış minyatür, XI. Yüzyıl. Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
62 Dünya'nın Yaradılışı, Domenico di Nicolo'nun kakma süsü, 1420. Halk Sarayı'nın şapelinde arkalıklı iskemleler, Siena.
63 *Son Yargı*, Giotto'nun freski, Scrovegni Şapeli, Padova.
64a Temmuz ve Ağustos takvimi, Codex Mozarabe *Liber ordinum*, 1052. Santo Domingo de Silos Manastırı.
65 Şubat, kalabalık ve tümce oyunu, Bourgogne Düşesi'nin saat kitabında minyatür, XV. yüzyıl. Condé Müzesi, Chantilly.

3. BÖLÜM

66 Gökbilim saati, XIV. yüzyılın sonu. Lund, İsviçre.
67 II. yılın Cumhuriyet Takvimi. Carnavalet Müzesi, Paris.
68 İstanbul'daki Galata Kulesi'nin gözlemevinde çalışan gökbilimciler ve bilginler, minyatür. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
69 Muhammed Mukim Molla İsa'nın usturlabı, 1640'a doğru. Institut de monde arabe, Paris.
70 Gökcisimlerinin insan bedeni üstünde etkisi, Guido Cauliaco'nun *Collectorium chirurgicum*'unda minyatür, XV. yüzyıl. Belediye kütüphanesi, Djon.
71 Balık simgesi, Gökbilim Kitapları Derlemesi'nde, Türkçe elyazması, Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris (Turc 196, fol. 150).
72 Bilgelerin saati, Jehan de Souhade'in elyazmasında, XV. yüzyıl. Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
73 El takvimi, R. Maillard'ın Takvim ve *Kesintisiz Yıllık*'ında, Rouen, 1586.
74 Simgeler ve azizlerin portreleriyle süslü takvim, Guillaume Brouscon'un elyazmasında, 1546. Musée Condé, Chantilly.
75 *Kalendrier des Bergers*'nin takvim sistemi, Guy Marchant, 1493. Belediye kütüphanesi, Versailles.
76-77 Kopernik küresi olarak adlandırılan halkalı küre, XVIII. yüzyılın sonu. Denizcilik koleksiyonu, Paris.
77ü Christophorus Clavius'un portresi, gravür. Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
78-79 XIII. Gregorius yönetiminde, takvim komisyonu, devlet arşivleri, Siena.
80 *Aşar*, Genç Pieter Brueghel'in tablosu, 1617. Louvre Müzesi, Paris.
81 "11 günümüzü geri verin", Hogarth'ın gravürü, 1732.
82 "Kralın yabancı uluslarla görüşmesi", 1669 yıllığı, yayına hazırlayan Pierre Bertrand, Louvre Müzesi, Rothchilde koleksiyonu, Paris.
83 Gökbilim, Van Ostrade'dan esinle gravür, 1771. Eczacılar Birliği, Paris.
84 Çifte derecelendirilmiş, mineli, kadranlı saat, XVIII. yüzyılın sonu. Carnavalet Müzesi, Paris.

85 II. yıl takvimi, "Toplantı Alanı'nda yükselen dağ, 20 prairial, II. yıl, Üstün Varlık şenliği", Carnavalet Müzesi, Paris.
86 Germinal", "Messidor", "Ventôse" ve "Brumaire", devrimci aylar, Tresia'nın gravürü, XVIII. yüzyılın sonu. Carnavalet Müzesi, Paris.
88 "Çağdaş ev yaşamında gazın rolü", 1892 yılı takvimi.
89 1887 yılı takvimi. Canavy kardeşler.
90 *Le Petit Journal illustré*, 1929 yılı takvimi.
91 Ocak 1952, *pin-up*'lı takvim.

4. BÖLÜM

92 Bir saat kadranıyla at sağrısı (ayrıntı), Enzo Cini'nin freski, 1986-1990. San Felice, Borgo San Felice.
93 New York masa takvimi biblo.
94-95ü Hong Kong borsası.
94-95a Gazeteler.
96-97 Saat dilimleri haritası.
96a Tarihi de gösteren kadranlı saat.
98 NRF ajandası.
99 Pont des Arts, Andre Kertesz'in fotoğrafı, 1929-1932.
100 Camille Flammarion tarafından desteklenen evrensel takvim tasarısı.
101 Cava'da büyük bir tapınakta, 31 Aralık 1999'da, yeni binyıla giriş için mum yakan Budist keşiş.
102 Yahudi dinsel ayini.
103 Etiyopya'da, Lalibela şenliği.
104 Vietnam'da büyük bir camide namaz.
105 "Artık ayları yasaklayan peygamber", el-Biruni'nin elyazmasında, XIV. yüzyıl, Edinburg Üniversitesi Kütüphanesi.
106sol 1996 yılı Çin takvimi.
106sağ "Ay'ın üstünde, tavşan havanda şifalı bitkiler dövüyor", Çin gökbilim işareti.
107 Aslan dansı, yeni yıl kutlaması, Pekin, Çin.
108-109 Haziran 1994, müttefik birliklerinin Haziran 1944'teki Normandiya çıkartması anılıyor.
110 CGT'nin 1 Mayıs 1936 afişi.
111 Cadılar bayramı için süslenmiş balkabağı.
112 Zaman çarkı, Gvalior Kalesi'nde süs, XV. yüzyıl, Hindistan.

TANIKLIKLAR VE BELGELER

113 Yel değirmeni biçiminde takvim.
114 Coëdic takvimi, gravür.
118-119 *Kalendrier des Bergers*'deki 12 ay, oyma ahşap, XVI. yüzyıl.
121 Postane takvimi, 1943. Musée de la Poste, Paris.
122 Devrim takvimi, renklendirilmiş gravür.
125 Devrim takvimi, aylardan ayrıntı.
126 *Frimaire*, renklendirilmiş gravür.
127 Herhangi bir yıl için olgucu takvim.
129 ve 130 Übü Baba'nın yıllığı, Alfred Jarry, 1899.
131 Patafizik takvimi.
133 Michel Nostradamus'un *Kehanetler* kitabının giriş sayfası, 1568.
134 Kıyamet yorumu: Tufan, kitap süsü. Fransa Ulusal Kütüphanesi, Paris.
135 2000 yılına giriş, New York, fotoğraf.

DİZİN

A

Achelis, Elisabeth *100*.
Ajanda 81, 83, *98*.
Almanya 81.
Altın sayısı *59*.
Anadolu 29, 33.
Anglikan Kilisesi 80, *81*.
Anne de Bretagne'ın saat kitabı *57*.
Anneler günü *111*.
Aphrodite, tanrıça 42.
Arap bilginler *39*, 52, 68-69, *71*, 76.
Arap devletleri 94.
Arnavutluk 94.
Artık yıl 77, 78.
Atomik zaman 96, 97, *97*.
Augustinus, aziz 48, 53.
Augustus *45*, *55*, *103*.
Aurelianus, imparator 48.
Avusturya 79.
Ay *15*, *19*, 32.
Ay çevrimi *13*, 14, 17, *17*, 18, 26, 29, 37, 45.
Ay takvimi 18, 19, 22, *23*, 26, 29, *71*, 77, 105, 106.
Aynaroz Dağı 81.
Aziz Blaise yortusu 54, *65*.
Aziz George yortusu *74*.
Aziz Martinus yortusu 53, 73.
Aziz Nicolaus yortusu 48, *57*.
Aziz Remigius yortusu 53, 73.
Aziz Stephanos yortusu 54.
Aziz Yahya ateşleri 49, 87.
Azize Elisabet'in mezmur kitabı *57*.
Azizler yortusu *49*, 55, 109.
Aztek takvimi *15*.
Aztekler *15*, *35*.

B

Babil 18, 22, *25*, 32, 33, *38*, *61*, 102.
Bacon, Roger 76, *76*.
Bağdat 69, *69*.
Battani, gökbilimci 69.
Bede 60, *62*.
Berry Dükü'nün Dua Saatleri Kitabı *59*.
Bir Mayıs 111.
Bizans 64, *68*, *69*, *71*.
Blanche de Castille'in mezmur kitabı *52*.
Bonifatius VIII., papa 62.
Borbonicus, Codex *15*.
Bourgogne Düşesi'nin saat kitabı *65*.
Budist takvim 34.
Budizm 34, *102*.
Bulgaristan 94.
Burçlar kuşağı *59*, *61*, *83*.
Büyük İskender 38.
Büyük Perhiz 49, 51, 52.

C-Ç

Cadılar bayramı *111*.
Caesar 39, 41, 44-45, 55, 103.
Caesar'ın takvimi 25.
Calende 42, 45, *59*.
Cebrail yortusu 54, *74*.
Cermen takvimi 29.
Charlemagne *54*.
Charles, IX. 65.
Chesterfield, Lord 80.
Cipactonal, tanrı *15*.
Cizvitler 82.
Clavius, Christophorus *77*.
Clemens, IV., papa *76*.
Comte, Auguste 100.
Constantinus, imparator 46.
Corpus Christi 55.
Cuma namazı *105*, 106.
Çin 18, 22, 25, 27, *27*, 29, 32, 34, 36-37, 94, 106-107.
Çin takvimi 25, 27, *27*, 34, 36-37, 106-107.
Çin'de yeni yıl 107, *107*.

D

Danimarka 75.
Devrim (ya da Cumhuriyet) takvimi 84-85, 87, *87*.
Dinsel çevrim 53, *57*.
Dinsel takvim 48, 49.
Dinsel yıl *102*.
Diocletianus, imparator 61.
Diocletianus'un saltanatını başlangıç alma 105.
Dionysios Exiguus *60*, 61, 62, 63.
Dönence yılı 15, 17.
Dresdensis, Codex *24*.
Durkheim, Émile *14*.
Dünya'nın Yaratılışı 32, 33, 35, 60, 61, *62*, 64.

E

Eco, Umberto 98.
Ejderha bayramı 107.
Elephanta Adası *25*.
Eliade, Mircea *29*.
Elias, Norbert *21*.
Endonezya 32.
Epifanya 47, 53, 54.
Eskimo takvimi 27.
Eskimolar 27.
Eşek bayramı 47.
Eşgüdümlü Evrensel Zaman (Coordinated Universal Time, U.T.C.) 96.
Etiyopya *103*.
Etiyopya takvimi *103*.
Evrensel takvim 100, 101.

F

Fabre d'Églantine 84, 87, *87*.
Flammarion, Camille 100, 101.
Fransız Devrimi 83-87.

G

Galya takvimi *13*.
Gould, Stephen Jay 13.
Gökbilim saati 67, *72*.
Gökbilim/Gökbilimciler 14, 22, 25, *34*, 36, *36*, 37, 38-39, 44, 52, 68-71, 72, 74, 76, *76*.
Granet, Marcel 36.
Greenwich meridyeni 96.
Gregorius, III., papa 55.
Gregorius, XIII., papa 77, 78, 78, 79, *81*.
Gregoryen takvim 78, 79, 80, 81, 83, 87, 94, 98, 100, 101, 102.
Günahsız doğum yortusu 55.
Güneş *15*, *19*, 32.
Güneş kadranı *31*.
Güneş saati *31*.
Güneş takvimi 22, 23, 24, 26, 29, 37, 39.
Güneş yılı (ya da çevrimi) 14, 15, *15*, 17, 18, 29, 32, 45, *61*, 69.
Güneş yılıyla Ay yılı arasındaki gün farkı 61.
Güneş-Ay takvimi 22, 26, 42, 105, 106.

H

Hafta kullanımı 32, 33, *33*.
Halbwachs, Maurice 98.
Harizmi, matematikçi 69.
Herhangi bir aya ait olmayan beş gün 25.
Herodes, kral 62.
Hıristiyan takvimi 46, *46*.
Hıristiyanlık 32, 33, 35, 41, 45, 46, 106.
Hicret 35.
Hillel, II., Yahudi önderi 22.
Hindistan 25, 27, 33, 34, *103*.

Hindistan Zerdüştleri *103*.
Hint takvimi 25, 27, 34.
Hintli Matematikçiler 68, 68.
Hipparkhos 38, *39*, 69.
Hollanda 75.
Hong Kong borsası *94*.
Hunang Di, hükümdar *36*.

I-İ

I.E.R.S. (International Earth Rotation Service, Uluslararası Yerküre Dönüş Servisi) 97.
International Fixed Calendar League 100.
İde 42, 43, 45, *59*.
İlkbahar ılımı 17, 29, 46, 48, 76, 77.
İncilci Aziz Yuhanna yortusu 54.
Indictio 60, 62.
İngiltere 80.
İran takvimi 29.
İran/Iranlılar 17, *38*.
İranlı bilginler *68*, 69.
İsa'nın (Hz.) doğumu 47, *47*, 48, 53, 54, 60, 62, 63, 64.
İsa'nın (Hz.) doğumu tarzı 64.
İsa'nın (Hz.) doğuşunu başlangıç alma 60, *60*, 61, 62, 63, 64, 100.
İsa'nın (Hz.) göğe yükselişi 49, 54, 101, 109.
İsa'nın (Hz.) sünnet günü tarzı 64.
İsa'nın (Hz.) sünneti 78.
İsa'nın (Hz.) yaşamı 45, 46, *46*, 53, 54, 102, 103.
İskandinav takvimi *13*.
İskenderiye 33, 60, 61, 105.
İskenderiye bilginleri *34*, 39, 44.
İsrail 94, *102*, 108.
İtalya 72, 78.
İuno, tanrıça 42.
İydü'l-Adha *18*.
İydü'l-Fıtr *18*.

J

Jansenciler 82.
Janus 42, *42*.
Japonya 29, 94.
Johannes, Sevillalı *73*.
Johannes, I., papa 61.
Jülyen takvim 45, 76, 77, 78, 80, 81, 105, 106.
Jüpiter 32.

K

Kalendrier des Bergers *75*.
Karnaval *46*, *48*, *51*.
Karnaval'ın son günü 53.
Karnaval'la Büyük Perhiz'in Kavgası (Yaşlı Brueghel) *51*.
Katolik reform 79, *79*.
Keltler 55.
Kepler, Johannes 69, 80.
Khalkedon Konsili 103.
Kıptî takvimi 103, *103*.
Kıptiler 103, *103*, 105.
Kış gündönümü 29, 48, 55.
Kilise *33*, *52*, 75, 76, 77, 79.
Kleisthenes 38.
Konstantinopolis Kilisesi *47*.
Kopernik, Mikolaj 76, *76*.
Kudüs 39, 81.
Kuran-ı Kerim *18*, *105*.
Kutsal Çocuklar yortusu 29, *47*.
Kutsal Haçın belirişi yortusu 52.
Kitabı Mukaddes 22, *26*, 32, *33*.
Küçük Perhiz 48, 52.
Küllenme Çarşambası 49.
Kyrillos, İskenderiyeli 61.

L

Lagny panayırı 52.
Landes, David 83.
Lateran, V., konsili 76.
Le Goff, Jacques 49, *64*, 98.
Leo, X., papa 76.
Lillio, Luigi 77, 78.
Louis, XIV. *82*.
Lupercalialar *43*.
Luther 79.

M

Macaristan 79.
Mağrip 106.
Maia, tanrıça 42.
Malaurie, Jean 27.
Mars, gezegen 32.
Mars, tanrı 42.
Matta İncili 62.
Maya takvimi *15*, *21*, 23, 34, 38.
Mayalar *15*, 23, *24*, 34, 38, *38*.
Mayasız ekmek bayramı 22.
Mayıs ağaçları 49.
Mayıs ayı şenliği 87.
Mekanik saat 72, 73.
Merkür 32.
Meryem ana inanışı 53, 55.
Meryem'in göğe çıkışı 55, 109.
Meryem'in Kudüs Tapınağı'nda Hz. İsa'yı Tanrı'ya sunması *65*.
Meryem'in Kudüs tapınağını ziyareti 55.
Meton çevrimi 22, *59*, *60*, 106, 107.
Mezopotamya 18, *19*, 29, 32, *34*, 38, 39, *61*.
Mısır takvimi *21*, 23, 24, 25, *25*, 37, *103*, 105.
Mısır/Mısırlılar 15, 18, *21*, 24, 25, *25*, 29, 32, 37, 38, *38*, 39, 103, *103*.
Mikail yortusu 53, 54, *54*, 73.
Milano yıllığı *71*.
Mitra 48.
Muhammed (Hz.) *18*, 35, 105, *105*, 106.
Mumford, Lewis 67.
Müjde tarzı 64.
Müslüman takvimi *18*, 19, 94, 105, *105*.
Müslümanlık 26, 32, 33, 35, 105, *105*.

N

Napoléon Bonaparte 87.
Newton, Isaac 62.
Nikaia Konsili (tarih belirleme) 46.
Nil'in kabarması 25, *25*.
Noel yortusu 45, *47*, 48, *49*, 53, 54, *59*, 109.
None 42, 43, 45, *59*.
Nora, Pierre *109*.
Nur yortusu 48, *65*.
Nürnberg Karnavalı *29*.

O-Ö

Odilon, Cluny papazı 55.
Olgucu takvim 100.
Onluk hesap 84, *84*.
Ortodoks Kilisesi 81.
Osmanlılar *68*.
Ovidius *42*.
Oxomaco, tanrıça *15*.
Ömer Hayyam, gökbilimci 69.

P

Paskalya cetvelleri 60, 61.
Paskalya tarzı 64.
Paskalya yortusu 45, 46, *46*, 47, 48, 49, *49*, 53, 60, *60*, 63, 73, 76, 77, 101, 105, 109.
Pazar 33, *33*, 46, 49, 52, *59*, 73, 84, 87, 109.
Pazar harfi 57, 59.
Pentekostes *46*, 49, 53, 101, 109.
Pesah 22, *23*, 46.
Platon *26*.
Polonya 79.
Portekiz 78.

Protestanlık 79, 80, *81*.
Provins panayırı 52.
Ptolemaios 38, *71*, 76.
Ptolemaios, III. 37.

Q

Quasimodo

R

Reform 77.
Reims 65.
Ricœur, Paul 14, 81.
Robespierre *85*.
Roma takvimi 29, 37, 40, 42-44, 55.
Roma/Romalılar 18, 25, 26, 29, 32, 33, 35, 37, 39, 42-45, 46, 48, 61.
Roma'nın kuruluşu 60.
Romanya 81, 94.
Romme, Gilbert 84.
Rusya 64, 81, 94.

S-Ş

Saat kitapları 61, 73.
Salzbourg takvimi *48*.
Samain 55.
Satürn şenlikleri 43, 48, *48*.
Satürn, gezegen 32.
Sebt 32, *33*, 46, 102, 103, 106.
Septuagint, 62
Selevkosların takvim başlangıçları 60.
Sevgililer günü *111*.
Sibirya Ay takvimi *17*.
Sin, Ay tanrısı *19*.
Soissons 65.
Son Yargı *63*, 64.
Souvigny sütunu 48.
Soytarılar yortusu 29, *47*.
Stonehenge'deki taşların dizilimi *21*.
Su saati *31*.
Şamaş, Güneş tanrısı *19*.

T

Tahminlere dayalı takvimler 82.
Takvimciler 47, *52*, *60*, 61, *61*, *73*, 76.
Tanrı 32, 33, 35, *52*, 76, 77.
Tarım takvimi 49.
Tarihlerin öğrenimi 73, *73*, 74, 75, 81.
Tarih takvimleri 81, 82.
Tatil günleri 110, *110*, 111.
Theophylaktos, başpiskopos 47.
Timaios (Platon) *26*.
Tot ayı *103*.
Trento Konsili 77, *78*.
Tümce oyunu 65.
Türkiye 94.
Tycho Brahe 69.

U

Ulusal bayramlar 108, *108*, *109*, 110, *110*.
Uluslararası Tartılar ve Ölçüler Bürosu 96.
Ussher, James *62*.
Usturlap *68*, *69*.

V

Vaftizci Yahya yortusu 53, 54, *55*.
Venedik 64.
Venüs, gezegen 32.
Venüs, tanrıça 42.
Vernant, Jean-Pierre 38.
Vichy rejimi *111*.
Vidal-Naquet, Pierre 38.

W-Y

World Calendar
Association 100, *100*.
Yağmur ayini 49, 54, 73.
Yahudi bilginler *69*, 76.
Yahudi halkı 102, *102*, 103.
Yahudi takvimi 22, *23*, 29, 46, 94, *102*, *105*, 106.
Yasak kent (Pekin) *37*.
Yaz gündönümü 29, *31*, 53, 55.
Yeni yıl 27, 29, *29*, 78.
Yılbaşı 64, 65.
Yıldız falı/Yıldız falcıları 38, *62*, 69, 71, 74, 75, *75*, 83, *83*.
Yıldız yılı 15.
Yıllıklar 74, 75, *75*, *80*, *82*, 83, *83*.
Yirmili düzen 23.
Yuhanna İncili 53.
Yunan bilginleri *52*.
Yunanistan/Yunanlar 18, 22, 29, 33, 35, 38, *39*, *61*, *68*, 81.

FOTOĞRAF VERENLER

E. Abramovitch 23a. AFP 1, 101. AFP/ R. Beck 6-7. AFP/ R. Hirschberger 2-3. AFP/ Marwan Naamani 4-5. AFP/ W. West 8-9. AKG, Paris 11, 43, 48-49ü, 71, 91, 135. Gallimard Gençlik Arşivleri 13, 24, 28, 54ü, 55ü, 59, 73, 98, 100, 116, 118-119, 122, 125, 127, 129, 130. Artephot/ Bapier 42. BnF, Paris ön kapak, 33, 61, 72, 77ü, 88, 131, 133, 134. Bridgeman Art Library, Paris 50-51. Jean Loup Charmet 67, 83, 86, 89, 126. CIRIP/ Alain Gesgon 110. Corbis Sygma 18, 69, 93, 108-109, 111. G. Dagli Orti 12, 14-15, 19a, 30a, 31ü, 31a, 34-35, 40, 41, 44ü, 44a, 45, 46, 47, 48a, 49a, 53, 58, 62, 63, 64a, 65, 66, 68, 76-77, 78-79, 85, 92. Hakları saklı 22-23, 70, 96a. Explorer 81. Giraudon 52, 56, 57, 74. Kharbine Tapabor sırt, 90, 106ü, 113. Fotoğraf mirası heyeti, Kültür Bakanlığı 99. Musée de l'Homme, Paris 17. Musée de la Poste, Paris arka kapak, 121. R. ve S. Michaud 16, 26, 27, 36ü, 36a, 37, 38-39, 105, 106ü, 112. Paris kenti müzelerinin fototeki 84. Rapho/ H. Donnezan 94-95ü, 103. RMN, Paris 19ü, 30ü, 32, 80. RMN/ Arnaudet 35a. J.G. Berizzi 82. RMN/ G. Blot 54-55a. RMN/ H. Lewandowski 25. Sunset/ Zimmermann 107. Stock Image/ National Geographic/ Steve Rayner 104. Stock Image/ National Geographic/ Ted Spiegel 102. Jean Vigne 60, 75.

TEŞEKKÜRLER

Yazar, Jacques Le Goff'a, Claude Gaignebet'ye, Perine Mane'a, Dominique Missika'ya teşekkür eder.

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

GENEL KÜLTÜR DİZİSİ

1 Bizans'ın Altınları
2 İsa / Beklenmedik Tanrı
3 Allah'ın Resulü Hz. Muhammed
4 Mayaların Kayıp Şehirleri
5 Rock Çağı
6 Evvel Zaman İçinde Mezopotamya
7 Yazı / İnsanlığın Belleği
8 Leonardo Da Vinci / Evren Bilimi ve Sanatı
9 Troia Hazineleri / Schliemann'ın Düşü
10 Antik Yunan / Bir Keşfin Arkeolojisi
11 Picasso: Dâhi ve Deli
12 Unutulmuş Mısır'ın İzinde
13 Buda'nın Bilgeliği
14 1917 Rus Devrimi
15 Einstein / Düşünmenin Keyfi
16 Newton ve Gök Makineleri
17 Karanlık Odanın Sırları / Fotoğrafın İcadı
18 Cinsiyetler / Bir Avrupa Yazgısı
19 Dali / Büyük Paranoyak
20 Ayaktopu / Futbolun Öyküsü
21 Kültürümüzün Şafağı Babil
22 Galilei / Yıldızların Habercisi
23 Kristof Kolomb / Okyanus Denizi Amirali
24 Kâbil'den Semerkand'a / Arkeologlar Orta Asya'da
25 Takvim / Zamanın Efendisi midir?
26 İmanın ve İktidarın Hizmetinde İslam Mimarisi
27 Bir Güzellik Öyküsü
28 Grafik Tasarım
29 Sayılar İmparatorluğu
30 Renkler ve Malzemeleri
31 Gökyüzü / Düzen ve Karmaşa
32 Eski Çin'in Yeniden Keşfi
33 Darwin ve Evrimin Bilimi
34 Büyük Piramitler / Bir Efsanenin Günlüğü
35 Melankoli / Bunalımın Başkalaşımları
36 Simon de Beauvoir / Özgürlüğü Yazmak
37 Marie Curie / Bilgin mi, Bilimin Meryem Ana'sı mı?
38 Deri / Bedenin Örtüsü
39 Ejderhalar / İnsanlar Diyarındaki Canavarlar
40 Nostradamus / Sonsuz Döngü
41 Işığın Kalbine Yolculuk
42 Camus / Başkaldıran İnsan
43 Frida Kahlo / "Kendi Gerçeğimin Resmini Yapıyorum"
44 Claude Levi-Strauss / Uzaktan Bakan İnsan
45 Bilimde Arapların Altın Çağı
46 Homeros / Ozanlar Ozanı
47 Fotoğraftan Sonra / Analog Fotoğraftan Dijital Devrime
48 Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu
49 Kalp / Yaşamın Ritmi
50 Mozart / Tanrıların Sevdiği
51 Che Guevara / Devrim Yoldaşı
52 Franz Kafka'nın Dönüşümleri
53 Etrüskler / Esrar Perdesi Kalkıyor mu?
54 Elmaslar ve Değerli Taşlar
55 Pompei / Toprağa Gömülen Kent
56 Dada / Sanatın Başkaldırısı
57 Evrenin Yazgısı / Büyük Patlama ve Sonrası
58 Savaştan Barışa / Şatolar ve Kaleler
59 Beethoven / Mutlağın Gücü

Günler, haftalar, aylar, mevsimler, yıllar bireysel yaşamın ritmini belirler. Onyıllar, yüzyıllar, binyıllar, çevrimler ve çağlar insanlık tarihini örer. Toplum yaşamında vazgeçilmez bir yeri olan takvim Güneş ve Ay'ın gözlemlenmesiyle yavaş yavaş oluşur. Geçmişin, şimdinin, geleceğin bir düzene oturtulmasını, olayların tarihlendirilmesini sağlar. Bugün bütün dünyanın başvurduğu Gregoryen takvim, uzun ve dalgalı bir tarihin meyvesidir: İ.Ö. 45 yılında Roma dünyasına Julius Caesar tarafından getirilen bir Güneş takvimi ortaçağda Kilise tarafından benimsenir, 1582'de Papa XIII. Gregorius tarafından değiştirilir. Papa Paskalya'nın ilkbahara denk gelmesi için on günü yok etmiştir. Protestanlar ve Ortodokslar XX. yüzyıl başına dek şiddetle karşı çıkarlar bu takvime. Fransız Devrimi'nden sonra on yıl boyunca bambaşka bir takvim kullanılır. Jacqueline de Bourgoing tarihlerin bilimsel ve teknik tarihinin izlerini sürüyor ama bunu yaparken siyasete ve özel takvimlere de sık sık değiniyor. İnsanların zamanı parçalara ayırma ve zamanı değerlendirme konularındaki farklı çabalarını gözler önüne seriyor.

Ay'ın ve Güneş'in ritminde... Maya, Aztek, Yunan, Roma, Yahudi, Müslüman takvimleri... Dua saatleri kitapları, yıllıklar, postane takvimleri... Noel, Hz. İsa'nın göğe yükselişi, Sebt, Ramazan, Çin yeni yılı... s, Cadılar bayramı ve r günü. Takvimlerin ını belirlemek için 120 belge.

THG
35631
C·V
THG

ISBN 978-975-08-1126-7
20 TL
9 789750 811265